

รายงานวิจัย

ประวัติศาสตร์การเคลื่อนย้ายของชุมชนปากพูน อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช

**The evacuation history of Pak – Poon Community,
Muang District, Nakhon Si Thammarat Province.**

โดย

มานะ ขุนวิชัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นักวิจัย

นฤมล ขุนวิชัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ผู้ช่วยวิจัย

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงวัฒนธรรม

ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๓

บทคัดย่อ

ชื่อโครงการ ประวัติศาสตร์การเทครัวของชุมชนปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ชื่อผู้วิจัย นายมานะ ขุนวีช่วย^๑

นางสาวนฤมล ขุนวีช่วย^๒

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรมประจำปี ๒๕๕๓ จำนวนเงิน ๙๐,๐๐๐บาท

โครงการวิจัยเรื่อง ประวัติศาสตร์การเทครัวของชุมชนปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชการ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์การอพยพแบบเทครัวจากชุมชนภายนอกมาอยู่ที่ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช และ เพื่อศึกษาถึงการปรับตัว การเปลี่ยนแปลงของชุมชนหลังจากที่อพยพแบบเทครัวเข้ามาอยู่ในตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีวิธีการศึกษาโดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เอกสารที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน ทั้งที่เป็นบทความทางวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ รวมถึงเอกสารที่อยู่ในชุมชน เช่น เอกสารขององค์การบริหารส่วนตำบล เอกสารส่วนบุคคล ส่วนการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่ง คือการศึกษาภาคสนาม โดยการสังเกต สัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

ผลการศึกษาพบว่าผู้อพยพแบบเทครัวที่อพยพเข้ามาในชุมชนปากพูนเป็นคนที่มิพื้นเพอยู่ในพื้นที่อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี เริ่มอพยพเข้ามาในทศวรรษ ๒๔๗๐ และหลังจากนั้นก็มีการอพยพเข้ามาอย่างต่อเนื่องจนถึง ทศวรรษ ๒๕๒๐ ปัจจุบันมีครัวเรือนผู้อพยพและลูกหลานอยู่ในพื้นที่ประมาณ ๕๐ ครัวเรือน ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองท่าแพในหมู่ที่ ๒ และ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่เรียกรวมกันว่าชุมชนปากน้ำปากพูน เงื่อนไขสำคัญของการอพยพมีสองประการคือการมาแสวงหาที่ทำกินใหม่และการอพยพตามครอบครัวเข้ามา ส่วนการปรับตัว พบว่ามีการปรับตัวเพื่อให้เกิดการผสมกลมกลืนในวิถีชีวิตกับคนท้องถิ่นหลายลักษณะที่สำคัญคือ การเลือกประกอบอาชีพที่หลากหลาย การเลือกวิถีการทำประมงที่แตกต่างกับของคนท้องถิ่นเพื่อลดปัญหาความขัดแย้ง นอกจากนี้มีวิธีการปรับตัวด้วยการการสร้างความสัมพันธ์กับคนท้องถิ่น ที่สำคัญคือการไปร่วมงานประเพณีของคนนครศรีธรรมราช รวมถึงการแต่งงานระหว่างผู้อพยพกับชาวนครศรีธรรมราช

^๑อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้) สถานที่ทำงานปัจจุบัน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

^๒วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม) สถานที่ทำงานปัจจุบัน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

ABSTRACT

- Project Title** The Evacuation History of Pak-Poon Community, Muang District, Nakhon Si Thammarat Province.
- Researchers** Mr. Mana Khunweechuay
Mrs. Narumol Khunweechuay
- Be funded** Department of Culture Promotion The year 2010 Amount of 90,000 Baht

The objectives of this research were to study the history of migration in a form of “total evacuation” from outside community and to change the community after migrating came in Pak-Poon Community, Muang District, Nakhon Si Thammarat Province. The study by documents related the folk wisdom, academic articles, research journals, and thesis. The documents in community were of the administration of the district, personal documents, field study, observations, interviews and focus groups.

The results showed that the evacuation migrated in Pak-Poon community were originally in Banlaem District, Phetchaburi Province. The migration started 2470 in decade and continued migration until 2520 in decade. At the present, there are migrants and descendants living in the area 50 families who are settled along the Tha-Pae canal shore among Moo 2 and Moo 4, Pak-Poon Sub-district, Muang District, Nakhon Si Thammarat Province that called Pak-Nam Pak-Poon community. There are two important conditions in migration; to seek the new living place and to migrate follow the family. The adaptation found that to achieve combination many types with the local people; the variety of occupations, how to make a difference to the local fishermen to reduce conflicts. In addition, there is the way to adapt by relationships with local people. The most important is to join the traditions and to marry between migrants and Nakhon Si Thammarat people.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์การเทครัวของชุมชนปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยดี ด้วยการสนับสนุนจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ที่มอบทุนสนับสนุนการวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน โดยเฉพาะศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว ที่คอยให้คำแนะนำและให้กำลังใจแก่ทีมผู้วิจัยด้วยดีเสมอมาตลอดจนจบโครงการ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณชาวบ้านในชุมชนปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สำหรับมิตรไมตรีและข้อมูลอันหลากหลายที่ล้วนเป็นประโยชน์ทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอขอบคุณคณะอาจารย์หลักสูตรสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์และหลักสูตรวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช สำหรับการสนับสนุนเรื่องเวลา และกำลังใจในการทำวิจัยครั้งนี้

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากงานวิจัยฉบับนี้ คณะผู้วิจัยขอมอบแก่ครอบครัว ครูบาอาจารย์ และชาวบ้านผู้อุปถัมภ์ทุกท่านในชุมชนปากน้ำปากพูน

อุทิศแด่คุณยายแหมะ คงด้วง ยายผู้จากไป

มานะ ขุนวิช่วย

นฤมล ขุนวิช่วย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstract	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญภาพ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย	๑
วัตถุประสงค์	๓
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๓
คำถามหลักในการวิจัย	๓
กรอบแนวความคิดของการวิจัย	๓
ขอบเขตการศึกษา	๔
วิธีการดำเนินการวิจัย	๕
นิยามศัพท์เฉพาะ	๗
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
แนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบองค์รวม	๘
วัฒนธรรม : ความหมายและลักษณะสำคัญ	๑๗
ชุมชน : พัฒนาการของแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นชุมชนในสังคมไทย	๑๘
แนวคิดเรื่องการปรับตัวด้านอาชีพ	๒๐
แนวคิดเรื่องการดำรงชีพ	๒๔
บทที่ ๓ บริบทชุมชน	๒๖
สภาพทางกายภาพ	๒๖
ข้อมูลด้านประชากรของตำบล	๓๒
สภาพทรัพยากรธรรมชาติ	๓๔
ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน	๓๖
โครงสร้างพื้นฐาน	๓๙
สภาพสังคม วัฒนธรรม	๓๙
ลักษณะทางเศรษฐกิจ	๔๕

สภาพปัญหาของชุมชน	๕๐
บทที่ ๔ ประวัติศาสตร์การเทครัวและการปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับชุมชนดั้งเดิม	๕๗
การอพยพแบบเทครัว	๕๗
ประวัติศาสตร์ชุมชนผู้อพยพ	๖๑
การปรับตัวของชุมชนผู้อพยพแบบเทครัว	๘๐
บทที่ ๕ สรุปและอภิปรายผล	๘๓
บรรณานุกรม	๘๘
ประวัตินักวิจัยและคณะ	๘๙

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพประกอบ ๑ กรอบแนวคิดการวิจัย	๔
ภาพประกอบ ๒ แผนที่แสดงขอบเขตของจังหวัดนครศรีธรรมราชและที่ตั้งของ ตำบลปากพูน	๓๐
ภาพประกอบ ๓ แผนที่ตำบลปากพูนหมู่ที่ ๒ และหมู่ที่ ๔ คือชุมชนปากน้ำปากพูน	๓๑
ภาพประกอบ ๔ แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนปากน้ำปากพูน	๓๒
ภาพประกอบ ๕ ลักษณะป่าชายเลนในชุมชนปากน้ำปากพูน	๓๕
ภาพประกอบ ๖ เฟือกที่ใช้ในการล้อมปลาตุกทะเล และปูดำ	๓๖
ภาพประกอบ ๗ สภาพบ้านเรือนของชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูน	๓๗-๓๘
ภาพประกอบ ๘ การนำกิ่งไม้มาปักบริเวณร่องน้ำ	๔๗
ภาพประกอบ ๙ การจับปลาตุกทะเลในกร้า	๔๗
ภาพประกอบ ๑๐ เรือคราดหอยแครง	๕๐
ภาพประกอบ ๑๑ อวนลากข้าง และอวนลากคู่	๕๑
ภาพประกอบ ๑๒ แร้วปูสองชั้น	๕๒
ภาพประกอบ ๑๓ ดินเลนงอกใหม่	๕๓
ภาพประกอบ ๑๔ การปลูกโกงกางในดินเลนงอกใหม่	๕๔
ภาพประกอบ ๑๕ อุปกรณ์การจับปูแสมในปัจจุบันโดยใช้วิธีการดักด้วยกระป๋อง	๕๕
ภาพประกอบ ๑๖ แสดงลักษณะการเก็บหอยด้วยกระดานถีบ	๖๐
ภาพประกอบ ๑๗ โป๊ะการทำมาหากินของผู้อพยพในยุคแรก	๖๓
ภาพประกอบ ๑๘ เรือประมงพาณิชย์ในชุมชนปากน้ำปากพูน	๗๐
ภาพประกอบ ๑๙ การตักโพงพาง	๗๑
ภาพประกอบ ๒๐ การทำนากุ้ง	๗๒
ภาพประกอบ ๒๑ การวางหมຶຶมเป็นจุดในคลองท่าแพ	๗๗
ภาพประกอบ ๒๒ การใช้โมຶຶะหรือเฟือกล้อมหมຶຶมเพื่อจับปลาตุกทะเล	๗๗
ภาพประกอบ ๒๓ การทำนากุ้งแบบธรรมชาติ	๗๘

สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง ๑ แสดงจำนวนประชากรตำบลปากพูน	๓๓
ตาราง ๒ แสดงประชากรแยกตามช่วงอายุ ตำบลปากพูน	๓๓ - ๓๔

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในปัจจุบันได้ขยายขอบเขตออกไปอย่างกว้างขวาง จากบรรดานักวิชาการ นักคิด นักเขียน ทั้งของภาครัฐและนักพัฒนาเอกชน มีสถาบันการศึกษา ระดับอุดมศึกษาจำนวนมากไม่น้อยที่บรรจุหลักสูตรประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้นักศึกษาได้เลือกเรียนกันอย่างจริงจัง เพราะสังคมได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมากขึ้น ทั้งนี้เพราะการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการฟื้นฟูวิถีชีวิตของผู้คนตามพื้นที่ต่าง ๆ ที่กำลังเผชิญหน้ากับความล่มสลายในปัจจุบัน การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะทำให้ผู้คนเกิดความสำนึกและเรียนรู้ในประสบการณ์ของบรรพบุรุษ ว่าแต่เดิมคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ดำเนินชีวิตมาอย่างไร มีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้ชุมชนมีความมั่นคงอยู่ได้ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ได้สั่งสมวัฒนธรรมที่มีคุณค่าบางอย่างสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน โดยสิ่งเหล่านี้ถ้ามีอยู่ในสำนึกของท้องถิ่นใดก็น่าจะทำให้ท้องถิ่นนั้นเกิดเกราะป้องกันตนเองได้ในระดับหนึ่งสำหรับการเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงในกระแสสังคมปัจจุบัน อีกนัยหนึ่งก็คือ ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะทำให้ชุมชนเข้าร่วมในกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างมีสำนึก มีศักดิ์ศรีและมีทางเลือกอันเหมาะสมสำหรับตัวเองมากขึ้น ไม่ใช่เป็นฝ่ายถูกกระทำจากกระแสสังคมให้เป็นไปอย่างไร้ทิศทางเพราะขาดรากเหง้าของท้องถิ่นเหมือนที่เกิดขึ้นกับหลาย ๆ ท้องถิ่นในปัจจุบัน^๑

การเรียนรู้ถึงความเป็นมาของท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ สั่งสม ปรับปรุงแก้ไขและถ่ายทอดความรู้กันในชุมชน จนรู้ว่าตัวเองมีอดีต ปัจจุบันและอนาคต รู้จุดอ่อนจุดแข็ง และข้อจำกัดในประวัติศาสตร์ จะทำให้คนของท้องถิ่นเกิดสำนึกรักในท้องถิ่นตัวเอง มีความภูมิใจในถิ่นกำเนิดและมั่นใจในรากเหง้าของตัวเอง สิ่งเหล่านี้นับเป็นรากฐานที่จะพัฒนามาสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็ง รวมทั้งจะนำไปสู่จุดหมายปลายทางที่สำคัญที่สุด นั่นคือ “ความมั่นคงของชาติ” เพราะ “ชาติ” ก็คือการรวมตัวกันของท้องถิ่นที่หลากหลายนั่นเอง^๒

^๑โปรดดูรายละเอียดใน ยงยุทธ ชูแค้น. ๒๕๔๙. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการประมวลวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้เพื่อเขียนตำรา เรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

^๒ยงยุทธ ชูแค้น, รายงานสรุปภาพรวมโครงการวิจัยระยะที่ ๑ และเอกสารภาคผนวก “แนวคิดและวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ ทะเลสาบในกระแสความเปลี่ยนแปลง: ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และกระบวนการพัฒนา ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา อำเภอเมืองจังหวัดสงขลา ๑๙ – ๒๑ มิถุนายน ๒๕๔๖.

ในตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นอีกท้องถิ่นหนึ่งที่มีความเป็นมาที่น่าสนใจ มีทรัพยากรและการจัดการที่แตกต่างไปจากชุมชนส่วนใหญ่ของจังหวัดนครศรีธรรมราช มีความหลากหลายของกลุ่มคน วัฒนธรรมอย่างมาก และมีเหตุการณ์อย่างหนึ่งที่เกิดขึ้น นั่นคือ “การเทครัว”

การเทครัวคือการโยกย้ายถิ่นฐานจากที่หนึ่งไปยังที่หนึ่งในลักษณะที่ไปกันทั้งบ้าน ทั้งครอบครัว หรือบางครั้งไปกันทั้งหมู่บ้านก็มี^๓ การศึกษาในเรื่องนี้จากนักวิชาการที่ผ่านมามากในงานศึกษาของภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้ง ๆ ที่การโยกย้ายถิ่นฐานในลักษณะนี้มีอยู่ในภาคใต้จำนวนไม่น้อย การทำความเข้าใจกับข้อมูลเบื้องต้นพบเงื่อนไขของการเทครัวในการภาคใต้ ได้แก่ การอพยพหนีโรค การเทครัวในยามสงคราม การแสวงหาที่ทำกิน หนีภัยธรรมชาติ เป็นต้น

การเทครัวในตำบลปากพูนนั้นเป็นลักษณะของการอพยพเพื่อแสวงหาที่ดินทำกินใหม่ โดยการอพยพเข้ามามีทั้งชาวไทยพุทธที่กรุงเทพมหานคร ชาวบ้านในพื้นที่เพชรบุรี ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง แต่ในรายละเอียดนั้นจำเป็นต้องค้นหาข้อมูลอย่างเข้มข้นเพื่อให้ได้ภาพการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของชาวบ้านในพื้นที่แห่งนี้ เมื่อย้ายมาอยู่ที่นี้แล้วมีความเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเป็นไปในลักษณะใดบ้าง รวมถึงพวกเขาอยู่ร่วมกันได้อย่างผสมกลมกลืนได้อย่างไร

ความรู้ที่ได้จากการทำวิจัยเรื่องนี้จะสร้างสำนึกร่วมในหมู่คนรุ่นใหม่ที่อยู่อาศัยอยู่ในตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้ได้ร่วมเรียนรู้เกี่ยวกับที่มาของบรรพบุรุษของตัวเอง ได้เห็นรากเหง้าและภูมิหลังของบรรพบุรุษและสามารถนำความรู้นี้มาปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดประโยชน์และเหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน หรืออีกนัยหนึ่งเพื่อเป็นการแย่งชิงพื้นที่แห่งความทรงจำมาจากประวัติศาสตร์ชาติหรือประวัติศาสตร์กระแสหลักที่ครอบงำชุมชนมาเป็นเวลานานจากการศึกษาในระบบที่ทำให้ความเป็นท้องถิ่นถูกมองข้ามไปอย่างน่าเสียดาย งานศึกษาชิ้นนี้ ทำการศึกษาย้อนเวลาไปไม่นานนักถือเป็นประวัติศาสตร์ในระยะใกล้ ที่ยังมีข้อมูลหลงเหลืออยู่ในชุมชน การค้นคว้าข้อมูลจากการสัมภาษณ์จึงมีประโยชน์กับงานวิจัยอย่างมาก รวมทั้งยังเป็นการดึงความรู้จากชุมชนในลักษณะที่เรียกว่า “การมีส่วนร่วมของชุมชน” และเพื่อการบรรลุเป้าหมายสูงสุดผู้วิจัยจึงตั้งความหวังว่าผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้มาประสานกับองค์ความรู้ในปัจจุบันเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนตามกระแสของการพัฒนาในยุคปัจจุบันได้

^๓ การเทครัวตามความหมายในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ หน้า ๕๓๘ หมายถึงยกครอบครัวไป กวาดครอบครัวไป.

๒. วัตถุประสงค์

๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์การอพยพแบบเทครัวจากชุมชนอื่น ๆ มาอยู่ที่ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๒.๒ เพื่อศึกษาถึงการปรับตัว การเปลี่ยนแปลงของชุมชนหลังจากที่อพยพแบบเทครัวเข้ามาอยู่ในตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๓. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๓.๑ ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการอพยพย้ายถิ่นฐานแบบเทครัวของคนในตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๓.๒ ชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยมีความเชื่อมั่นในประวัติศาสตร์ของตนเอง เข้าใจและรับรู้เกี่ยวกับที่มาของชุมชน ทำให้เกิดความรัก และมีความภูมิใจเกี่ยวกับชุมชนของตนเอง ช่วยกันรักษาภูมิปัญญา วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน อันจะนำไปสู่รากฐานสำคัญของการเป็นชุมชนเข้มแข็ง

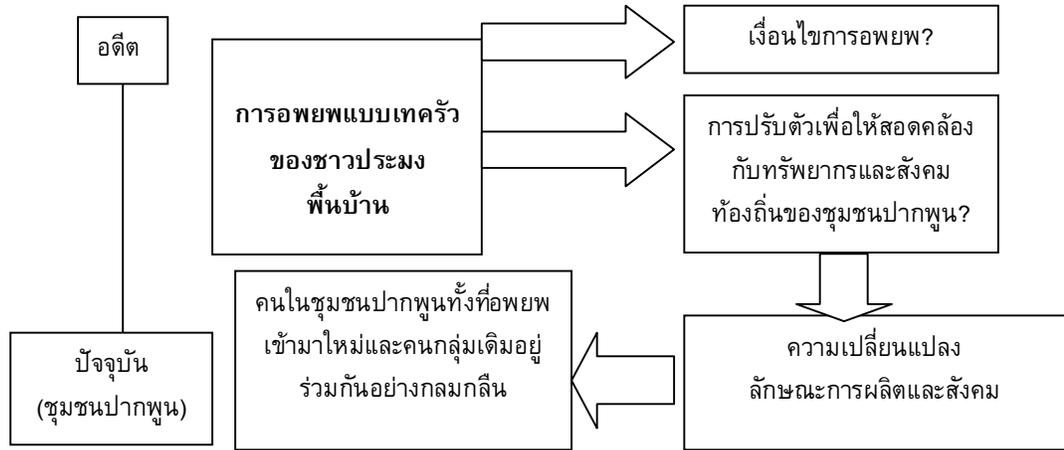
๔. คำถามหลักในการวิจัย

๔.๑ การปรับตัว การเปลี่ยนแปลงของชุมชนหลังจากที่อพยพแบบเทครัวเข้ามาอยู่ในตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นอย่างไร สามารถดำรงอยู่กับคนกลุ่มเดิมได้อย่างกลมกลืนหรือไม่ มีปัญหาความขัดแย้งทั้งการแย่งชิงทรัพยากรในบริเวณอำเภอนครศรีธรรมราช และความแตกต่างทางวัฒนธรรมหรือไม่ อะไรที่ทำให้เกิดสิ่งเหล่านั้น

๔.๒ เงื่อนไขที่ส่งผลให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นแบบเทครัวเข้ามาที่ตำบลปากพูนคืออะไร หลังอพยพเข้ามาแล้ว คนกลุ่มนี้มีวิถีชีวิตเช่นไร

๕. กรอบแนวความคิดของการวิจัย

งานวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์การเทครัวของชุมชนปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์จากปรากฏการณ์ทางสังคม โดยใช้แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบองค์รวมและแนวคิดทางสังคมศาสตร์อื่น ๆ เป็นแนวทางการศึกษา โดยหวังจะเห็นความเคลื่อนไหวทางด้านต่าง ๆ ของกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภาพประกอบ ๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

๖. ขอบเขตการศึกษา

๖.๑ ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาคั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาในเขตพื้นที่ ชุมชนปากน้ำปากพูน ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เพราะเป็นชุมชนที่มีผู้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่น นอกจากนี้การศึกษาอาจต้องเลยขอบเขตของพื้นที่ออกไปหากพบว่าในพื้นที่อื่นก็มีผู้อพยพมาจากชุมชนอื่นเหมือนกัน

๖.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาประวัติศาสตร์การเทครัวของชุมชนปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช จะศึกษาในประเด็นต่อไปนี้

๖.๒.๑ บริบทชุมชนโดยศึกษาข้อมูลทั่วไปด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชน

๖.๒.๒ ศึกษาการอพยพแบบเทครัวของชุมชนในจังหวัดเพชรบุรีมาสู่ชุมชนปากน้ำปากพูน โดยมีคำถามว่า มาจากที่ไหนบ้าง มาอย่างไร มาเพราะอะไร ฯลฯ

๖.๒.๓ ศึกษาการปรับตัวของชุมชนผู้มาใหม่ โดยตั้งคำถามไว้ว่า กลุ่มคนที่เข้ามาอยู่ใหม่เหล่านี้มีการปรับตัวอย่างไรบ้างจนทำให้สามารถเข้ามาอยู่ร่วมกับชุมชนเดิมได้อย่างกลมกลืน

๖.๒.๔ ศึกษากรณีศึกษาครัวเรือนชาวบ้านที่อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ชุมชนปากน้ำปากพูนอย่างน้อย ๕ ครัวเรือน

๗. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์การย้ายถิ่นฐานแบบครอบครัวของคนที่อยู่ในชุมชนปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนปากพูน โดยมีวิธีการศึกษาข้อมูลรายละเอียดดังต่อไปนี้

๗.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรเป้าหมาย

ชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนปากน้ำปากพูน จำนวน ๒ หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ ๒ บ้านดอนทะเล และหมู่ที่ ๔ บ้านห้วยไทร ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งชุมชนทั้งสองหมู่บ้านเป็นกลุ่มชาวบ้านที่อพยพแบบครอบครัวมาจากจังหวัดเพชรบุรีเมื่อราว ๗๐ ปีที่ผ่านมา

๗.๒ การศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูล

การได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการนั้น ผู้วิจัยจะต้องอาศัยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และการศึกษาภาคสนาม โดยมีวิธีการในการศึกษาข้อมูลดังรายละเอียดต่อไปนี้

การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร

การศึกษาข้อมูลผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะได้ทำความเข้าใจข้อมูลเบื้องต้น ซึ่งจะช่วยเป็นการปูพื้นฐานเพื่อทำความเข้าใจในการวิเคราะห์และตีความข้อมูลต่างๆ โดยแหล่งข้อมูลเอกสารดังกล่าวได้แก่ เอกสารท้องถิ่น เอกสารทางราชการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ วารสาร บทความ ภูมิหาย และสื่อสิ่งพิมพ์ชนิดอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นศึกษา

นอกจากนี้ผู้วิจัยจะใช้ข้อมูลจากเอกสารปัจจุบัน เช่น ประกาศราชการ ข้อบัญญัติท้องถิ่น กฎหมายต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการทำประมง ข้าราชการสื่อมวลชน ฯลฯ มาช่วยในการอธิบายการเปลี่ยนแปลง และความไปของชุมชนด้วย

การศึกษาข้อมูลภาคสนาม

ในการศึกษาข้อมูลครั้งนี้ ใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคสนามเป็นหลัก โดยมีรายละเอียดการศึกษาดังต่อไปนี้

๑) การสำรวจพื้นที่ เพื่อต้องการทราบข้อมูลพื้นฐานในชุมชนปากพูน โดยใช้วิธีการสังเกต และการสัมภาษณ์จากผู้นำชุมชน ผู้รู้ (ปราชญ์ชาวบ้าน) ผู้ที่มีลักษณะพิเศษในชุมชน

เช่น อดีตนักเลง อดีตโจร ผู้อาวุโสที่ชาวบ้านในชุมชนให้การยอมรับนับถือ และการสำรวจ เครื่องมือ เครื่องใช้ของชาวบ้าน โดยเฉพาะการที่ชาวบ้านที่อพยพมาส่วนมากประกอบอาชีพ ประมงพื้นบ้านในปัจจุบัน เครื่องมือเครื่องใช้จึงมักเป็นเครื่องมือประมงพื้นบ้าน เพื่อศึกษาฐานะทางเศรษฐกิจ รูปแบบการผลิต ซึ่งการสำรวจนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ประกอบการสำรวจ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและครอบคลุมประเด็นที่ศึกษามากยิ่งขึ้น

๒) การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการเลือกกลุ่มคนที่มีอายุมาก เป็นผู้อาวุโสของชุมชน รวมทั้งกลุ่มคนอื่น ๆ ที่สัมพันธ์กับกลุ่มกลุ่มคนที่เข้ามาใหม่ เช่น พ่อค้า คนทำสวน ชาวนา และกลุ่มคนอื่น ๆ ในการสัมภาษณ์นี้ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ทั้ง ๒ ลักษณะ คือ การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยการเปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้เล่าประสบการณ์ในการเข้ามาอยู่ในชุมชน แห่งใหม่ของตนเองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยที่ผู้วิจัยใช้คำถามกระตุ้นให้ผู้เล่าได้พูดถึง ประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา ผู้วิจัยและผู้ช่วยเป็นผู้จดบันทึกข้อมูล หรือใช้วิธีการอัดเทปในการบันทึกการสนทนา เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ ลักษณะที่สอง คือ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยที่ผู้วิจัยเตรียมคำถามไว้ก่อนล่วงหน้า แล้วนำไปใช้สอบถามชาวบ้านแบบ รายบุคคล ผู้วิจัยบันทึกข้อมูลที่ไต่จากการสัมภาษณ์ในแบบบันทึกผล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง และครอบคลุมประเด็นที่ศึกษามากที่สุด

๓) การสังเกต ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ในกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา รวมทั้งการเข้าไปคลุกคลีและเรียนรู้วิถีชีวิตของ ชาวบ้านชุมชนปากพูน ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกมากยิ่งขึ้น ด้วยการสังเกตการ ดำรงอยู่ของชาวบ้านในปัจจุบันทั้งในส่วนที่เป็นอาชีพ ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ฯลฯ ของ ชาวประมงพื้นบ้านในชุมชน แล้วผู้วิจัยบันทึกผลที่ได้จากการสังเกตและถ่ายภาพประกอบ

๔) การสนทนากลุ่ม (focus group) ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่มเพื่อศึกษาข้อมูลเชิงลึก เกี่ยวกับการอพยพแบบเตลัวและการปรับตัวของชุมชนที่เข้ามาใหม่ นี้ เพื่อทราบถึงเงื่อนไขที่ ทำให้ชุมชนผู้มาใหม่กับชุมชนดั้งเดิมในพื้นที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่เดียวกันได้อย่างผสม กลมกลืน การสนทนากลุ่มจะใช้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นกลุ่มคนผู้อพยพและกลุ่มคนดั้งเดิมมา ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะทำให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ งานวิจัยแล้วยังผลให้ได้พบปะพูดคุยกันในกลุ่มชาวบ้านด้วย ทั้งนี้เพราะงานวิจัยชิ้นนี้เป็น งานวิจัยที่ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนการจัดสนทนากลุ่มจะเป็นการดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมใน การวิจัย

๗.๓ การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสำรวจ การสังเกตการสัมภาษณ์เชิงลึกและ การสนทนากลุ่ม ซึ่งรวบรวมและพิจารณาว่าข้อมูลเหล่านั้นมีความเป็นจริงและน่าเชื่อถือมาก น้อยเพียงใด โดยเฉพาะข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้นผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์จนกระทั่ง

ข้อมูลที่ได้มีความคล้ายคลึงกันมากที่สุดจนเชื่อได้ว่ามีความน่าเชื่อถือแล้ว ผู้วิจัยจะนำข้อมูลเหล่านั้นประกอบกับการทบทวนวรรณกรรมในบทที่สองที่เป็นกรอบสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ มาทำการประมวลและวิเคราะห์ข้อมูลโดยการเขียนเชิงพรรณนาตามประเด็นที่ได้ตั้งไว้เพื่อให้สามารถตอบคำถามการวิจัยให้ครบและสมบูรณ์ที่สุด ในลักษณะของการสร้างองค์ความรู้จากรากฐาน โดยเสนอผลการศึกษากันเป็นบทต่างๆ ตามความเหมาะสม

๘. นิยามศัพท์เฉพาะ

๘.๑ การเทครัว หมายถึงการโยกย้ายถิ่นฐานจากที่หนึ่งไปยังที่หนึ่งในลักษณะที่ไปกันทั้งบ้าน ทั้งครอบครัว หรือบางครั้งไปกันทั้งหมู่บ้านก็มี ในการโยกย้ายถิ่นฐานแบบเทครัวนั้นมีหลายลักษณะ คือ หนีโรคภัยไข้เจ็บ หนีภัยธรรมชาติ แสวงหาที่ทำกิน หรือการกวาดต้อนผู้คนในยามสงคราม

๘.๒ ชุมชนปากน้ำปากพูน เป็นหย่อมบ้านที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลปากพูน ในพื้นที่หมู่ที่ ๒ (บ้านดอนทะเล) และหมู่ที่ ๔ (บ้านห้วยไทร) อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยชุมชนปากน้ำปากพูนตั้งอยู่ริมฝั่งคลองท่าแพ ทั้งสองด้าน ซึ่งต้นน้ำของคลองท่าแพไหลมาจากเทือกเขานครศรีธรรมราชที่ตั้งอยู่ทางด้านตะวันตกผ่านมาทางอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช แล้วปากคลองออกไปยังบริเวณอ่าวนครศรีธรรมราช ทะเลอ่าวไทย ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้มีการไหลเข้ามาของตะกอนดินภูเขาทำให้พื้นที่ปากน้ำมีความสมบูรณ์ของธาตุอาหาร สัตว์ทะเลจึงเข้ามาหากินธาตุอาหารเหล่านี้เป็นจำนวนมาก

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ให้ความสำคัญกับวิธีการทางประวัติศาสตร์ที่มีความพยายามในการมองเวลาในปัจจุบันที่สอดคล้องกับอดีต ซึ่งหมายถึงความต้องการที่จะทราบพลังผลักดันบางอย่างที่อยู่เบื้องหลังการกระทำของมนุษย์ ในที่นี้ได้แก่ปรากฏการณ์ทางสังคมได้แก่การอพยพย้ายถิ่นแบบเทรรัวของชุมชนปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

โดยวิธีการทางประวัติศาสตร์แล้วจะให้ความสำคัญกับหลักฐานและการตีความ เพราะองค์ความรู้ที่จะเกิดขึ้นใหม่ย่อมมาจากการวิเคราะห์หลักฐานอย่างเข้มข้น อีกทั้งการให้ความสำคัญกับเรื่องเวลา เพราะการอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหากเวลาต่างย่อมหมายความว่าเงื่อนไขบางอย่างย่อมต่างกันไปด้วย นอกจากนี้จะให้ความสำคัญกับการตั้งคำถามและการนำเสนอผลการศึกษาที่เน้นเรื่องการพรรณนาวิเคราะห์ วิธีการทางประวัติศาสตร์จึงมีลักษณะเฉพาะบางอย่างที่อาจทำให้นักวิชาการในศาสตร์อื่น ๆ ที่ไม่เข้าใจวิธีวิทยาประวัติศาสตร์อาจเข้าใจว่าผู้ศึกษาให้ความสำคัญกับแนวคิดและทฤษฎีน้อยเกินไปหรืออาจมีคำแนะนำให้นักประวัติศาสตร์จำกัดบทบาทของตนเองด้วยการหาข้อมูลหรือบันทึกเรื่องราวแต่เพียงอย่างเดียว

อย่างไรก็ตามการศึกษาประวัติศาสตร์แนวทางใหม่นั้นก็ได้ให้ความสำคัญกับแนวคิดทฤษฎีมากขึ้น โดยเฉพาะแนวคิดทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เพราะการนำแนวคิดนี้มาใช้กับการศึกษาประวัติศาสตร์ทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์ที่เคยจำกัดวงแคบ ๆ อยู่กับชนชั้นปกครองได้ขยายขอบข่ายออกไปกว้างขวางมากขึ้น ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยมองว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ควรให้ความสำคัญกับประชาชน เช่น ชาวนา กรรมกร แรงงาน หรือคนระดับล่างและ/หรือคนชายขอบของสังคมให้มากขึ้น

ที่วิพากษ์มาอย่างสังเขปนี้ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดใหม่ของการศึกษาประวัติศาสตร์ และแนวคิดทางด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามาใช้เพื่อศึกษาเรื่อง ประวัติศาสตร์การเทรรัวของชุมชนปากพูน อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช โดยขอทำการตกลงว่าแนวคิดดังกล่าวนี้นำมาเพื่อเป็นกรอบอย่างกว้าง ๆ เท่านั้น เพราะโดยวิธีการทางประวัติศาสตร์แล้วจะให้ความสำคัญกับหลักฐานตามยุคสมัยอยู่เป็นอย่างมาก

จากการได้ค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่สามารถนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย

๑. แนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบองค์รวม
๒. วัฒนธรรม : ความหมายและลักษณะสำคัญ
๓. ชุมชน : พัฒนาการของแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นชุมชนในสังคมไทย

๔. แนวคิดเรื่องการปรับตัวด้านอาชีพ

๕. แนวคิดเรื่องการค้ารงชีพ (Livelihood)

๑. แนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบองค์รวม

เป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานจากการศึกษาประวัติศาสตร์ของอังกฤษ ชูแวนและประมวล มณีโรจน์^๑ ซึ่งเรียกแนวทางการศึกษาที่ว่า “การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบองค์รวม” ซึ่งถือเป็นแนวคิดใหม่ในการศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ของท้องถิ่นในสังคมไทย โดยได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจาก สำนักคิด Annales^๒ และนักวิชาการคนสำคัญในสังคมไทย เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ศรีศักร วัลลิโภดม จัตรทิพย์ นาถสุภา อานันท์ กาญจนพันธ์ ฯลฯ เป็นการศึกษาที่โยงระบบต่าง ๆ ของชุมชนหนึ่ง ๆ เข้าหากันอย่างสอดคล้องกลมกลืน เพราะอังกฤษและประมวล เชื่อว่าเนื้อหาหรือกิจกรรมในแต่ละด้านของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ฯลฯ ล้วนมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น แม้ว่าอาจศึกษาเจาะลึกไปยังเนื้อหาด้านหนึ่งด้านใดเพียงด้านเดียว เช่น กรณีศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเทครัวของชุมชนปากพูน อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องประวัติศาสตร์การอพยพแบบเทครัวแต่ผู้ศึกษาควรสำนึกเสมอว่าเนื้อหาที่ศึกษานั้นไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดด ๆ หากเกิดขึ้นท่ามกลางบริบทของกิจกรรมด้านอื่น ๆ ตลอดเวลา นอกจากจะศึกษาเนื้อหาในลักษณะดังกล่าวแล้ว ก็ยังต้องศึกษาความสัมพันธ์ของระบบต่าง ๆ ในชุมชน กับชุมชนอื่นและกับศูนย์กลางอำนาจรัฐอีกด้วย ทั้งนี้เพราะระบบเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สังคม การเมือง ฯลฯ ของชุมชนหนึ่ง ๆ ต้องพึ่งพาชุมชนอื่น ๆ อยู่เสมอ ความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจมีในลักษณะเท่าเทียมกัน มีอิทธิพลต่อกัน หรือเป็นอิสระจากกันก็ได้

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบองค์รวม เน้นศึกษาความเปลี่ยนแปลงและผลของความเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนหนึ่ง ๆ อย่างรอบด้าน อันที่จริงในการศึกษาเนื้อหาต่าง ๆ และประเด็นความสัมพันธ์ย่อมหมายถึงรวมถึงการศึกษาความเปลี่ยนแปลงอยู่ด้วยแล้ว เช่น การศึกษาระบบเศรษฐกิจของชุมชนย่อมจะต้องแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ด้านอื่น ๆ ของชุมชนด้วย การศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเทครัวของชุมชนปากพูน อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราชจำเป็นต้องมองด้านอื่น ๆ เช่นกัน การศึกษาในลักษณะนี้ย่อมทำให้มองเห็น

^๑ ینگุท ชูแวนและประมวล มณีโรจน์, บทสังเคราะห์เศรษฐกิจหมู่บ้านบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ในมิติประวัติศาสตร์, เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ทะเลสาบในกระแสความเปลี่ยนแปลง : ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและกระบวนการพัฒนา ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ๑๙ - ๒๑ มิถุนายน ๒๕๔๖.

^๒ สำนักคิดของฝรั่งเศส ที่มุ่งเปิดพรมแดนของการศึกษาประวัติศาสตร์ไปสู่ด้านเศรษฐกิจและสังคม.

ความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นภายในชุมชน มองเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง กระทั่งสามารถคาดการณ์เหตุการณ์ข้างหน้าได้ในระดับหนึ่ง

แนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบองค์รวมนับเป็นความพยายามที่จะผสานเอาวิธีการศึกษาทางสังคมศาสตร์เข้ามาศึกษาชุมชนท้องถิ่นของไทย โดยการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นศึกษาตลอดมา รวมทั้งพิจารณาปรับเอาข้อเสนอแนะที่มีคุณค่าจากนักวิชาการหลายสาขา นำมาสังเคราะห์ประมวลเป็นแนวคิดและวิธีการที่ละเอียดอ่อนจนสามารถสร้างองค์ความรู้ที่มองเห็นความเคลื่อนไหวของสังคมได้ซับซ้อนขึ้น โดยเน้นใช้ข้อมูลอย่างรอบด้านแบบสหสาขาวิชา กับการพิจารณาแนวคิดทฤษฎีทางสังคมศาสตร์อย่างเหมาะสมเช่นนี้ จึงน่าจะเป็นแนวทางให้การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเทครัวของชุมชนปากพูน อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราชโดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ให้เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถตรวจสอบความแม่นยำในการสร้างองค์ความรู้ได้มากยิ่งขึ้น

นอกจากที่กล่าวมาแล้วนี้อาจารย์ยงยุทธ ชูแวน ได้ทำวิจัยเกี่ยวกับโครงการประมวลวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้เพื่อเขียนตำราเรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย^๓ งานวิจัยชิ้นนี้เป็นความพยายามที่จะรวบรวมผลงานทางวิชาการทั้งหมดที่เคยมีมาเกี่ยวกับประเด็นการศึกษาที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น งานศึกษาดังกล่าวให้ภาพว่า ความหมายและขอบเขตของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในปัจจุบันยังมีปัญหาอยู่พอสมควร กล่าวคืออยู่ในช่วงซึ่งกำลังแสวงหา หรืออีกนัยหนึ่งคือการแสดงให้เห็นถึงความเติบโตของวิชานี้ งานศึกษาชิ้นนี้ทำให้มองเห็นพัฒนาการความคิดของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องซึ่งมีแนวโน้มที่จะลงมายืนอยู่กับประชาชนผู้เสียเปรียบมากขึ้น และนั่นเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ความหมายและขอบเขตของวิชานี้เปลี่ยนไป^๔

งานของอาจารย์ยงยุทธ ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับความหมายและขอบเขตของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สามารถนำมาเป็นกรอบการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ เรื่อง ประวัติศาสตร์การเทครัวของชุมชนปากพูน อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราชไว้ได้อย่างน่าสนใจ กล่าวคือหลังจากอาจารย์ยงยุทธได้ใช้ความพยายามในการค้นหางานทางวิชาการเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ผ่าน ๆ มาแล้วก็ได้กำหนดความหมายและขอบเขตของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นขึ้นโดยได้ให้ข้อเสนอในปัจจุบันไว้ดังนี้^๕

^๓ ยงยุทธ ชูแวน. ๒๕๔๙. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการประมวลวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้เพื่อเขียนตำรา เรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. ๑๔๑.

^๔ เรื่องเดียวกัน, ๑๔๖

^๕ เรื่องเดียวกัน, ๑๔๖.

ความหมาย : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นการศึกษาเรื่องราวของสังคมหรือชุมชนที่อยู่ นอกแควตงศูนย์อำนาจทางการเมืองของรัฐ สังคมหรือชุมชนดังกล่าวควรจะศึกษาในลักษณะต่อไปนี

๑. แบ่งเขตการศึกษาออกเป็น “หน่วย” เฉพาะที่เหมาะสมซึ่งขึ้นอยู่กับ จุดมุ่งหมายของผู้ศึกษาว่าต้องการศึกษาในระดับใด เช่น เมือง หมู่บ้าน หรือชุมชนระดับต่าง ๆ เป็นต้น “หน่วย” ทางกายภาพที่จะใช้ศึกษานั้นเป็นลักษณะที่สำคัญยิ่งของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งงานวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์การเทครัวของชุมชนปากพูน อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช ได้ใช้กลุ่มคนซึ่งเป็นชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนปากพูน จังหวัด นครศรีธรรมราช เป็นเขตการศึกษา

๒. ศึกษาประสบการณ์หรือกิจกรรมทุกด้านในท้องถิ่น ที่เป็นเขตการศึกษา ไม่ว่าจะเป็น การเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนประวัติศาสตร์ความคิด ความรู้สึกต่าง ๆ หรือเลือกศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งในหน่วยดังกล่าว แต่ควรโยงให้เห็นว่าประสบการณ์หรือ กิจกรรมที่ตนศึกษานั้นมีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวโยงกับบริบทด้านอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงอย่างไร ในกรณีของการศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์การเทครัวของชุมชนปากพูน อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้เลือกปรากฏการณ์ทางสังคมคือการอพยพแบบเทครัว เป็นแกนกลาง การศึกษา แต่จำเป็นต้องอธิบายให้เชื่อมโยงกับมิติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อให้เป็นไปตาม ข้อเสนอดังกล่าว

๓. ศึกษาถึงความเป็นตัวของตัวเองที่แสดงผ่านมิติต่าง ๆ เพื่อให้เห็นพื้นที่ของ การเคลื่อนไหวของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น อันหลากหลาย โดยเป็นกิจกรรมที่พวกเขาาร่วมกัน กำหนดกันขึ้นมาเองเป็นสำคัญ

ขอบเขตทางด้านกายภาพและเนื้อหา : เมื่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแนวใหม่ มุ่งให้ความสำคัญไปที่กิจกรรมหรือประสบการณ์ต่าง ๆ ของประชาชนตามท้องถิ่นต่าง ๆ แล้ว การกำหนดขอบเขตทางด้านกายภาพหรือ “หน่วย” สำหรับการศึกษาจึงมีความจำเป็นในอันดับ แรก ความจริงเรื่องดังกล่าวนี้นับเป็นปัญหาหนึ่งของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตลอดมา แต่ผู้ศึกษามักมองไม่เห็นและไม่ให้ความสำคัญ เหตุที่เป็นดังนี้เพราะว่าเมื่อมองไม่เห็น ความสำคัญและความหมายที่แท้จริงของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จึงยอมไม่เห็นความจำเป็นใน การกำหนด “หน่วย” หรือขอบเขตทางด้านกายภาพ ด้วยเหตุนี้การศึกษาในช่วงแรก ๆ จึงมัก กำหนดเอาตามขอบเขตของจังหวัดหรืออำเภอในปัจจุบัน ทำให้มีปัญหายู่พอสมควร ทั้งนี้ เพราะขอบเขตดังกล่าวเพิ่งถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อความสะดวกในการปกครองของ กระทรวงมหาดไทย เมื่อประมาณหนึ่งร้อยปีเศษมานี้เอง การกำหนดขอบเขตเช่นนี้นับว่าไม่ สอดคล้องกับพัฒนาการด้านต่าง ๆ อันเป็นวิถีชีวิตของท้องถิ่นนั้น ๆ เพราะพัฒนาการดังกล่าว ในแต่ละท้องถิ่นในอดีต มักจะก้าวล้ำเขตแดนการปกครองของปัจจุบันอยู่เสมอ เหตุฉะนั้นการ

กำหนดขอบเขตประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงควรพิจารณาจากลักษณะความสัมพันธ์ทางด้านสังคม วัฒนธรรมที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องยาวนานมาพอสมควร จนมองเห็นความพิเศษบางอย่าง ของท้องถิ่น นั้น ๆ ได้ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่า ท้องถิ่นนั้น ๆ จะมีลักษณะเฉพาะตัวในด้านต่าง ๆ ผิดแผกออกไปจากท้องถิ่นอื่น ๆ อย่างสิ้นเชิง หากในที่นี่หมายถึงความสามารถที่จะดำรงไว้ ซึ่งระบบของความสัมพันธ์ทางด้านต่าง ๆ ได้อย่างลงตัวจนก่อให้เกิดวัฒนธรรมที่โยงใยให้ผู้คน มีความสำคัญว่าเป็นคนกลุ่มเดียวกันหรือเป็นเจ้าของประวัติศาสตร์ร่วมกัน การกำหนดขอบเขต ทางกายภาพหรือ “หน่วย” ของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จึงเป็นเรื่องละเอียดอ่อนและมีความ สำคัญอย่างมาก ทั้งนี้ก็เพราะเป็นการศึกษาที่มุ่งหวังจะให้เห็นลักษณะเฉพาะของระบบ สังคมหน่วยย่อยต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างหลากหลายถ้าไม่สามารถเข้าถึงลักษณะดังกล่าวแล้วก็จะ เห็นได้เพียงองค์ความรู้แต่ละด้านทั่ว ๆ ไป ซึ่งไม่ค่อยเกิดประโยชน์มากนัก การศึกษาเรื่อง ประวัติศาสตร์การเทครัวของชุมชนปากพูน อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราชเป็น เช่นเดียวกัน ผู้วิจัยได้หลีกเลี่ยงใช้หน่วยพื้นที่ที่เป็นหมู่บ้าน โดยใช้ชุมชนปากพูนแทนเพราะ ปากพูนในความหมายที่เป็นท้องถิ่นมีขอบเขตเกินเลยออกไปจากคำว่าหมู่บ้าน หรือตำบลเช่น ในด้านวัฒนธรรมบางอย่าง นอกจากนี้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้ครอบคลุมเรื่องราว ต่าง ๆ อย่างกว้างขวางมากที่สุด อาจารย์ยงยุทธ ได้แบ่งขอบเขตการศึกษาเป็น ๒ ส่วน คือ

๑. การศึกษาประวัติศาสตร์เมือง เป็นการศึกษาที่ยึดถือกันมานานแล้ว โดย เมืองในที่นี่หมายถึงเมืองในสมัยจารีตที่อาจพัฒนามาจากชุมชนโบราณ หรือเมืองที่สร้างขึ้นมา ภายหลังในสมัยรัฐไทยเริ่มตั้งศูนย์กลางอำนาจขึ้นมาในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง อย่าง น้อยตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา เมืองต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้การปกครองหรือตก อยู่ภายใต้อิทธิพลของศูนย์กลาง จึงมีฐานะเป็นท้องถิ่นหนึ่ง แม้ว่าแต่เดิมนั้นอาจเคยเป็น ศูนย์กลางมาก่อนก็ตาม ตัวอย่างเช่น “นครศรีธรรมราช” เคยเป็นศูนย์กลางสำคัญแห่งหนึ่งใน ภาคใต้ ครั้นตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา นครศรีธรรมราชได้ยอมรับอำนาจ ของศูนย์กลางรัฐไทยบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา ด้วยเหตุตั้งนั้นตั้งแต่ระยะนี้เป็นต้นไป “นครศรีธรรมราช” จึงมีฐานะเป็นท้องถิ่นหนึ่งของรัฐไทยเช่นเดียวกับ หัวเมืองน้อยใหญ่อื่น ๆ ในพระราชอาณาจักร

ดูเหมือนเป็นการง่ายที่กำหนดเมืองเป็นหน่วยของการศึกษา เพราะเมืองต่าง ๆ ทั้งสมัยเก่าและใหม่ต่างมีร่องรอยและตัวตนอยู่อย่างชัดเจน การศึกษาเรื่องราวของเมืองจึงเป็นที่ มักนิยมกันมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองในสมัยเก่าที่เป็นทั้งอดีตของจังหวัดต่าง ๆ ในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม การที่เราใช้เมืองเป็นหน่วยหรือขอบเขตทางด้านกายภาพนั้นไม่ได้หมายถึงแต่ เพียงว่าศึกษาเฉพาะในเขตกำแพงคูเมืองหรือเฉพาะตัวจังหวัดแต่อย่างใด หากเราเลือกเมือง เป็นหน่วยศึกษาก็เพื่อเป็น “หมุด” สำหรับเริ่มต้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเลือก “ศูนย์กลาง” ใน ท้องถิ่นขึ้นเพื่อทำความเข้าใจสังคมของเมืองนั้น ๆ ซึ่งเมืองดังกล่าวย่อมสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ บริเวณรอบนอกในด้านต่าง ๆ อยู่ด้วย เพราะเมืองจะต้องมีการผลิตและต้องการกำลังคนเพื่อใช้

ในกิจกรรมต่าง ๆ ฉะนั้นขอบเขตของเมืองที่ใช้เป็นหน่วยในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงมีความยืดหยุ่นพอสมควรขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่เราต้องการอยากรู้เป็นตัวกำหนดสำคัญ แต่เดิมนั้น การศึกษาเรื่องราวของเมืองจะเน้นอยู่ที่บทบาทของผู้นำในอดีตและ/หรือเป็นพัฒนาการของตัวจังหวัด โดยการศึกษาลักษณะนี้ได้ละเอียดทางด้านเศรษฐกิจสังคมและอื่น ๆ การศึกษาแบบเดิมจึงไม่ได้เผยให้เห็นตัวตนหรือ “ขอบเขต” ที่แท้จริงของเมืองต่าง ๆ ได้ ในปัจจุบัน การศึกษาเรื่องราวของเมืองก็ยังคงมีความสำคัญและจำเป็นในการเข้าถึงสังคมไทย เมืองจึงเป็น “หน่วย” วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ที่ยังคงทันสมัย หากเพียงแต่ว่าควรให้ความสำคัญกับเนื้อหา ด้านอื่น ๆ ควบคู่ไปกับประเด็นการเมืองที่นิยมทำกัน ส่วนประเด็นเนื้อหาที่ควรให้ความสนใจเพิ่มขึ้นในการศึกษาเมืองยุคเก่าก็คือมิติทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ซึ่งเท่าที่ผ่านมายังคง ให้ความสนใจกันน้อยแม้ว่าจะมีหลักฐานอยู่พอสมควรก็ตาม สำหรับการศึกษาเรื่องราวของเมือง สมัยใหม่นั้นก็ยังทำกันน้อยเมื่อเทียบกับการศึกษาเมืองยุคแรก ทั้ง ๆ ที่เรื่องราวของเมืองใน สมัยหลังเป็นสิ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง และมีหลักฐานเพียงพอที่จะสามารถทำให้มองเห็น กิจกรรมด้านต่าง ๆ อย่างรอบด้านและมีชีวิตชีวามากขึ้น

๒. การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่น การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนในฐานะเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนับว่าเป็นเนื้อหาหรือประเด็นใหม่ในสังคมไทย การกำหนด ขอบเขตทางด้านกายภาพของชุมชนขึ้นมาเพื่อเป็นหน่วยในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้น ทำได้ยากกว่าการศึกษาเรื่องราวของเมืองในประเด็นแรก เพราะชุมชนท้องถิ่นมีกระจายอยู่ ทั่วไปและมีขอบเขตข้ามพรมแดนตำบล อำเภอ และจังหวัดในปัจจุบัน นอกจากนี้ชุมชนดังกล่าว ถ้ามองจากปัจจุบันแล้วก็มีลักษณะภายนอกที่ใกล้เคียงกันจนไม่อาจแยกออกเป็น “ท้องถิ่น” อย่างเอกเทศได้ อย่างไรก็ตามหากเราพิจารณาจากลักษณะของระบบความสัมพันธ์ทางสังคม และวัฒนธรรมในอดีตก็จะพบว่าสามารถกำหนดขอบเขตทางด้านกายภาพของชุมชนท้องถิ่นได้ใน ระดับหนึ่ง ซึ่งมีอาณาบริเวณที่กว้างขวางพอสมควร ตลอดจนได้ครอบคลุมทั้ง “พื้นที่” และ “วิถีชีวิตผู้คน” ไว้เป็นจำนวนมากและหลากหลาย ท้องถิ่นดังกล่าวจึงเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและอาจใช้ เวลาในการลงไปทำความรู้จัก โดยอาจเริ่มจากระดับจุลภาคที่เป็นหมู่บ้านหรือชุมชนเล็ก ๆ จากนั้นจึงมองหาความสัมพันธ์ของชุมชนในด้านต่าง ๆ และในที่สุดก็จะสามารถกำหนดขอบเขต ของชุมชนในระดับท้องถิ่นได้ โดยลักษณะดังกล่าวนี้การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นจึง สามารถกำหนดขอบเขตทางด้านกายภาพ หรือ หน่วย การศึกษาได้อย่างน้อย ๓ ระดับ คือ

๒.๑ ระดับบ้านหรือหมู่บ้าน เป็นการศึกษาในระดับที่เล็กที่สุด บ้านหรือหมู่บ้าน คือรากฐานอันเก่าแก่ของสังคมที่มีมาโดยธรรมชาติอยู่แล้ว การตั้งบ้านเรือนของผู้คนในอดีตนั้น ย่อมรวมกันเป็นหมู่เครือญาติและมิตรสหาย ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ของผู้คนที่มี ความใกล้ชิด การตั้งบ้านเรือนอยู่ด้วยกันนี้จึงย่อมมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ร่วมกัน ซึ่งก็คือ กิจกรรมในการดำรงชีวิต มีระบบความสัมพันธ์แบบครอบครัว เครือญาติ มีการแลกเปลี่ยน พึ่งพา รวมทั้งความขัดแย้งต่าง ๆ หมู่บ้านจึงเริ่มต้นจากครอบครัว เครือญาติที่อยู่อาศัยกันมา

นานหลายชั่วอายุคน ซึ่งคนในหมู่บ้านก็เป็นญาติพี่น้องหรือเกี่ยวดองกันทั้งสิ้น ภายหลังจากเมื่อมีคนอื่นเข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านด้วย และหากหมู่บ้านมีคนอยู่กันมากขึ้นก็เกิดหมู่บ้านใหม่แยกจากบ้านเก่าออกไป เป็นชุมชนขนาดใหญ่ขึ้นมา สำหรับเนื้อหาที่จะศึกษาได้ในระดับนี้ก็จะเป็นเรื่องราวของประวัติศาสตร์ครอบครัวหรือหมู่บ้านที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับ การอพยพโยกย้าย การตั้งถิ่นฐาน สายสัมพันธ์ของเครือญาติ การทำมาหากิน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินชีวิต ฯลฯ การศึกษาประวัติศาสตร์ในระดับบ้านหรือหมู่บ้านดังกล่าวนี้นับเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวและเหมาะที่จะใช้เป็นหน่วยในการเริ่มต้นศึกษา

๒.๒ ระดับชุมชน เป็นหน่วยการศึกษาระดับกลางที่ประกอบด้วยเครือข่ายหลาย ๆ หมู่บ้านรวมกัน หลาย ๆ หมู่บ้านดังกล่าวนี้มักจะตั้งถิ่นฐานอยู่ในสภาพแวดล้อมหรือระบบนิเวศเดียวกันจึงมีการทำมาหากินหรือการประกอบอาชีพเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ เช่น ชุมชนชาวนา ชุมชนชาวประมง ชุมชนในเขตป่าเขา หรือชุมชนในเขตป่าพรุ เป็นต้น นอกจากนี้ การศึกษาในระดับดังกล่าวก็ยังหมายรวมถึงถึงชุมชนที่มีศูนย์กลางระดับ “ย่าน” หรือ “ตลาด” ที่ตั้งอยู่ในเมืองขนาดใหญ่ และชุมชนที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์อีกด้วย การศึกษาในระดับชุมชนที่มีขอบเขตไม่กว้างขวางมากนักดังกล่าวนี้ว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจ และมีความเป็นไปได้มาก โดยเฉพาะสำหรับเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาที่ยังขาดในมิติประวัติศาสตร์อยู่เป็นอันมาก สำหรับเนื้อหาที่ควรศึกษาในระดับนี้จะประกอบไปด้วยเรื่อง การตั้งถิ่นฐาน การทำมาหากิน การใช้ทรัพยากร ซึ่งถือเป็นหัวใจหลักของการศึกษา เพราะเรื่องดังกล่าวจะโยงไปสู่การใช้ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางด้านสังคม สิทธิชุมชน อำนาจและภูมิปัญญาต่าง ๆ นอกจากนี้ยังสามารถศึกษาทางด้านความคิด และความรู้สึกที่ประชาชนมีต่อความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อันกระทบถึงชีวิตของพวกเขาได้อีกด้วย

การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนนี้เป็นการศึกษาในพื้นที่ไม่กว้างขวางมากนัก จึงมีความเป็นไปได้ที่จะศึกษาให้เห็นถึงประสบการณ์หรือกิจกรรมทุก ๆ ด้านของมนุษย์อย่างเป็นองค์รวม (holistic) ซึ่งถ้าเป็นดังนี้แล้วก็จะทำให้เราสามารถมองเห็นและเข้าใจวิถีชีวิตของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นที่หลากหลายได้อย่างลึกซึ้งและรอบด้าน อันเป็นเป้าหมายหรือหัวใจของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างแท้จริง

๒.๓ ระดับเครือข่ายชุมชนท้องถิ่น เป็นการศึกษาในขอบเขตหรือหน่วยที่ใหญ่ที่สุด หน่วยในการศึกษาระดับนี้พิจารณาจากเครือข่ายของหลาย ๆ ชุมชน ที่มีความสัมพันธ์และ

^๖ดูเพิ่มใน ปารีชาติ วลัยเสถียร, (๒๕๔๓) “ชุมชนและลักษณะของความเป็นชุมชน” เอกสารประกอบการประชุมว่าด้วยเรื่อง ชุมชนไทยท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. อ้างถึงใน ยงยุทธ ชูแว่น. ๒๕๔๙. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการประมวลวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้เพื่อเขียนตำรา เรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๑๕๐.

พึ่งพาอาศัยกันทางด้านเศรษฐกิจอันเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำรงชีวิต จนเกิดเป็นระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ลงตัวและพอเพียงในระดับหนึ่ง แม้ว่าอาจจะไม่สมบูรณ์ร้อยเปอร์เซ็นต์ก็ตาม ด้วยเหตุนี้ภายในระบบเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นหรือหน่วยการศึกษาดังกล่าว จึงจะประกอบไปด้วย ชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลายทางด้านสภาพแวดล้อมหรือระบบนิเวศอันจะเป็นพื้นฐานต่อการผลิตในแต่ละชุมชนและด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ชุมชนต่างก็พึ่งพาอาศัยแลกเปลี่ยนทางด้านเศรษฐกิจซึ่งกันและกัน เช่น ชุมชนชาวประมงแลกเปลี่ยนกับชุมชนชาวนา ชุมชนชาวนาแลกเปลี่ยนกับชุมชนในบริเวณป่าเขา เป็นต้น ขณะเดียวกันภายในเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นก็อาจจะเกิดชุมชนขนาดใหญ่ที่พัฒนาขึ้นมาเป็น “เมือง” สมัยใหม่ได้ และด้วยคุณภาพของความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้เองที่จะทำให้เกิดการสร้างสรรค์ทางด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ จนมีลักษณะที่เป็นท้องถิ่นนั้น หรือแม้จะมีวัฒนธรรมร่วมกับท้องถิ่นอื่น ๆ แต่ก็จะมียุทธศาสตร์บางอย่างแตกต่างกันในแต่ละถิ่น จนกลายเป็น “อัตลักษณ์” เฉพาะตัว ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและบริบทด้านต่าง ๆ ดังกล่าว

จากความหมายที่กล่าวมานี้ “หน่วย” ของการศึกษาในระดับเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นจึงมีขอบเขตที่กว้างใหญ่พอสมควร เช่น บริเวณลุ่มน้ำ หุบเขา หรืออาจเป็นระดับที่เรียกว่าอนุภูมิภาคก็ได้ ทั้งนี้การกำหนดขอบเขตดังกล่าวก็โดยอาศัยจากฐานของระบบความสัมพันธ์ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม และข้อที่ควรคำนึงเป็นอย่างยิ่งก็คือ หน่วยหรือขอบเขตดังกล่าวนี้นอกจากจะมีความสัมพันธ์กับท้องถิ่นอื่น ๆ แล้ว ก็ยังไม่ใช่ว่าเป็นสิ่งที่หยุดนิ่งตายตัว หากแต่มีความยืดหยุ่นหรือเคลื่อนไหวอยู่ในแต่ละช่วงเวลาเช่นเดียวกัน เช่นในช่วงเวลาหนึ่งเครือข่ายชุมชนอาจอยู่ในพื้นที่ไม่กว้างใหญ่มากนัก ครั้นเวลาต่อมาเครือข่ายดังกล่าวอาจขยายใหญ่มากขึ้น หรือเป็นไปในลักษณะที่หดแคบเข้ามา ซึ่งย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยและเงื่อนไขอันสลับซับซ้อนในแต่ละช่วงเวลา และด้วยเหตุนี้เองการค้นหามุมมองหรือหน่วยของการศึกษาในระดับนี้ ผู้ศึกษาจึงจะต้องลงไปทำความเข้าใจกับชุมชนอย่างละเอียดในระดับหนึ่งก่อน จากนั้นหน่วยการศึกษาจะเริ่มปรากฏให้เห็น แต่ก็อาจเป็นภาพราง ๆ ซึ่งผู้ศึกษาจะต้องเชื่อมโยงและค้นหาต่อไปจนมองเห็น “ระบบความสัมพันธ์” ที่ชัดเจนขึ้นเป็นลำดับ

สำหรับด้านเนื้อหาอันเนื่องจากเป็นหน่วยวิเคราะห์ที่กว้างใหญ่และประกอบไปด้วยชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลายที่ต้องพึ่งพาอาศัยดังกล่าว ด้วยเหตุนี้การศึกษาให้เห็นเป็นภาพรวมทั้งหมดดังเช่นกรณีของชุมชนหนึ่งชุมชนใดจึงเป็นสิ่งที่ทำได้ยากกว่า เพราะต้องใช้เวลาและความพยายามอย่างมาก อย่างไรก็ตามการศึกษาในระดับเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นนี้อาจเริ่มต้นจากเรื่องหนึ่งเรื่องใดที่ผู้ศึกษาให้ความสนใจก็ได้ แต่ต้องมองทั้งระบบของหน่วยที่ศึกษา เช่น ระบบเมือง ระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคมวัฒนธรรม ระบบความคิด ระบบนิเวศ หรือศึกษาพัฒนาการของเมือง ในท้องถิ่นดังกล่าวก็ได้ แต่ทั้งนี้ผู้ศึกษาก็ควรสำนึกอยู่ตลอดเวลาว่า “แม้เราจะแยกระบบของการจัดตั้งออกเป็นส่วน ๆ แต่ในความเป็นจริงแล้วไม่ว่าเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนา ฯลฯ ก็ล้วนมีความสัมพันธ์กันเองอย่างแนบแน่น คำถามอาจจะลึกลงไปที่บาง

ด้านการจัดตั้ง แต่กิจกรรมที่ตนศึกษานั้นไม่ได้เกิดขึ้นโดด ๆ แต่เกิดขึ้นท่ามกลางกิจกรรมด้านอื่น ๆ ตลอดเวลา”^๗

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในระดับเครือข่ายชุมชนที่มีขอบเขตทางกายภาพหรือ “หน่วย” ที่กว้างขวางดังกล่าวมานี้ถ้าสามารถเชื่อมโยงกิจกรรมหรือประสบการณ์ทุกด้านของประชาชนในท้องถิ่นให้เห็นเป็นประวัติศาสตร์ทั้งหมด (total history) ได้แล้ว ก็จะทำให้เกิดองค์ความรู้ที่มีเนื้อหามัน สามารถสื่อสารกับผู้คนทั้งในท้องถิ่น และสังคมทั่วไปได้อย่างทรงพลังดังที่ได้กล่าวแล้วและประวัติศาสตร์แบบนี้ก็จะเป็นประโยชน์และรับใช้ชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ได้อย่างแท้จริง

ในประเด็นท้ายสุดของการอภิปรายเรื่องนี้อาจารย์ยังยุทธ สรุปรูปภาพว่าการศึกษามากภาคประชาชนในประเทศไทยยังทำกันน้อย ฉะนั้นจึงไม่สามารถแยกงานที่เป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ออกจากงานที่ศึกษาประวัติศาสตร์ประชาชน ในลักษณะอื่น ๆ ได้อย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้เราจึงอาจพออนุโลมงานที่ศึกษาบทบาทเฉพาะเรื่องของประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ว่าเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นด้วย เช่น งานที่ศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจของหมู่บ้านในระดับภูมิภาค หรือประเด็นทางด้านวัฒนธรรมที่มีเครือข่ายเชื่อมโยงกว้างไกลกว่าด้านอื่น ๆ การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในลักษณะนี้จึงไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะเข้าใจตัวตนของสังคมในขอบเขตหรือหน่วยที่เฉพาะเจาะจงลงไปเหมือนกับการศึกษาประวัติศาสตร์เมืองหรือชุมชนท้องถิ่น หากมุ่งเข้าใจกิจกรรมหรือบทบาทเฉพาะด้านของประชาชนเป็นหลัก เหตุฉะนั้นขอบเขตทางด้านกายภาพหรือหน่วยของการศึกษาจึงไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับเรื่องหรือกิจกรรมที่ต้องการศึกษาซึ่งอาจข้ามพรมแดนของประเทศและภูมิภาคได้ เช่น การค้าวัวต่าง ในบริเวณภาคเหนือที่ข้ามพรมแดนไปยังพม่า ลาว และภาคกลางของไทย หรือกรณีของพ่อค้ามาเลย์ในบริเวณอ่าวไทย เป็นต้น

การศึกษาประวัติศาสตร์ประชาชนดังกล่าวนี้ถ้าสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้วก็จะเผยให้เห็นวิถีชีวิตของประชาชนตามท้องถิ่นต่าง ๆ ในอีกมิติหนึ่งอย่างน่าสนใจ ซึ่งเป็นภาพความเคลื่อนไหว ต่อสู้ดิ้นรน การเผชิญปัญหา จินตนาการและชะตากรรมต่าง ๆ ซึ่งช่วยเปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้มีประวัติศาสตร์ในอีกทางหนึ่งการเสนอภาพวิถีชีวิตของประชาชนธรรมดาสามัญเช่นนี้จึงมีลักษณะร่วมอุดมการณ์ของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

^๗ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ๒๕๓๐, หลักฐานและการใช้หลักฐานในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้ เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับมัธยมศึกษา เรื่อง แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้ ณ สถาบันทักษิณคดี จังหวัดสงขลา. อ้างถึงใน ยงยุทธ ชูแวน. ๒๕๔๙. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการประมวลวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้เพื่อเขียนตำรา เรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๑๕๒.

หากมีจุดต่างในเรื่องของขอบเขตทางด้านกายภาพ หรือหน่วยการศึกษาที่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกเท่านั้น

๒. วัฒนธรรม : ความหมายและลักษณะสำคัญ

วัฒนธรรม คือ สิ่งที่สังคมสร้างขึ้นมา เป็นหนึ่งในบรรดาสรรพสิ่งทั้งหลายที่มนุษย์พึงสร้าง วัฒนธรรมมีทั้งส่วนที่เป็นเชิงรูปธรรมเพื่อประโยชน์ใช้สอยและวัฒนธรรมเชิงนามธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ ได้แก่ ระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ ระเบียบกฎเกณฑ์ กติกา ธรรมเนียมประเพณี พิธีการ แบบแผนความประพฤติและการปฏิบัติ ซึ่งชุมชนได้สร้าง สะสม และสืบทอด (ผลิตซ้ำ) มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน อันเป็นการยืนยันหรือพิสูจน์ได้ว่าเป็นประโยชน์ใช้สอยสำหรับชุมชน^๕

วัฒนธรรมมีลักษณะเป็นองค์รวม (holistic) และเป็นพลวัต (dynamic) นั่นคือ วัฒนธรรมในแต่ละมิติแต่ละส่วนจะเชื่อมโยงภายในและระบบภายนอกเป็นเนื้อเดียวกันอย่างแยกไม่ออก และมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตามบริบทและเวลา^๖ แต่ทั้งนี้ผู้คนส่วนใหญ่ มักจะเข้าใจวัฒนธรรมในความหมาย “ศิลปวัฒนธรรม” นั่นคือมองวัฒนธรรมว่า เป็นเพียงรูปแบบของศิลปและประเพณี โดยผู้คนส่วนหนึ่งจะมองอย่างชื่นชมในความงามและเก่าแก่ จนถึงกับพยายามผลักดันให้อนุรักษ์ไว้ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่ดี แต่บางครั้งก็จะกลายเป็นเหยื่อของผู้คนอีกกลุ่มหนึ่งที่พยายามจะแสวงหาประโยชน์จากการขายศิลปวัฒนธรรมเหล่านั้น ปัญหาสำคัญของการให้ความหมายของวัฒนธรรมทำนองนี้ก็คือ ทำให้มองเห็นวัฒนธรรมในลักษณะหยุดนิ่ง ล่องลอย และไร้ชีวิตชีวา เพราะขาดความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับกลุ่มชนผู้สร้างสรรค์วัฒนธรรมนั้น ซึ่งมีพัฒนาการที่เคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ^๗

ดังนั้นในความพยายามที่จะสื่อความหมายของวัฒนธรรม ในลักษณะที่เคลื่อนไหวและมีพลัง ศรัทธา วัลลิโกดม เสนอว่า น่าจะหันมามองวัฒนธรรมในอีกลักษณะหนึ่งที่เรียกว่า *สังคมวัฒนธรรม* หรือ *ชีวิตวัฒนธรรม* เพราะการมองวัฒนธรรมในลักษณะนี้ จะกระตุ้นให้เกิดความสนใจวิเคราะห์สังคมและชีวิตของกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม ไปพร้อม ๆ กับการทำความเข้าใจลักษณะทางวัฒนธรรม ที่ต้องปรับตัวเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะแวดล้อมอยู่เสมอ เพราะ

^๕ อานันท์ กาญจนพันธ์. ๒๕๔๓. “หมู่บ้านในสังคมไทย : ข้อโต้แย้งทางความคิด”, ใน *วิถีสังคมไทย สารนิพนธ์ทางวิชาการเนื่องในวาระหนึ่งศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์*. หน้า ๓๒๕ - ๓๖๘. จริญ โฆษณานนท์, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเด็ก.

^๖ สุรวุฒิ บัดไชสง. ๒๕๔๕. “วัฒนธรรมชุมชน : เจ็อนไขความเข้มแข็งชุมชน/หมู่บ้าน”, *วารสารพฤติกรรมศาสตร์*. ๘,๑ (กันยายน ๒๕๔๕), ๑๑ - ๒๐.

^๗ ศรัทธา วัลลิโกดม. ๒๕๓๗. “ชีวิตวัฒนธรรมกับความเชื่อในสังคมไทย.” ใน *มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางการสังคมไทย ชุมทางความคิด ชุดมองอนาคต*. หน้า ๑ - ๔๘. เอกวิทย์ ณ ถลาง, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด (มหาชน), ๑๔ - ๑๕.

ไม่มีวัฒนธรรมใดอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่ต้องสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อนหลายระดับ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับโลก

หากพิจารณาความหมายของวัฒนธรรมในเชิงชีวิตวัฒนธรรมแล้ว วัฒนธรรมน่าจะถือได้ว่าเป็นองค์รวมของวิถีคิด คุณค่าและอุดมการณ์ของสังคมที่มนุษย์สร้างสรรค์และสะสมขึ้นมา เพื่อที่จะแสดงออกถึงจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ และการปรับตัวกับระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและธรรมชาติภายใต้เงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างกัน ตามนัยนี้วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนพลังที่อยู่เบื้องหลังศิลปะและวิถีชีวิตของสังคมมนุษย์ ซึ่งจะมีความหลากหลายและซับซ้อนแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็มีพลังเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้ ด้วยการผลิตใหม่ของชุมชนเจ้าของวัฒนธรรม เพื่อปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงของเงื่อนไขและบริบทของสถานะแวดล้อม^{๑๑} ด้วยวิถีคิดดังกล่าวมานี้การวิจัยเพื่อเรื่องประวัติศาสตร์การเทครัวของชุมชนปากพูน อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราชโดยอาศัยมุมมองด้านวัฒนธรรมโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตน่าจะทำให้มีมุมมองที่แหลมคมจนกระทั่งวิเคราะห์ออกมาเป็นข้อสรุปที่ลงตัวได้

๓. ชุมชน : พัฒนาการของแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นชุมชนในสังคมไทย

ในปัจจุบันคำว่า “ชุมชน” มีความหมายในลักษณะต่าง ๆ มากมาย ทั้งในด้านการปกครอง การพัฒนา ด้านวัฒนธรรมและด้านวิชาการ ตั้งแต่ความหมายที่เป็นรูปแบบของหน่วยทางสังคมและสถาบันการปกครอง เช่น ชุมชนชนบท ชุมชนเมืองและชุมชนแออัด ตลอดไปจนถึงลักษณะที่เป็นความสัมพันธ์ กระบวนการและแนวความคิดที่หลากหลาย เช่น องค์การชุมชน ป่าชุมชน ผู้นำชุมชน พัฒนาชุมชน วัฒนธรรมชุมชน สิทธิชุมชนและอำนาจชุมชน คำว่า “ชุมชน” รัฐบาลได้ใช้คำนี้ หลังจากที่ตื่นตัวในการพัฒนาหมู่บ้าน ในระยะแรกชุมชนจึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “บ้าน” หรือ “หมู่บ้าน” ในฐานะเป็นหน่วยการปกครองที่มีขอบเขตแน่นอนภายใต้การควบคุมของรัฐ^{๑๒}

จากการที่คำว่า ชุมชน เริ่มเกิดขึ้นมาในวงวิชาการและวงการของการปกครองซึ่งมีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาเปลี่ยนแปลง และขยายอิทธิพลออกไปในชนบท ทำให้ความคิดและภาพของชุมชน มักจะสะท้อนแนวความคิดทางทฤษฎีที่เหมาะสมกับเป้าหมาย มากกว่าการชี้ลักษณะที่เป็นจริงของชุมชน^{๑๓} ภาพชีวิตของชุมชนชนบทไทยในสายตานักวิชาการและ

^{๑๑} อานันท์ กาญจนพันธุ์. ๒๕๔๒ “วัฒนธรรมกับการพัฒนา : มิติของพลังที่สร้างสรรค์” เอกสารประกอบการสัมมนาคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๔.

^{๑๒} อานันท์ กาญจนพันธุ์. ๒๕๔๔. มิติชุมชน วิถีคิดท้องถิ่น ว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๑๐๘ - ๑๑๑.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, ๑๑๑.

นักพัฒนาในภาครัฐบาลจึงมีลักษณะ “โง่ จน เจ็บ” มีความยากจน ขาดความรู้ และเกิดปัญหาไม่สามารถแก้ไขได้ง่าย ด้วยเหตุนี้เอง ในช่วงยี่สิบปีที่ผ่านมาได้มีนักพัฒนาเอกชน และนักวิชาการกลุ่มหนึ่งออกมาต่อต้านการล่มสลายของชุมชน เพราะคิดว่าความเป็นชุมชนเป็นระบบคุณค่าที่ชาวบ้านเคยมีและกำลังถูกทำลายโดยรัฐและระบบทุนนิยม จึงวิพากษ์นโยบายการพัฒนาของรัฐว่านำไปสู่ความไม่เสมอภาคทางสังคม และเสนอให้การพัฒนาเริ่มขึ้นมาจากชุมชน^{๑๔}

ต่อมามีนักวิชาการอีกหลายท่าน ที่พยายามค้นหาความหมายของความเป็นชุมชนในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น เพราะอาจมีนัยครอบคลุมความสัมพันธ์ในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับย่อย ๆ ที่เป็นชุมชนท้องถิ่น เช่น หมู่บ้าน หรือกลุ่มเคลื่อนไหวต่าง ๆ เช่น กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน ที่มีเครือข่ายครอบคลุมหลายหมู่บ้าน ไปจนถึงชุมชนในระดับชาติ ในทัศนะเกี่ยวกับความเป็นชุมชนของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ พบว่า การศึกษาชุมชนนั้นไม่อาจยึดถือแต่เพียงมุมมองจากภายนอกเท่านั้น แต่จะต้องให้ความสำคัญกับมิติของมุมมองจากภายใน โดยเฉพาะวิถีคิดของชาวบ้านเอง ซึ่งช่วยให้เข้าใจนัยของความเป็นชุมชนว่าตั้งอยู่บนพื้นฐานของมิติความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนและเคลื่อนไหว เพราะเกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตซ้ำและการผลิตใหม่ของอุดมการณ์ อำนาจ ระบบคุณค่าและภูมิปัญญา ในความพยายามต่อสู้เพื่อสร้างพื้นที่ส่วนรวมร่วมกัน ทั้งพื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางสัญลักษณ์ ผ่านทั้งทางพิธีกรรม ประเพณีและการปฏิบัติการทางสังคมอื่น ๆ เช่น ในรูปของการจัดการทรัพยากร ด้วยการจัดตั้งองค์กร กลไก และเครือข่ายของความสัมพันธ์ขึ้นมาปรากฏอยู่ในหน่วยที่มีขอบเขตหลายระดับ ตั้งแต่ครอบครัว หมู่บ้าน จนถึงเครือข่ายที่กว้างขวาง ซึ่งอาจจะซ้อนกันอยู่ได้ ทั้งนี้ก็เพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์กับทั้งภายในและภายนอกชุมชนเอง ภายใต้บริบทและเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาในประวัติศาสตร์ จนถึงปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุป ชุมชน จึงหมายถึงลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มคนครอบคลุมความสัมพันธ์หลายมิติด้วยกัน มีทั้งความกลมกลืน ความขัดแย้ง ความซับซ้อนเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงได้ และไม่ใช่ว่าหน่วยของพื้นที่ที่มีขอบเขตอย่างตายตัว แต่ปรากฏอยู่ในหน่วยที่มีขอบเขตหลายระดับ รวมถึงขอบเขตของชุมชนในเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งแต่ละชุมชนจะมีลักษณะความเป็นชุมชนแตกต่างกันออกไป

^{๑๔} อานันท์ กาญจนพันธุ์. ๒๕๔๓. “หมู่บ้านในสังคมไทย : ข้อโต้แย้งทางความคิด”, ใน วิถีสังคมไทย สารนิพนธ์ทางวิชาการเนื่องในวาระหนึ่งศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์. หน้า ๓๒๕ - ๓๖๘. จริย ไขษณานนท์, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเด็ก, ๓๓๑.

๔. แนวคิดเรื่องการปรับตัวด้านอาชีพ

แนวคิดเรื่องการปรับตัวด้านอาชีพเป็นแนวคิดที่มีความสัมพันธ์กับแนวคิดอื่น ๆ ที่กล่าวมาอย่างแยกไม่ออก เพราะเป็นผลสืบเนื่องมาจากกระแสความเปลี่ยนแปลงและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับภายนอก ด้วยเหตุนี้ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง ปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

สาระสำคัญของแนวคิดนี้คือการเข้ามาหากินหรือการประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชนถือเป็นระบบเศรษฐกิจของชุมชน และเป็นพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจชาติ การปรับตัวของชุมชนมีอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเกิดจากความขัดแย้งในความสัมพันธ์ทางการผลิตเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร ที่ดิน และแรงงาน ทั้งนี้เพราะชุมชนไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวหากต้องมีความสัมพันธ์กับระบบภายนอก เช่น ตลาด รัฐ ซึ่งภายใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ชาวบ้านแต่ละคนแต่ละกลุ่มต้องมีการต่อสู้อย่างต่อเนื่องเพื่อแสวงหาทางเลือกในการผลิต ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม นั่นหมายถึงการปรับตัวของครัวเรือนในชุมชนด้านอาชีพ ในการทบทวนเอกสารเกี่ยวกับการปรับตัวด้านอาชีพของครัวเรือนจะแบ่งออกเป็น ๒ ประเด็น คือ กลยุทธ์ที่ครัวเรือนใช้ในการปรับตัวด้านอาชีพ และเงื่อนไขต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเลือกกลยุทธ์ของครัวเรือน

๑) กลยุทธ์ที่ชาวบ้านใช้ในการปรับตัวด้านอาชีพ

เมื่อชาวบ้านไม่สามารถจะใช้การผลิตแบบเดิมสำหรับความอยู่รอดของครอบครัวต่อไปได้ ครัวเรือนต่างๆ ก็จะปรับตัวโดยพยายามแสวงหาอาชีพใหม่ๆ ที่พอจะทำได้ เรียกว่าการเลือกกลยุทธ์การปรับตัว ในกรณีของผู้อพยพที่เข้ามาอยู่ในชุมชนปากพูนนั้นแม้ไม่ได้มีการปรับตัวไปสู่อาชีพใหม่ ๆ แต่ก็เห็นถึงการปรับวิธีการทำประมงที่ไม่ให้มีการใช้เครื่องมือประมงแบบเดียวกันกับเครื่องมือประมงดั้งเดิม มีงานวิจัยวิจัยชี้ให้เห็นว่าเกษตรกรเมื่อประสบปัญหาในระบบการผลิตสมัยใหม่จนไม่สามารถรักษาการผลิตแบบเดิมไว้ได้ก็จะเลือกกลยุทธ์ในการปรับตัวหลากหลายแตกต่างกันไป

สมภพ มานะรังสรรค์^{๑๕} อธิบายว่าครัวเรือนชาวนาที่ไม่สามารถทำนาได้เช่นเดิมส่วนหนึ่งใช้กลยุทธ์แบบกระจายชนิดของผลผลิต พืชที่ชาวนาปลูกส่วนใหญ่เป็นพืชที่ให้ผลผลิตที่มีมูลค่าต่อหน่วยสูง เช่น ผัก ผลไม้ รวมถึงการเลี้ยงสัตว์ แต่ทางเลือกดังกล่าวนี้มีปัญหาบางประการ ได้แก่ ๑) ต้องการทุนและการจัดการสูง ๒) รองรับแรงงานได้ไม่มากจึงไม่สามารถดูดซับแรงงานเกษตรกรจำนวนมากที่หลุดลอยมาจากการผลิตพืชหลักได้มากนัก ๓) จำเป็นต้องใช้ที่ดินที่มีสาธารณูปโภคทางด้านชลประทานอย่างพร้อมมูล ๔) ตลาดจำหน่ายยังแคบ

^{๑๕}สมภพ มานะรังสรรค์, “ทางเลือกของแรงงานในภาคเกษตร” ใน พลวัตไทย, โดย ผาสุก หงษ์ไพจิตร และ สังคิต พิริยะรังสรรค์, บรรณาธิการ, กรุงเทพมหานคร : คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔, ๖๙ - ๙๘.

การศึกษาของ นภาพรณ หะวานนท์^{๑๖} พบว่า กลยุทธ์ในการทำเกษตรกรรมเพื่อตอบสนองต่อแรงกดดันจากจำนวนที่ดินทำกินที่ลดลง คราวเรือนชาวนาจำนวนมากในอำเภอ นางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ใช้กลยุทธ์การทำนาแบบเข้มข้น และมีครัวเรือนจำนวนน้อยที่ใช้กลยุทธ์ การกระจายชนิดของผลผลิต การทำไร่นาแบบเข้มข้นนั้นครัวเรือนชาวนาจะปลูกข้าวโดยพยายามเพิ่มผลผลิตต่อหน่วยของที่ดิน ลักษณะของการทำไร่นาแบบเข้มข้น พบว่า มีลักษณะ ผสมกันระหว่างการใช้แรงงานอย่างเข้มข้น และวิธีการสมัยใหม่ (Modern input methods) การใช้แรงงานคนและแรงงานสัตว์ยังใช้อยู่ทั่วไป การใช้เครื่องจักรประเภทประหยัดแรงงาน เช่น แตรกเตอร์ เกือบจะไม่มีเลย แต่การใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ยากำจัดวัชพืช ปรากฏมีอยู่ทั่วไป ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทที่สำคัญของปัจจัยนำเข้าที่ยังใช้มือคนปฏิบัติงาน (manufacturing inputs) การปลูกพืช ๒ ชนิด หรือหลายชนิดไม่สามารถจะทำได้ ชาวนาสามารถจะทำการผลิต โดยเข้มข้น โดยการใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงระหว่างฤดูเพาะปลูก (wet season) และพบว่า ประสิทธิภาพของการปลูกข้าวเพิ่มขึ้นจากการใช้ปัจจัยนำเข้าเพิ่มขึ้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ประสิทธิภาพการปลูกข้าวที่เพิ่มขึ้นนั้นต้องการการประยุกต์ใช้ปัจจัยนำเข้าที่ต้องซื้อหามาจาก ตลาด และพบว่าครัวเรือนชาวนาที่ทำการผลิตแบบเข้มข้นนี้จะเป็นครัวเรือนที่เหลือน้อย เพราะเป็นทางเดียวที่จะเพิ่มผลผลิตได้ ส่วนการกระจายชนิดของผลผลิตพบว่ามีน้อยมาก เพราะครัวเรือนชาวนาในอำเภอนางรอง มุ่งที่จะผลิตข้าวไว้เพื่อตอบสนองการบริโภคของตัวเองเป็นหลัก มีเวลาเหลือจึงปลูกพืชชนิดอื่น ซึ่งก็มีน้อยและพบว่าครัวเรือนชาวนาที่ถือครองที่ดิน ขนาดใหญ่เท่านั้นที่พอจะแบ่งที่ดินที่เหลือจากปลูกข้าวมาปลูกพืชชนิดอื่น ได้แก่ พืชเศรษฐกิจ เช่น มันสำปะหลัง ปอ อ้อย กาแฟ ผลไม้ ผัก และสัตว์เลี้ยงบ้าง เช่น วัว ควาย หมู ไก่ เป็ด

จากตัวอย่างงานวิจัยที่ยกมาจะเห็นว่าเกษตรกรยังคงปรับตัวโดยทำการผลิตอยู่ในภาคการเกษตรเช่นเดิม แต่ก็มึงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่าเกษตรกรบางครัวเรือนต้องปรับตัวโดยการออกไปทำงานนอกภาคเกษตร เช่น เลิศชาย ศิริชัย ศึกษาการปรับตัวของชาวนาในหมู่บ้านแห่งหนึ่งในเขตจังหวัดสระบุรี พบว่าครัวเรือนชาวนาเมื่อสูญเสียที่ดินของตนไปทั้งสูญเสียทั้งหมด และสูญเสียบางส่วน ครัวเรือนชาวนาจะใช้กลยุทธ์การตอบสนองด้านอาชีพทั้งการทำนาต่อไป (นาเช่า) การกระจายชนิดของผลผลิต การทำงานรับจ้างในไร่นา การทำงานรับจ้างในเมืองแบบชั่วคราว การทำงานรับจ้างในเมืองแบบถาวร การทำอุตสาหกรรมในครัวเรือน การค้าขาย และการขับรถจักรยานยนต์รับจ้าง^{๑๗}

^{๑๖}อ้างจาก เลิศชาย ศิริชัย. “การสูญเสียที่ดินและการตอบสนองด้านอาชีพของชาวนา ศึกษากรณีหมู่บ้านภาคกลาง” วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๘.

^{๑๗}เลิศชาย ศิริชัย. “การสูญเสียที่ดินและการตอบสนองด้านอาชีพของชาวนา ศึกษากรณีหมู่บ้านภาคกลาง” วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๘.

๒) เงื่อนไขที่มีผลต่อการเลือกกลยุทธ์ของชาวบ้าน

การที่เกษตรกรจะเลือกกลยุทธ์ใดในการปรับตัวด้านอาชีพนั้นเชื่อว่าทุกครัวเรือนจะเลือกได้เหมือนกันหรือเลือกได้อย่างอิสระ แต่จะเลือกภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ ที่ครัวเรือนชาวนานั้นมีอยู่ เช่น งานวิจัยเรื่องเดิมของเลิศชาย ศิริชัย^{๑๕} ชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไข ๓ ประการที่สำคัญต่อการเลือกกลยุทธ์การปรับตัวของชาวนา ได้แก่

๑. เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ทรัพยากรที่มีอยู่ของครัวเรือนชาวนาแต่ละครัวเรือน เช่น แรงงาน ขนาดของที่ดินทำกินและทรัพย์สินอื่น ๆ

๒. เงื่อนไขทางสังคม วัฒนธรรม ได้แก่ระบบเครือข่ายความสัมพันธ์ของคนที่มีอิทธิพลต่อการตอบสนองทางอาชีพของครัวเรือนชาวนา เช่น ระบบเครือญาติ ระบบอุปถัมภ์ และความสัมพันธ์อื่น เช่น ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์กับพ่อค้า ฯลฯ การฝึกอบรมทางด้านอาชีพของหน่วยงานราชการและเอกชน

๓. เงื่อนไขอื่น ๆ ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพของชุมชน เช่น ถนน ระบบไฟฟ้า ชลประทาน ฯลฯ

งานวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการปรับตัวของชุมชนภาคใต้เรื่องอื่น ๆ ที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา เช่น งานศึกษาของเอกวิทย์ ณ ถลาง^{๑๖} ที่ได้สรุปถึงการปรับตัวของชาวบ้านภาคใต้มีสาระสำคัญว่า ชาวภาคใต้มีประสบการณ์ยาวนานในการปรับตัวเข้ากับระบบทุนจากภายนอกก่อนภาคเหนือและภาคอีสาน คล้ายคลึงกับภาคกลางที่เมืองเปิดสู่โลกกว้างผ่านพบความได้เปรียบเสียเปรียบมามาก จนเกิดพัฒนาการของการรักษาสมดุลทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับของชาวบ้านเอง เช่น การทำสวนยางคู่กับการทำนาและการทำสวนผลไม้ ทำประมงคู่กับการทำนา คำขายคู่กับการทำสวนทำไร่ ซึ่ง เอกวิทย์ ได้ยกกรณีตัวอย่างสองกรณี กรณีที่หนึ่ง ได้แก่ ชาวบ้านภาคใต้ได้ปรับตัวและตอบโต้การครอบงำของทุนนิยมและอำนาจรัฐ บนฐานความเข้าใจธรรมชาติแวดล้อมและพลังชุมชน โดยที่ชาวบ้านภาคใต้ได้ปรับตัวเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย ทั้งในด้านการทำเกษตรผสมผสาน ตัวอย่างเช่น ชาวบ้านที่คีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ในด้านการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เช่น ที่คลองเปี้ยะ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา กลุ่มเกษตรกรทำสวนยางไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช กระทั่งการจัดตั้งเป็นเครือข่ายชุมชน เพื่อร่วมมือร่วมใจกันในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น กรณีที่เห็นชัดเจนที่สุด คือการเกิดขึ้นของ สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของชาวประมงพื้นบ้าน เพื่อต่อสู้กับเครื่องมือประมงที่ทำลายล้าง เช่น อวนลาก อวนรุน รวมทั้งการผลักดันให้เกิดการแก้ไขในระดับนโยบาย

^{๑๕}เอกวิทย์ ณ ถลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวบ้านไทย ภูมิปัญญาทักษิณ. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๔๔.

กรณีที่สอง คนกู่ทะเลจากความยากไร้สู่การมีกินและอำนาจต่อรอง โดยการเริ่มต้นขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน จังหวัดตรัง) ในการฟื้นฟูความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางทะเล ทั้งการสนับสนุนให้ชุมชนจัดทำป่าชายเลนชุมชนแห่งแรกขึ้น (ป่าชายเลนชุมชนบ้านทุ่งทอง อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง) การดูแลจัดการแหล่งหญ้าทะเล การอนุรักษ์พะยูนเป็นต้น และสามารถทำได้จริงเป็นที่ประจักษ์โดยทั่วไป

การปรับตัวของชาวบ้านในภาคใต้ดังกล่าวนี้ล้วนเกิดขึ้นจากการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Cultural reproduction) กล่าวคือท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมีการนำเอาวัฒนธรรมบางอย่างมาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่และบริบทใหม่ ที่เห็นได้ชัดคือเครือข่ายชุมชนและการผลิตบนฐานทรัพยากรที่หลากหลาย

ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพรพิไล เลิศวิชา^{๑๙} ได้สรุปเกี่ยวกับการปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจของชาวบ้านภาคใต้อย่างน่าสนใจว่า การที่หมู่บ้านภาคใต้มีวัฒนธรรมความเชื่อท้องถิ่นสมทบด้วยหลักเหตุผลนิยมจากโลกภายนอก ทำให้ชุมชนจัดการและรับมือกับปัญหาโดยการเน้นพลังอำนาจของตนเอง ไม่ยอมรับว่าอำนาจอื่นเหนือกว่าหรือครองงำไว้ สร้างความเชื่อมั่นในตนเอง และในชุมชนมากกว่าจะรอความช่วยเหลือจากอำนาจอื่นหรือบุคคลอื่น เหตุที่ไม่ได้อาศัยสังคมประเพณีโบราณเป็นหลักอย่างเดียวในการจัดระบบชุมชนนี้เองทำให้ชาวภาคใต้เข้าสู่สังคมสินค้าด้วยความตระหนักในอำนาจของตนเอง ชาวบ้านได้ริเริ่มและเข้าร่วมการจัดตั้งองค์กรแบบต่าง ๆ ในท้องถิ่น เพื่อแก้ปัญหาของตนเองอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ไม่ใช่ทำตามข้อเรียกร้องของรัฐ หลายหมู่บ้านได้พลิกแพลงเนื้อหา รูปแบบองค์กรชนิดต่าง ๆ ทั้งโดยชอบด้วยกฎหมายและเลี่ยงกฎหมาย เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับชุมชนของตัวเอง

นอกจากนี้ในงานวิจัยของ ชลิตา บัณฑุงศ์^{๒๐} กล่าวถึงการรวมตัวกันเป็นองค์กรของชาวประมงพื้นบ้าน ถือเป็นกรปรับตัวรูปแบบหนึ่งของชาวประมงพื้นบ้านต่อปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นจากการลักลอบเข้ามาทำการประมงอย่างผิดกฎหมายของเรืออวนรุน อวนลาก การรวมตัวเป็นองค์กรเกิดขึ้นทั้งระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด กระทั่งถึงระดับภาคอย่างสมพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ ดำเนินกิจกรรมในหลายลักษณะ เพื่อทำการอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและเป็นการกระทำที่เห็นผลได้ชัดเจน เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าการปรับตัวในลักษณะนี้ทำให้กลุ่มองค์กรมีพลังอำนาจต่อรองสูง

แนวคิดเรื่องการปรับตัวที่กล่าวมาโดยสังเขปนี้จะช่วยให้ผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางเบื้องต้นในการศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้

^{๑๙}ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพรพิไล เลิศวิชา, วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิหมู่บ้าน, ๒๕๓๗.

^{๒๐}ชลิตา บัณฑุงศ์, "หัวโทอง" : พัฒนาการ ลักษณะและการปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน. กรุงเทพมหานคร : โครงการความร่วมมือเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันดามัน, ๒๕๔๓.

๕. แนวคิดเรื่องการดำรงชีพ (livelihood)^{๒๐}

แนวคิดเรื่องการดำรงชีพเป็นแนวคิดใหม่เกี่ยวกับการศึกษาชนบท โดยเฉพาะสังคม ชวนาในประเทศไทย ในขณะที่กระแสการพัฒนาแนวใหม่ได้เกิดขึ้นในสังคมทั่วโลก และเกิดขึ้นในสังคมไทยราวห้าทศวรรษมาแล้วเป็นอย่างน้อย ท่ามกลางกระแสการพัฒนาแนวใหม่นี้ สังคมเกษตรทั่วโลกยังคงดำเนินสืบต่อมา และนี่เป็นจุดกำเนิดของคำถามว่าสังคมเกษตรเหล่านี้ดำรงอยู่ได้อย่างไร

การดำรงชีพ (Livelihood) ในความหมายที่ปีนแก้ว เหลืองอร่ามศรี ให้ความหมายไว้ หมายถึง วิธีชีวิต หรือวิถีแห่งการรองรับชีวิต หรือการยังชีพ

แนวคิดเรื่องการดำรงชีพปฏิเสธแนวคิดเรื่องรายได้และการสร้างรายได้เชิงเงินตรา ในฐานะแกนกลางของชีวิตในสังคมชนบท และไม่เห็นด้วยกับการพิจารณาสาเหตุของความยากจนว่ามาจากการขาดรายได้ในรูปตัวเงิน โดยเสนอว่าปัญหาในการดำรงชีพนั้นแท้จริงแล้วมาจากความสามารถหรือไม่สามารถที่จะเข้าถึง (access) ทุน/ทรัพยากร(asset) ตลอดจนการมีสิทธิ์หรือไม่มีสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของและการจัดการทรัพยากรของครัวเรือน ความสามารถหรือไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสถานภาพของทรัพยากรเพื่อการดำรงชีพต่างหากที่เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตกอยู่ในภาวะความยากจนของชาวชนบท ในขณะที่เดียวกันการปรับตัวของครัวเรือน ชวนาก็ไม่ได้จำกัดอยู่ในแนวทางการสร้างรายได้ในรูปของตัวเงินเพียงอย่างเดียวเช่นกัน หากแต่คือการสร้างความหลากหลายในการดำรงชีพ เพื่อรักษาความอยู่ดีกินดีของครัวเรือน ที่อาจมีการผสมผสานวิถีต่าง ๆ ทั้งในและนอกภาคเกษตรเข้าด้วยกัน ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมในการดำรงชีพและความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนกับครัวเรือนอื่น ๆ เป็นต้น

ในประเด็นปัญหาของครัวเรือนเกษตรกรเกี่ยวกับการดำรงชีพที่แนวคิดนี้เชื่อว่ายู่ที่ ความสามารถหรือไม่สามารถในการเข้าถึงทุนต่าง ๆ นั้น แนวคิดการดำรงชีพกล่าวว่ามีทุนสำคัญคือ **ทุนมนุษย์** คือทักษะ ความรู้ ความสามารถในด้านแรงงาน และสุขภาพที่ดี **ทุนทางสังคม** หมายถึงทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคมที่คนนำมาใช้ในการบรรลุเป้าหมายในการดำรงชีพ ซึ่งได้แก่เครือข่ายและความสัมพันธ์ ซึ่งช่วยเพิ่มความไว้วางใจและความสามารถในการร่วมมือกัน ทุนทางสังคมรวมถึงสมาชิกภาพในกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาเป็นทางการ และระบบ กฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน และการควบคุมต่าง ๆ **ทุนทางธรรมชาติ** หมายถึงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ซึ่งการดำรงชีพขึ้นอยู่กับ การไหลเวียนของทรัพยากรและบริการต่าง ๆ **ทุนทางกายภาพ** หมายถึงโครงสร้างพื้นฐานและสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เช่น การคมนาคมขนส่ง ที่อยู่อาศัยที่มั่นคง น้ำสะอาด พลังงาน การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ โดยทรัพยากรเหล่านี้เป็นความจำเป็นพื้นฐานที่สนับสนุนให้การดำรงชีพนั้นเป็นไปด้วยดี ในบางกรณีโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้อยู่ในความสามารถของชุมชนที่จะร่วมกันพัฒนาได้เอง แต่ในอีกหลายกรณีโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้มี

^{๒๐}ปีนแก้ว เหลืองอร่ามศรี, มโนทัศน์การดำรงชีพ. เอกสารอัดสำเนา.

ต้นทุนสูงจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนหรือส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ **ทุนทางการเงิน** หมายถึงทรัพยากรทางการเงินที่คนใช้ในการบรรลุเป้าประสงค์ของการดำรงชีพ ซึ่งประกอบด้วยเงินตราหรือทรัพยากรอื่น ๆ ที่ช่วยให้สามารถประยุกต์ใช้ยุทธศาสตร์การดำรงชีพแบบต่าง ๆ ได้ ทุนประเภทนี้ถือว่ามีความยืดหยุ่นที่สุดเพราะสามารถแปรสภาพเป็นทุนประเภทอื่น ๆ ได้อย่างหลากหลาย และใช้ในการบรรลุเป้าประสงค์ในการดำรงชีพได้โดยตรง (เช่นนำมาซื้ออาหารเพื่อลดภาวะความไม่มั่นคงทางอาหาร) **ทุนการเมือง** หมายถึงการเข้าไปมีโอกาสในการตัดสินใจในระดับต่าง ๆ

หมายความว่าหากชาวบ้านในชนบทมีความสามารถในการเข้าถึงทุนต่าง ๆ เหล่านี้ได้ดี การดำรงชีพของพวกเขาก็จะอยู่ในสถานะที่ดีตามมาด้วย ด้วยวิธีคิดเช่นนี้สามารถนำแนวคิดนี้มาใช้ในการศึกษาได้นั้นคือหลังจากที่ผู้อพยพได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนปากพูนแล้วพวกเขาก็มีความสามารถในการเข้าถึงทุนต่าง ๆ เหล่านี้ได้มากขึ้นเพียงใดหากมีความสามารถเข้าถึงได้ดีวิถีชีวิตของพวกเขาก็ย่อมจะดีขึ้น

ด้วยแนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบองค์รวม แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม แนวคิดชุมชน แนวคิดเรื่องการปรับตัวด้านอาชีพและแนวคิดเรื่องการดำรงชีพ ที่อธิบายมานี้ ผู้วิจัยได้ใช้เป็นกรอบเพื่อศึกษาเรื่อง ประวัติศาสตร์การเทครัวของชุมชนปากพูน อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช เพื่อนำไปสู่การตอบคำถามว่า มีพลังผลักดันอะไรที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทางสังคมนี้ ซึ่งผู้วิจัยจะต้องวิเคราะห์ออกมาให้เห็นเงื่อนไขดังกล่าวอย่างชัดเจน

บทที่ ๓

บริบทชุมชน

บทนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับบริบทชุมชน เพื่อเป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะทางด้านต่าง ๆ ของชุมชนปากพูนนับเป็นการปูพื้นฐานก่อนที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับการอพยพแบบเทครัวและการปรับตัวของผู้อพยพซึ่งจะได้ศึกษาในลำดับต่อไป

ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีภูมิประเทศเป็นที่ราบชายฝั่งทะเล ลักษณะเป็นดินทราย ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ในอดีตบริเวณตำบลปากพูนเป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำจากอ่าวไทยเข้ามายังใจกลางเมืองนครศรีธรรมราช กลุ่มคนที่อาศัยอยู่แต่ดั้งเดิมมีทั้งชาวไทยพุทธและมุสลิม ที่น่าสนใจคือมีกลุ่มคนอพยพมาจากเมืองเพชรบุรีโดยได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่บริเวณชุมชนปากน้ำปากพูน ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่งานวิจัยนี้จะทำการศึกษาแบบเจาะลึก การศึกษาบริบทชุมชนนี้ผู้วิจัยต้องการแสดงภาพรวมของทั้งตำบลเพื่อให้เข้าใจสภาพโดยรวมด้านต่าง ๆ ของชุมชน ส่วนบางกรณีผู้วิจัยจะกล่าวถึงเฉพาะส่วนของชุมชนผู้อพยพ เนื้อหาสามารถนำเสนอตามลำดับต่อไปนี้

๓.๑ สภาพทางกายภาพ

ที่ตั้งของตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อเขตอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

ทิศใต้ ติดต่อเขตเทศบาลนครนครศรีธรรมราช

ทิศตะวันออก ติดต่ออ่าวไทย (อ่าวนครศรีธรรมราช)

ทิศตะวันตก ติดต่อเขตอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

ตำบลปากพูน มีเนื้อที่ทั้งหมด ๖๙.๓๔ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๔๓,๓๓๗.๕๐ ไร่ มีเขตการปกครองรวม ๑๒ หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ ๑ บ้านไสม่วงหัส พื้นที่ ๔,๖๙๑ ไร่ (๗.๕๐ ตร.กม.) หมู่ที่ ๒ บ้านดอนทะเล พื้นที่ ๗,๔๖๙ ไร่ (๑๑.๙๕ ตร.กม.) หมู่ที่ ๓ บ้านสักงาม พื้นที่ ๑,๓๙๗ ไร่ (๒.๒๓ ตร.กม.) หมู่ที่ ๔ บ้านห้วยไทร พื้นที่ ๖,๖๙๓ ไร่ (๑๐.๗๑ ตร.กม.) หมู่ที่ ๕ บ้านสวนจันทร์ พื้นที่ ๓,๖๒๙ ไร่ (๕.๙๐ ตร.กม.) หมู่ที่ ๖ บ้านท่าเตียน พื้นที่ ๑,๕๔๑ ไร่ (๒.๔๖ ตร.กม.) หมู่ที่ ๗ บ้านบ่อโพธิ์ พื้นที่ ๔,๑๒๗ ไร่ (๖.๖๐ ตร.กม.) หมู่ที่ ๘ บ้านปากพูน พื้นที่ ๓,๑๗๗ ไร่ (๕.๐๘ ตร.กม.) หมู่ที่ ๙ บ้านตลาดพุดหัส พื้นที่ ๒,๑๔๔ ไร่ (๓.๔๓ ตร.กม.) หมู่ที่ ๑๐

บ้านศาลาบางปู พื้นที่ ๕,๑๑๔ ไร่ (๘.๑๘ ตร.กม.) หมู่ที่ ๑๑ บ้านปากพยิง พื้นที่ ๑,๔๘๘ ไร่ (๒.๓๘ ตร.กม.) หมู่ที่ ๑๒ บ้านปากน้ำเก่า พื้นที่ ๑,๘๘๘ ไร่ (๓.๐๒ ตร.กม.)^๑

เพราะที่ตั้งของปากพูนเป็นที่ราบชายฝั่งทะเล ทำให้ลักษณะดินของตำบลปากพูนมีเนื้อที่ส่วนใหญ่เป็นดินปนทราย และดินตกตะกอนที่มีความอุดมสมบูรณ์ รูปร่างของตำบลเป็นแนวยาวและอยู่บนภูมิประเทศที่เป็นสันดอนจากการตกตะกอนทับถมของทรายทำให้มีปัญหาเรื่องการระบายน้ำ ส่วนชายทะเลจะมีพื้นที่ป่าชายเลนอยู่ตลอดแนวชายฝั่ง

ลักษณะภูมิอากาศชุมชนปากพูนมีสองฤดูกาล คือ ฤดูร้อนและฤดูฝน อยู่ภายใต้อิทธิพลของมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ โดยเริ่มต้นมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดจากตะวันตกเข้ามาตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม ซึ่งช่วงเวลานี้ลมพัดจากมหาสมุทรอินเดียเข้ามายังพื้นดิน ฝนตกหนักในบริเวณฝั่งทะเลทางตะวันตก แล้วเคลื่อนตัวเข้ามายังตอนกลางของคาบสมุทร ผ่านเทือกเขาานครศรีธรรมราช ในขณะที่กลุ่มเมฆผ่านเทือกเขานครศรีธรรมราชนั้นความชื้นของเทือกเขาส่งผลให้มีฝนตกในบริเวณเทือกเขาแล้วมรสุมนี้พัดข้ามเทือกเขามายังฝั่งตะวันออกเฉียงเล็กน้อย ชาวบ้านทางฝั่งตะวันออกของเทือกเขาและชาวบ้านที่ปากพูนจึงเรียกฝนนี้ว่า “ฝนพลัด”^๒ ช่วงเวลานี้ชาวบ้านในพื้นที่ปากพูนจึงได้เตรียมตัวไถนาสำหรับคร้วเรือนที่มีอาชีพทำนา

ส่วนในฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ นับจากเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนเมษายน ที่มรสุมได้พัดเมฆฝนเข้ามาจากฝั่งตะวันออกในช่วงต้นฤดู ชาวปากพูนมีความรู้ว่าฤดูน้ำหลากใกล้เข้ามาถึง และเรียกฝนที่มากับมรสุมนี้ว่า “ฝนออก” หรือ “ฝนนอก” หมายถึงฝนที่มาจากทิศตะวันออก ซึ่งจะทำให้เกิดน้ำท่วมในพื้นที่ และชาวบ้านที่มีอาชีพทำนาจะได้เตรียมตัวสำหรับฤดูกาลทำนานับจากนี้ไป ส่วนชาวบ้านซึ่งคุ้นเคยกับลักษณะที่เป็นไปในลักษณะนี้ก็จะได้เตรียมตัวให้พร้อมทั้งกับฤดูน้ำหลาก ด้วยการเตรียมเรือ เครื่องมือจับปลาและอาหาร ไว้ให้พร้อม

สิ่งที่น่าสนใจอย่างมากในตำบลปากพูนคือมีกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาทำมาหากินตั้งแต่ทศวรรษ ๒๔๗๐^๓ ซึ่งเป็นกลุ่มอพยพเพื่อมาทำอาชีพประมงพื้นบ้าน เนื่องจากทรัพยากรการประมงในพื้นที่ปากพูนมีความหลากหลาย ปัจจุบันกลุ่มผู้อพยพเหล่านี้กลายเป็นคนท้องถิ่นของ

^๑แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙) องค์การบริหารส่วนตำบลปากพูน อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช.

^๒หมายถึงฝนส่วนมากตกทางฝั่งตะวันตกแล้วเหลือมาตกทางฝั่งตะวันออกเฉียงเล็กน้อย (พลัดหรือหลงมา)

^๓เจลีเยว จันท์แก้ว. อายุ ๗๓ ปี ๓๐ หมู่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

ปากพูนตั้งบ้านเรือนอยู่อย่างมั่นคงในพื้นที่หมู่ที่ ๒ (บ้านดอนทะเล) และหมู่ที่ ๔ (บ้านห้วยไทร) ของตำบล เรียกทั้งสองหมู่บ้านนี้รวมกันว่า ปากน้ำปากพูน^๕

บ้านดอนทะเล หมู่ที่ ๒ ตำบลปากพูน มีประวัติความเป็นมาว่าประชาชนได้มาตั้งบ้านเรือนอาศัยเป็นชุมชน เมื่อประมาณ ๑๗๐ ปีมาแล้ว และได้ประกาศตั้งหมู่บ้านเป็นทางการ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ ในปี ๒๕๓๒ บ้านดอนทะเล ได้มีการแบ่งแยกหมู่บ้านเป็น ๒ หมู่ คือแยกเป็นบ้านตลาดพุดหีส หมู่ที่ ๙ และบ้านดอนทะเล หมู่ที่ ๒ สภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ ที่มีพื้นที่ดอนสลับกับพื้นที่ลุ่ม มีคลองปากพูนเป็นแนวเขตของหมู่บ้านด้านทิศเหนือ และมีพื้นที่ติดกับชายฝั่งทะเลอ่าวไทย^๕

บ้านดอนทะเล หมู่ที่ ๒ มีจำนวนประชากรเพศชาย ๘๕๔ คน เพศหญิง ๘๗๖ คน รวม ๑,๗๓๐ คน จำนวนหลังคาเรือน ๔๓๖ หลังคาเรือน^๖

สำหรับในพื้นที่หมู่ที่ ๔ ตำบลปากพูนนั้นมีประชากร เพศชาย ๑,๑๑๔ คน เพศหญิง ๑,๑๓๓ คน รวม ๒,๒๔๗ คน จำนวนหลังคาเรือน ๕๘๗ ครัวเรือน^๗

ทั้งสองหมู่บ้านที่มีชื่อเรียกรวมกันว่าชุมชนปากน้ำปากพูนมีสภาพพื้นที่อยู่บริเวณปากแม่น้ำของคลองปากพูนหรือคลองท่าแพ และพื้นที่ส่วนใหญ่ติดกับชายฝั่งทะเลและป่าชายเลน เป็นแนวยาวต่อเนื่องกันไปโดยตลอด จากสภาพลักษณะของพื้นที่ติดกับชายฝั่งทะเลและป่าชายเลน ทำให้ผู้คนที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณดังกล่าวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดจากบรรพบุรุษมาสู่รุ่นลูกหลานเรื่อยมา สภาพบ้านเรือนของชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนส่วนใหญ่จะปลูกบ้านให้เหมาะสมกับลักษณะของพื้นที่ ลักษณะของบ้านเรือนที่อยู่อาศัยบริเวณที่อยู่ริมคลองชาวบ้านจะสร้างบ้านให้ยื่นออกไปในลำคลองเพื่อความสะดวกในการจอดเรือและการขนถ่ายสัตว์น้ำที่ได้จากการทำประมงพื้นบ้าน

ชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนเป็นกลุ่มชาวประมงที่อพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรี ตั้งแต่ ทศวรรษ ๒๔๗๐ สาเหตุที่อพยพเนื่องจากตอนนั้นทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลในจังหวัดเพชรบุรีมีความเสื่อมโทรมมาก ชาวประมงพื้นบ้านจำนวนมากทำการประมงไม่ได้ทำได้เพียงแค่การเลี้ยงหอยแมลงภู่ จึงทำให้มีรายได้ไม่เพียงพอ ชาวประมงพื้นบ้านบางกลุ่มได้ตัดสินใจเดินทางออกจากจังหวัดเพชรบุรีมาทำการประมงในจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อหา

^๕ นอกจากจะมีผู้อพยพแบบเทครัวจากจังหวัดเพชรบุรีมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ปากน้ำปากพูนแล้วยังกระจายตัวอยู่ในบริเวณริมชายฝั่งรอบอ่าวนครศรีธรรมราช ได้แก่ ชุมชนปากพญา ชุมชนปากนคร ชุมชนแหลมตะลุมพุก ชุมชนปากพียง ชุมชนท่าแพ แต่การกระจายตัวดังกล่าวนี้มีน้อยกว่าที่ปากน้ำปากพูน.

^๖ แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙) องค์การบริหารส่วนตำบลปากพูน อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช.

^๗ เรื่องเดียวกัน.

^๘ เรื่องเดียวกัน.

ทำเลที่ตั้งในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านใหม่ โดยในราวประมาณ ทศวรรษ ๒๔๘๐ มีชาวประมงพื้นบ้านที่อพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรีประมาณ ๓๐ ครัวเรือนได้เลือกตำบลปากพูนเป็นที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนเนื่องมาจากเป็นพื้นที่ชายฝั่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรทางทะเล และหลังจากนั้นในทศวรรษต่อมา ชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนก็ได้ชักชวนเครือญาติให้เข้ามาอาศัยอยู่ในตำบลปากพูน ทำให้มีชาวประมงพื้นบ้านจากจังหวัดเพชรบุรีอพยพเข้ามาในตำบลปากพูน จังหวัดนครศรีธรรมราช เพิ่มขึ้นอีกประมาณ ๔๕ ครัวเรือน^๕

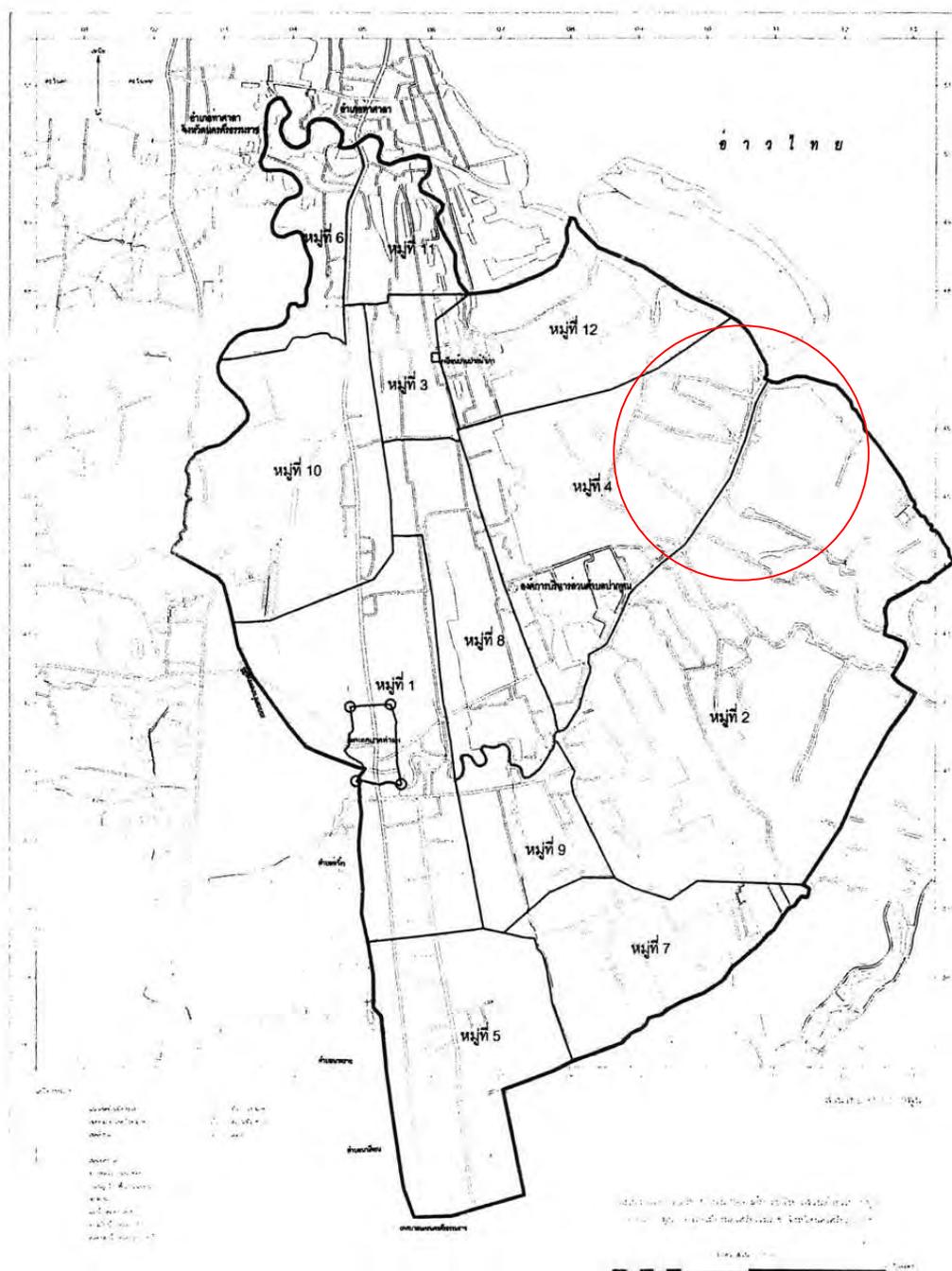
ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ เกิดความเสื่อมโทรมทางด้านทรัพยากรทางทะเลอย่างหนักเนื่องมาจากภาวะตภัยไซร่อนแฮเรียต ที่พัดเข้าฝั่งบริเวณแหลมตะลุมพุกทำให้ชาวประมงพื้นบ้านบางส่วนตัดสินใจอพยพกลับจังหวัดเพชรบุรี และมีชาวประมงพื้นบ้านบางส่วนยังคงอาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลปากพูนสืบมาจนถึงปัจจุบัน^๖

^๕อนันต์ แดงเดช, ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^๖สัมภาษณ์คนเดียวกัน.

ภาพประกอบ ๒ แผนที่แสดงขอบเขตของจังหวัดนครศรีธรรมราชและที่ตั้งของตำบลปากพูน

ภาพประกอบ ๓ แผนที่ตำบลปากพูนหมู่ที่ ๒ และหมู่ที่ ๔ คือชุมชนปากน้ำปากพูนเป็นพื้นที่ซึ่ง
ผู้อพยพแบบเทครัวเข้ามาอาศัยหนาแน่นที่สุด

ภาพประกอบ ๔ แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนปากน้ำปากพูน

๓.๒ ข้อมูลด้านประชากรของตำบลปากพูน

จำนวนประชากรในตำบลปากพูนมี ๒ เขต ได้แก่เขตเทศบาล (ท่าแพ) ประชากรทั้งสิ้น ๔๐๙๘ คน ประชากรเพศชาย ๒,๐๑๑ คน ประชากรเพศหญิง ๒,๐๘๗ คน จำนวนประชากรในเขต องค์การบริหารส่วนตำบลปากพูน ๓๒,๕๔๔ คน เพศชาย ๑๖,๗๐๙ คน เพศหญิง ๑๕,๘๓๕ คน และจำนวนหลังคาเรือน ๑๐,๖๐๐ หลังคาเรือนซึ่งประชากรในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลนั้นหากแยกเป็นในแต่ละหมู่บ้านสามารถแยกได้ดังนี้^{๑๐}

^{๑๐} แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙) องค์การบริหารส่วนตำบลปากพูน อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช. ๖.

ตาราง ๑ แสดงจำนวนประชากรตำบลปากพูน

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	เพศชาย	เพศหญิง	รวม	จำนวนครัวเรือน
๑	บ้านไสม่วงหัทธ	๓,๙๑๔	๓,๑๖๒	๗,๐๗๖	๓,๑๑๔
๒	บ้านดอนทะเล	๘๕๔	๘๗๖	๑,๗๓๐	๔๓๖
๓	บ้านสักงาม	๖๒๐	๖๔๔	๑,๒๖๔	๓๓๖
๔	บ้านห้วยไทร	๑,๑๑๔	๑,๑๓๓	๒,๒๔๗	๕๘๗
๕	บ้านสวนจันทร์	๓,๗๐๘	๓,๔๓๕	๗,๑๔๓	๓,๒๖๕
๖	บ้านท่าเตียน	๖๗๐	๗๔๐	๑,๔๑๐	๓๕๒
๗	บ้านบ่อโพธิ์	๖๘๔	๗๑๐	๑,๓๙๔	๓๘๔
๘	บ้านปากพูน	๑,๒๑๕	๑,๓๐๒	๒,๕๑๗	๕๙๔
๙	บ้านตลาดพฤษ์	๙๒๖	๘๙๘	๑,๘๒๔	๔๓๗
๑๐	บ้านศาลาบางปู	๗๘๔	๘๘๕	๑,๖๖๙	๔๖๘
๑๑	บ้านปากพียง	๘๕๐	๙๐๘	๑,๗๕๘	๔๘๐
๑๒	บ้านปากน้ำเก่า	๓๓๙	๓๖๕	๗๐๔	๑๔๖
จำนวนประชากรที่มีแต่รายชื่อ		๑,๐๓๑	๗๗๗	๑,๘๐๘	
รวม		๑๖,๗๐๙	๑๕,๘๓๕	๓๒,๕๔๔	๑๐,๖๐๐

ที่มา : แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙) องค์การบริหารส่วนตำบลปากพูน
อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช., ๖. อ้างถึงในทะเบียนราษฎรอำเภอเมือง
นครศรีธรรมราช เดือนมกราคม ๒๕๕๒.

ตาราง ๒ แสดงประชากรแยกตามช่วงอายุ ตำบลปากพูน

อายุ/ปี	ชาย	หญิง	รวม
น้อยกว่า ๑ ปี	๑๗	๙	๒๖
๑-๕	๘๗๑	๘๑๙	๑,๖๙๐
๖-๑๐	๙๓๑	๘๗๐	๑,๘๐๑
๑๑-๑๕	๑,๒๘๖	๑,๑๘๔	๒,๔๗๐
๑๖-๒๐	๑,๔๙๔	๑,๔๓๘	๒,๙๓๒
๒๑-๒๕	๒,๓๘๗	๑,๓๗๖	๓,๗๖๓
๒๖-๓๐	๑,๔๙๖	๑,๓๘๐	๒,๘๗๖
๓๑-๓๕	๑,๒๔๙	๑,๒๕๗	๒,๕๐๖

๓๖-๔๐	๑,๑๘๕	๑,๓๖๒	๒,๕๔๗
๔๑-๔๕	๑,๒๔๑	๑,๔๑๘	๒,๖๕๙
๔๖-๕๐	๑,๓๖๖	๑,๓๙๐	๒,๗๕๖
๕๑-๕๕	๙๔๐	๘๙๙	๑,๘๓๙
๕๖-๖๐	๕๙๘	๖๕๖	๑,๒๕๔
๖๑-๖๕	๔๐๙	๕๐๓	๙๑๒
๖๖-๗๐	๓๔๓	๔๒๘	๗๗๑
๗๑-๗๕	๒๗๕	๔๑๕	๖๙๐
๗๖-๘๐	๒๓๙	๒๖๐	๔๙๙
๘๑-๘๕	๑๐๗	๑๘๕	๒๙๒
๘๖-๙๐	๕๑	๘๒	๑๓๓
๙๑-๙๕	๑๙	๓๐	๔๙
๙๖-๑๐๐	๑๐	๒๒	๓๒
มากกว่า ๑๐๐ ปี	๑๑	๓๕	๔๖
เกิดปีไทย	๑	๐	๑
	๑๖,๕๒๖	๑๖,๐๑๘	๓๒,๕๔๔

ที่มา : แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา (พ.ศ.๒๕๕๕ - ๒๕๕๙) องค์การบริหารส่วนตำบลปากพูน อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช, ๗. อ้างถึงในทะเบียนราษฎรอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช เดือนมกราคม ๒๕๕๒.

๓.๓ สภาพทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของชุมชนได้แก่ป่าชายเลนซึ่งมีอยู่ราว ๒๐,๐๐๐ ไร่^{๑๑} และทรัพยากรทางทะเลอื่นๆ ที่ชาวบ้านในปากพูนได้อาศัยเป็นแหล่งทำมาหากิน โดยเฉพาะกับชาวประมงพื้นบ้านที่ได้อพยพมาจากต่างพื้นที่

จากการศึกษาพบลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนและทรัพยากรทางทะเลปรากฏว่าชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนได้มีการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนและสัตว์น้ำมาตั้งแต่การก่อตั้งขึ้นของชุมชน ดังนั้นป่าชายเลนจึงมีความสำคัญต่อชาวประมงพื้นบ้านหลายประการ ป่าชายเลนถือเป็นกลุ่มของสังคมพืชซึ่งขึ้นอยู่ในเขตน้ำล้นต่ำสุด และน้ำขึ้นสูงสุด

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, ๑๕.

บริเวณชายฝั่งทะเล ปากแม่น้ำหรืออ่าว เป็นบริเวณที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตหลายชนิด ทั้งพืชและสัตว์ ป่าชายเลนจึงให้ประโยชน์แก่ชาวบ้านมากมาย ทั้งในด้านพลังงานและไม่ใช้สอยตลอดจนเป็นแหล่งผลิตอาหารโปรตีนที่สำคัญ เนื่องจากป่าชายเลนเป็นที่วางไข่ แหล่งอาหาร และเจริญเติบโตของสัตว์น้ำเศรษฐกิจหลากหลายชนิด นอกจากนี้ป่าชายเลนยังช่วยป้องกันภัยธรรมชาติ โดยเฉพาะเป็นเกราะกำบังและลดความรุนแรงของคลื่นลมชายฝั่ง ช่วยดักตะกอนสิ่งปฏิกูล และสารพิษต่างๆ มิให้ไหลลงไปสะสมในบริเวณชายฝั่งและในทะเล ในปัจจุบันมีปัญหาหลายประการ ได้แก่ การเพาะเลี้ยงชายฝั่ง แหล่งชุมชน แหล่งอุตสาหกรรม การเกษตรกรรม และกิจกรรมอื่นอีกหลายประเภทได้ขยายไปสู่ชายฝั่งทะเล โดยเฉพาะในพื้นที่ป่าชายเลน จนทำให้ป่าชายเลนเกิดความเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็วและรุนแรง ชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนได้นำไม้โกงกางมาทำฟืน เผาถ่าน และนำมาใช้มากที่สุด คือ การนำต้นโกงกางมาทำเสา หรือทำสะพานที่ยื่นออกทะเลด้านหน้าบ้านไว้สำหรับจอดเรือประมง นอกจากนี้ชาวประมงพื้นบ้านมีการนำกิ่งของไม้โกงกางที่แห้งหรือตายแล้วไปปักทำกรำหรือปะการังเทียมเพื่อให้ปลา ปูดำ และสัตว์ทะเลต่าง ๆ ไปอยู่อาศัย ด้านการประมงป่าชายเลนเป็นแหล่งขยายพันธุ์ และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์นานาชนิด เช่น กุ้ง ได้แก่ กุ้งกุลาดำ กุ้งแชบ๊วย และ สัตว์น้ำประเภทปลา เช่น ปลากะพงขาว ปลาเก๋า ปลาดุกทะเล และปลากะบอก สัตว์น้ำประเภทปู จะพบมากชนิด เช่น ปูแสม ปูดำ และปูม้า เป็นต้น ซึ่งชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนนำทรัพยากรที่ได้จากทะเลมาใช้ในการประกอบอาชีพ

ภาพประกอบ ๕ ลักษณะป่าชายเลนในชุมชนปากน้ำปากพูน

การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนและทรัพยากรทางทะเลที่โดดเด่นในปัจจุบันคือการจับปลาดุกทะเลโดยการล้อมกรำซึ่งนับเป็นภูมิปัญญาในการจับปลาของชาวปากน้ำปากพูนที่สำคัญ ใช้จับปลาประจำที่มีลักษณะคล้ายกับการทำปะการังเทียม เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ โดยการนำเอากิ่งไม้มาปักบริเวณร่องน้ำ กว้างประมาณ ๒ เมตร หลังจากนั้นก็นำกิ่งไม้ต่าง ๆ เช่น กิ่งของไม้โกงกางมาวางสุมให้เต็ม ทั้งไว้ประมาณ ๑ เดือน เพื่อให้สัตว์น้ำเข้ามาอยู่อาศัย

จากนั้นชาวประมงพื้นบ้านก็จะนำฝือกที่ทำจากไม้ไผ่ไปล้อมรอบกร้าจากนั้นก็ทำการรื้อกิ่งไม้ เหล่านี้ให้ออกให้หมดแล้วก็ใช้คราด คราดเอากิ่งไม้เล็ก ๆ ออกให้หมด จากนั้นก็ทำการล้อมฝือก ให้เล็กลง โดยการใช้ที่กลัดฝือกที่ทำจากไม้ไผ่มาลัดฝือกไว้ จากนั้นก็ทำการตักปลาที่ล้อมไว้ ด้วยสวิงตักปลา สัตว์น้ำที่ได้ส่วนใหญ่จะเป็นปลาดุกทะเล ปลากะบอก ปูดำ และกุ้ง เวลาในการ รื้อกร้าที่ดีที่สุด คือ ตอนที่น้ำลดน้อยที่สุด การจับปลาด้วยวิธีนี้ทำให้สามารถเลือกเอาแต่ปลาที่ ตัวโต โดยการจับไว้ใส่ไซซึ่งเป็นอุปกรณ์เครื่องมือสำหรับใส่ปลาของชาวประมง ส่วนตัวเล็กก็ ปล่อยกกลับลงสู่ทะเล เป็นการอนุรักษ์สัตว์น้ำให้สามารถมีกินมีใช้ได้ตลอดไป^{๑๒}

ภาพประกอบ ๖ ฝือกที่ใช้ในการล้อมปลาดุกทะเล และปูดำ

นอกจากการจับสัตว์น้ำด้วยการล้อมกร้าแล้วยังพบลักษณะการทำประมงที่สำคัญ ร่องลงมาคือ การวางโพงพาง การใช้ลอบในการตักปู การใช้แร้วตักปูดำ และการเลี้ยงกุ้งแบบวิธี ธรรมชาติซึ่งรายละเอียดของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลเหล่านี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึง ต่อไป

๓.๔ ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

จากการศึกษาพบว่าลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำ ปากพูน จะตั้งบ้านเรือนริมคลองปากพูนเป็นเรือนไม้ยกใต้ถุนสูงประมาณ ๓ เมตรเนื่องจาก หากชาวประมงไม่สร้างบ้านให้มีใต้ถุนสูงตอนน้ำขึ้นก็จะทำให้น้ำท่วมบ้านเรือนได้ ส่วนบ้านเรือน จะเป็นประเภทเรือนเครื่องผูกผสม ชนิดครึ่งน้ำครึ่งบก คือส่วนด้านหน้าของบ้านเรือนจะยื่น ออกไปในลำคลองและส่วนตัวของบ้านเรือนก็จะตั้งอยู่บนพื้นดิน หลังคาของบ้านบางหลังจะมุง

^{๑๒} จิต บานพับ. อายุ ๗๘ ปี หมู่ที่ ๒ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

หลังคาด้วยตับจาก บางหลังชาวบ้านก็จะมุงด้วยกระเบื้องแล้วแต่ความสะดวกและรายได้ของแต่ละครัวเรือน บ้านเรือนของชาวบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนจะเน้นให้มีการระบายอากาศได้ดี ไม่นิยมเจาะหน้าต่าง มีสะพานทางเดินติดต่อกันไปยังกลุ่มบ้านเรือนหลังอื่น ๆ ซึ่งเป็นเครือญาติหรือเพื่อนบ้านกัน ด้านที่ติดระเบียบจะลดระดับลงเพื่อทำท่าเทียบเรือ ชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่จะนำต้นโกงกางจากป่าชายเลนมาทำเป็นเสาของสะพานแล้วนำแผ่นไม้ต่าง ๆ มาปูเป็นพื้นสะพาน ยื่นลงไปในลำคลอง คือ จะใช้เป็นบริเวณที่จอดพักเรือและมีเสาไว้สำหรับเป็นหลักผูกเรือ ป้องกันเรือไม่ให้กระทบกับส่วนโครงสร้างของสะพานในยามที่มีคลื่นลมแรง บ้านเรือนของชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูน ส่วนที่ทำเป็นสะพานทอดยาวยื่นออกไปในลำคลอง ใช้สำหรับเรือประมงจอดเทียบทำโดยจะมองดูเรียงรายกันเป็นแถว ขนานกันไปทั้งสองข้างของตัวสะพาน ด้านหนึ่งของเรือนที่หันออกสู่คลองจะปักเสาไม้ไผ่ไว้เป็นจำนวนมากเพื่อกันคลื่น มีระเบียบกว้างจากความจำเป็น และสภาพภูมิประเทศบังคับ จึงมีผลทำให้ผู้ที่ประกอบอาชีพประมงมีความจำเป็นที่จะต้องตั้งถิ่นฐานในการประกอบอาชีพอยู่ในบริเวณที่จะก่อให้เกิดความเหมาะสมและสะดวกในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ จะเห็นได้ว่าบ้านเรือนของชาวบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนจะเป็นลักษณะที่สร้างขึ้นเพื่อให้เกิดความสะดวกต่อการประกอบอาชีพ คือ บริเวณที่จะจอดเรือเพื่อการขนส่งสัมภาระและผลิตผลต่าง ๆ ได้โดยสะดวก ซึ่งได้แก่ บริเวณที่ติดกับชายฝั่งทะเล หรือบริเวณปากแม่น้ำ เพื่อให้เกิดความสะดวกต่อการที่จะขนถ่ายสัมภาระ เครื่องมือประมงรวมไปถึงสัตว์น้ำที่จับได้และสามารถเป็นที่จอดพักเรือหรือนำเรือออกทะเลได้ สะดวกซึ่งการตั้งบ้านเรือนของชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูน ทั้งหมดที่ ๒ และหมู่ที่ ๔ จะตั้งอยู่ที่ ๒ ฝั่งของลำน้ำ ซึ่งมีสภาพต่อเนื่องกับชายทะเล และประการสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือบ้านเรือนของชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนจะตั้งสลับอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมป่าแสม ป่าโกงกาง และป่าจาก หรือที่เรียกกันว่า “ป่าชายเลน”

ภาพประกอบ ๗ สภาพบ้านเรือนของชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูน

วิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้านในแต่ละวันสภาพความเป็นอยู่เรียบง่าย มีการออกทะเลไปประกอบอาชีพทำการประมงจับสัตว์น้ำโดยอาศัยเครื่องมือประมงต่างๆ เช่น การใช้ลอบในการจับปู การวางโพงพาง ตลอดจนเข้าไปทำนา (กุง) หรือที่เรียกว่า การทำนาทุ่งธรรมชาติโดยการไปไถนา การไถนาบางครั้งต้องออกไปในตอนค่ำ แล้วกลับมาในตอนเช้า เพื่อคอยปิดเปิดน้ำ และที่สำคัญต้องระวังผู้ที่มาดักขโมยจับสัตว์น้ำในพื้นที่ของตน การเดินทางไปทำกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นการจับสัตว์น้ำ เพื่อมาอุปโภคบริโภคในครัวเรือน หรือการจับมาเพื่อจำหน่ายนำเงินมาจุนเจือครอบครัว สิ่งที่สำคัญที่ทำให้ชีวิตการเดินทางไปไหนมาไหนได้สะดวกคือ “เรือ” ซึ่งเป็นพาหนะที่สำคัญและมีค่าที่สุดของชาวประมงพื้นบ้านในการออกทะเลไปเพื่อจับสัตว์น้ำ ตลอดจนเป็นที่บรรจุอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำการประมงจับสัตว์น้ำ และสัตว์น้ำที่จับมาได้ล้วนจำเป็นต้องอาศัยเรืออีกเช่นกัน ในการลำเลียงขนส่งมายังสถานที่เก็บเพื่อรักษาสภาพของสัตว์น้ำที่จับมาได้ให้สดอยู่เสมอเพื่อรอจำหน่าย จึงเห็นได้ว่าการสร้างบ้านเรือนที่มีสะพานยื่นยาวออกไปในทะเลเพื่อให้สามารถขนส่งสินค้าได้สะดวกและใช้สำหรับจอดเทียบเรือ

ปัจจุบันชาวบ้านปากน้ำปากพูนส่วนใหญ่ทำอาชีพประมงพื้นบ้าน และใช้เรือติดเครื่องยนต์ โดยอาศัยน้ำมันเป็นตัวขับเคลื่อน ปัจจุบันราคาน้ำมันแพงเมื่อเทียบกับราคาของสัตว์น้ำที่ยังคงราคาเท่าเดิม เวลาออกทะเลไปในแต่ละครั้งถ้าได้จำนวนสัตว์น้ำน้อยก็จะไม่คุ้มทุน ชาวบ้านที่ทำอาชีพประมงบางคน^{๑๓} กล่าวว่า บางเดือนรายได้ก็ไม่พอกับรายจ่าย สำหรับบางครอบครัวทำให้ต้องกู้ยืมเงิน และบางครัวเรือนก็มีเงินเก็บแต่ก็ไม่มากนัก

^{๑๓} ผัว น รอดบุญชู. อายุ ๔๕ ปี หมู่ที่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์วันที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๕๓.

๓.๕ โครงสร้างพื้นฐาน^{๑๔}

ในปัจจุบันตำบลปากพูนมีสถานศึกษาในระบบโรงเรียนทุกสังกัด จำนวนทั้งสิ้น ๒๒ แห่ง จำแนกเป็น สถานศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ๑๕ แห่ง นอกสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ดำเนินการโดยองค์การบริหารส่วนตำบล ปากพูน จำนวน ๗ แห่ง มีสถานศึกษาออกสังกัดโรงเรียนเอกชน ๒ แห่ง (โรงเรียนอามาศย์พิทยานุสรณ์, และโรงเรียนพาณิชยการคณะพล) และโรงเรียนสอนศาสนา ๗ แห่ง

ส่วนสถาบันและองค์กรทางศาสนา มีวัด ๘ แห่ง สำนักสงฆ์ ๑ แห่ง มัสยิด ๗ แห่ง ศูนย์จริยธรรม ๑ แห่ง ศาลาอเนกประสงค์ ๑ แห่ง

ด้านสาธารณสุข จากข้อมูลสถานพยาบาลในเขตตำบลปากพูน ปี ๒๕๕๙ พบว่า มีสถานพยาบาล จำนวนทั้งสิ้น ๔ แห่ง จำแนกเป็น โรงพยาบาลของรัฐ ๑ แห่ง สถานีอนามัย ๒ แห่ง ร้านขายยาแผนปัจจุบัน ๑ แห่ง ร้านขายยาแผนโบราณ ๑ แห่ง

ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมีสถานีตำรวจ (สาขาย่อย สภอ.เมือง นครศรีธรรมราช) และสถานีดับเพลิง อย่างละ ๑ แห่ง

มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญคือคลองปากพูน ต้นน้ำจากเทือกเขาหลวงบริเวณอำเภอพรหมคีรี ไหลออกสู่ทะเลอ่าวไทยบริเวณปากน้ำหมู่ ๔ มีแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นคือ บ่อบาดาลเอกชน ๙ แห่ง บ่อบาดาลสาธารณะ ๔๐ แห่ง และประปาหมู่บ้าน ๑๐ แห่ง

นอกจากนี้พบว่าในตำบลปากพูนมีองค์กรชุมชนซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านเพื่อการประกอบอาชีพ จำนวนเกือบ ๔๐ กลุ่ม เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มผลิตทำกรงนกทั่วไป กลุ่มประมงเพื่อการประมง กลุ่มเลี้ยงปลาบ้านปากโพ กลุ่มเลี้ยงหอยบ้านปากน้ำเก่า เป็นต้น

๓.๖ สภาพสังคม วัฒนธรรม

สภาพสังคมที่สำคัญของชุมชนปากน้ำปากพูนมีลักษณะเป็นสังคมเครือญาติ ให้ความสำคัญกับระบบอาวุโส มีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ และวิถีชีวิตของชาวบ้าน ในประเด็นนี้ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับความเชื่อและภูมิปัญญาของชาวบ้านปากน้ำปากพูน ด้วยความเชื่อว่าจะทำให้มองเห็นสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนได้ จากการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนปากน้ำปากพูนพบว่า ชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนมีความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับดำรงชีวิต ในด้านการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านดังนี้

^{๑๔} แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙) องค์การบริหารส่วนตำบลปากพูน อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช.

ความเชื่อเกี่ยวกับแม่ย่านาง เป็นความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่ในกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับเรือในทุกพื้นที่ แม้ว่าพิธีกรรมในแต่ละพื้นที่จะมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่พิธีกรรมเหล่านี้ก็มีจุดมุ่งหมายที่ใกล้เคียงกัน นั่นคือเป็นการแสดงถึงความกตัญญูรู้คุณ ต่อเรือที่ต้องใช้ในการประกอบอาชีพ และใช้สัญจรไปมา และสร้างความเชื่อมั่นขึ้นในจิตใจของผู้ที่เป็นเจ้าของ หรือผู้เกี่ยวข้องกับเรือว่าจะได้รับการปกป้องรักษาให้ปลอดภัยในการใช้เรือเพื่อ กิจกรรมต่าง ๆ

พิธีกรรมในการบูชาแม่ย่านาง ได้แก่ ใ้ตัวผู้ ๑ ตัว เหล้า ๑ ขวด หัวหมู ๑ หัว ขนมโค (ขนมต้มขาว) ขนมถั่ว ขนมงา กล้วย ผลไม้อื่น ๆ ตามแต่จะหาได้ ปลาหมี่หัวมีหาง ข้าวแกง แก้ว เหล้า แก้วน้ำ สิ่งเหล่านี้เตรียมใส่ภาชนะให้เรียบร้อย แล้วเอาผ้าแดง ด้ายแดง ด้ายขาว ผูกหัวเรือ ใช้รูป ๙ ดอกจุดไฟ พร้อมกับออกชื่อแม่ย่านาง โดยกล่าวเชิญมารับเครื่องเช่น เครื่องบูชา ขอให้ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายทุกอย่างและช่วยนำโชคลาภมาให้ นอกจากการจัด เครื่องบูชา เครื่องเช่นแม่ย่านางแล้ว จะต้องจัดอาหารให้แก่บริวารแม่ย่านางอีกส่วนหนึ่งด้วย โดยไม่รวมกับของแม่ย่านาง หลังจากนั้นต้องจุดประทัด แล้วรีบเบี่ยงหัวเรือออกทะเล อาหารที่เหลือจากการบูชาแม่ย่านางแบ่งให้พรรคพวกบนเรือรับประทานก็เป็นอันเสร็จพิธี จากการศึกษา ชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนทำให้ทราบว่า “ความเชื่อเกี่ยวกับแม่ย่านางนั้น ชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนจะยึดมั่นเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ อย่างเหนียวแน่น การปฏิบัติตามความเชื่อใด ๆ ที่ทำให้แม่ย่านางพอใจ ชาวประมงก็ต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ไม่เช่นนั้นแม่ย่านางอาจจะไม่พอใจ และจะนำความพินาศมาสู่เรือได้ โดยมีข้อห้าม ๕ ข้อ ประกอบด้วย ๑.ไม่ทะเลาะกันขณะอยู่ในเรือ ๒.ไม่ทำเรือสกปรก ๓.ไม่ดื่มสุราก่อนออกจากเรือ ๔.ไม่เหยียบโขนเรือ ๕.ไม่นำผู้หญิงมาร่วมเพศในเรือ เหล่านี้เป็นความเชื่อของชาวเรือ”^{๑๔}

นอกจากมีพิธีกรรมในการบูชาแม่ย่านางแล้วชาวบ้านปากน้ำปากพูนยังมีการ การทำขวัญเรือประมงบูชาแม่ย่านางโดยชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนเล่าว่าการทำ พิธีกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้แม่ย่านางเรือช่วยคุ้มครองดูแล และช่วยอำนวยความสะดวกให้ทำมาหากินได้คล่องขึ้น ซึ่งจะมีการทำพิธีทำขวัญเรือใน ๒ รูปแบบคือ การทำขวัญเรือชุดใหญ่ จะเป็น การทำขวัญเรือบูชาแม่ย่านางในกรณีที่สร้างเรือลำใหม่ หรือการซ่อมใหญ่ของเรือแต่ละลำ เป็น การอัญเชิญแม่ย่านางเพื่อให้มาอยู่กับเรือ มาช่วยปกป้องรักษาและให้ทำมาหากินได้คล่อง อุปกรณ์สิ่งของที่ใช้ในการทำขวัญเรือชุดใหญ่ ได้แก่ ปลาหมี่หัวมีหาง, ข้าวปากหม้อ, เหล้า, หมากพลู, รูปเทียน, ดอกไม้, กล้วย, อ้อย, ขนมถั่ว, ขนมงา, มะพร้าวอ่อน ๑ ผล, เสื้อผ้าผู้หญิง ๑ ชุด และน้ำอบไทย จากนั้นจะมีพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การเชิญขวัญเรือ การทำพิธีทางศาสนา

^{๑๔}ฝัวน รอดบุญชู. อายุ ๔๕ ปี หมู่ที่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์วันที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๕๓.

โดยพระสงฆ์ เป็นต้น และอีกอย่างคือ การทำขวัญเรือชุดเล็ก หรือการทำขวัญเรือโดยทั่วไป จะเป็นการทำขวัญเรือในการออกเรือประมงในแต่ละครั้ง ซึ่งจะไม่มีพิธีกรรมอะไรมาก ส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยไต้ก๋งของเรือแต่ละลำเอง วิธีการก็คือ ไต้ก๋งเรือจะทำการกราบไหว้บูชาโดยการตั้งโม ๓ จบ แล้วก็ไหว้แม่ย่านางให้ช่วยดูแลปกป้องรักษา ทำมาหากินได้คล่อง เครื่องเช่นจะประกอบด้วย หัวหมู, ไก่, ดอกไม้, รูป ๘ ดอก, ผลไม้, กล้วย, ขนมต้มขาว, ขนมต้มแดง บางครั้งอาจมีเครื่องเช่นไม่ครบก็ได้ แต่สิ่งที่ขาดไม่ได้เลยก็คือขนมต้มขาวและขนมต้มแดง

ในส่วนของการออกเรือประมงพื้นบ้านขนาดเล็กที่มีการออกเรือประจำวัน ชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนผู้ที่เป็นเจ้าของเรือหรือนายท้ายเรือจะกาด (การรำลึกถึง) แม่ย่านางเรือ ในช่วงก่อนออกเรือ และจะกาดตาขุนเลในตอนที่เรือออกไปจนถึงน้ำเชี่ยวหรือทะเลลึกพอที่จะเริ่มหาปลาได้แล้ว เพื่อให้หาปลาได้มากตามความเชื่อของไต้ก๋งหรือนายท้ายเรือ นั้น ๆ^{๑๖}

ความเชื่อเกี่ยวกับวันเวลาในการออกไปหาปลา และการทำเครื่องมือประมง
ชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนบางคนจะมีความเชื่อเกี่ยวกับวันเวลาในการออกไปหาปลา และการทำเครื่องมือประมงว่าจะไม่ออกไปหาปลาในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันพระ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันสงกรานต์ เป็นต้น เนื่องจากเชื่อว่าเป็นวันที่ไม่ควรทำบาป และหากใครออกไปหาปลาในวันดังกล่าวจะทำให้ได้รับบาดเจ็บหรือจะมีอุปสรรคในการหาปลา ชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนบางคนจะทำเครื่องมือประมงในวันที่เป็นมงคล เช่น การทำคันเบ็ดโดยมากจะทำในวันอังคาร เพราะชาวประมงจะเชื่อว่าวันอังคารเป็นวันพระยาวัน คือ ถ้าทำเครื่องมือประมงในวันนี้จะทำให้สะดวกในการทำเครื่องมือประมงและจะถือว่า จะโชคดีในการนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ^{๑๗}

ความเชื่อเกี่ยวกับน้ำขึ้น - น้ำลง อาชีพการทำประมงพื้นบ้าน เป็นอาชีพที่ต้องสัมพันธ์อยู่กับธรรมชาติไม่ว่าจะเป็น น้ำ ลม หรือฤดูกาลต่าง ๆ การจับสัตว์น้ำให้ได้ปริมาณตามต้องการนั้น นอกจากจะต้องอาศัยเครื่องมือที่เหมาะสมกับลักษณะนิสัยของสัตว์น้ำแต่ละชนิดแล้วยังต้องสอดคล้องไปกับฤดูกาลและช่วงของน้ำด้วย ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณริมชายฝั่งทะเล โดยเฉพาะชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูน จะเห็นการเกิดน้ำขึ้น - น้ำลงเป็นประจำทุกวัน เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มีผลกับการทำมาหากินอยู่กับท้องทะเล การเกิดน้ำขึ้น-น้ำลงนั้นเกิดขึ้นวันละ ๒ ครั้ง น้ำจะสูงขึ้น ไปในทิศทางเดียวกับที่ดวงจันทร์ปรากฏ ในตำแหน่งที่คนเห็นดวงจันทร์ อยู่สุดลับขอบฟ้า ตรงนั้นน้ำจะลดลงมากที่สุด จึงเท่ากับว่ามีน้ำขึ้น น้ำลง สอง

^{๑๖} สัมภาษณ์คนเดียวกัน.

^{๑๗} จัด บานพับ. อายุ ๗๘ ปี หมู่ที่ ๒ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

แห่งบนโลกในเวลาเดียวกันน้ำจะขึ้นสูง เต็มที่ทุก ๆ ๑๒ ชั่วโมง โดยประมาณ และหลังจากน้ำขึ้นเต็มที่แล้ว ระดับน้ำจะเริ่มลดลง ใช้เวลาประมาณ ๖ ชั่วโมง น้ำจะสูงขึ้น และลดลง ๒ ครั้ง ความแตกต่างระหว่างระดับน้ำสูงสุดกับระดับน้ำต่ำสุด ถ้าหากดวงจันทร์กับดวงอาทิตย์ มาอยู่ในแนวเดียวกัน ไม่ว่าจะดวงอาทิตย์หรือดวงจันทร์จะอยู่ข้างเดียว หรือคนละข้างกับโลก น้ำจะสูงขึ้นกว่าปกติ เรียกว่า **น้ำเกิด** ซึ่งจะเกิดขึ้นเดือนละ ๒ ครั้ง คือใกล้วันขึ้น ๑๕ ค่ำ และวันแรม ๑๕ ค่ำ และเมื่อใดที่ดวงจันทร์ และดวงอาทิตย์ อยู่ในแนวตั้งฉากกัน ระดับน้ำจะไม่สูงขึ้น แต่จะอยู่ในระดับเดิม ไม่ขึ้นไม่ลง เรียกว่า **น้ำตาย** จะเกิดขึ้นเดือนละ ๒ ครั้ง เช่นเดียวกับน้ำเกิด คือ ใกล้วันขึ้น ๘ ค่ำ และวันแรม ๘ ค่ำ ส่วนอีกสาเหตุหนึ่งที่น้ำขึ้นมากขึ้นน้อย ลงมากลงน้อย เกี่ยวกับขนาดรูปร่างและความลึกของท้องทะเล

ความเชื่อเกี่ยวกับการเลือกตำแหน่งในการทำประมงแต่ละชนิด จากคำบอกเล่าของชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนทำให้ทราบถึงสภาพของน้ำทะเลและลักษณะใต้ท้องทะเลในแต่ละบริเวณแต่ละช่วงเวลาที่มีความแตกต่างกันซึ่งส่งผลต่อชนิดและปริมาณของสัตว์น้ำ การทำประมงพื้นบ้านนั้นใช้เพียงเรือและเครื่องมือประมงขนาดเล็ก ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น เครื่องวัดกระแสน้ำ เครื่องหยั่งความลึกของทะเล หรือจอร์แดร์สำหรับมองหาฝูงปลาและดูสภาพใต้ท้องทะเลอย่างที่เรือประมงพาณิชย์ใช้กัน ดังนั้นความรอบรู้ในเรื่องทะเลและความเชื่อเกี่ยวกับการเลือกตำแหน่งในการวางเครื่องมือทำให้ชาวประมงพื้นบ้านสามารถเลือกใช้เครื่องมือได้เหมาะสมกับชนิดของสัตว์น้ำ และสามารถจับสัตว์น้ำได้ตามต้องการ จากการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับการเลือกตำแหน่งในการทำประมงแต่ละชนิดของชุมชนปากน้ำปากพูน พบว่าชาวบ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับการเลือกตำแหน่งในการทำประมงแต่ละชนิดในหลายลักษณะด้วยกัน เช่น^{๑๔}

- ชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนมีความเชื่อว่าน้ำทะเลที่นิ่งและเป็นเฉียบมักจะไม่มีการวางอวนปลาหรือตกเบ็ดชาวประมงก็จะต้องรอเวลาให้มีแสงแดดมากขึ้นเพื่อให้หน้าในบริเวณนั้นมีน้ำที่ค่อนข้างอุ่นขึ้น

- ชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนเชื่อว่าช่วงที่น้ำทะเลขุ่นจะมีปลาจำพวกปลากะบอกมาก เพราะปลาเหล่านี้จะกินโคลนและดีโคลนจนทำให้น้ำขุ่น ดังนั้นชาวประมงที่ทำการประมงปลากะบอกก็จะเลือกทำการประมงในบริเวณที่มีน้ำทะเลขุ่นตามความเชื่อดังกล่าว แต่หากบริเวณที่มีน้ำทะเลใส ก็จะเป็นผลดีต่อชาวประมงที่ทำการประมงโดยการวางอวน เพราะหากน้ำทะเลใสกุ้ง ปลา จะสามารถมองเห็นอวนได้ง่าย ทำให้จับสัตว์น้ำได้น้อย

^{๑๔} สัมภาษณ์คนเดียวกัน.

- ชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนมีความเชื่อว่าถ้าในบริเวณใต้พื้นทะเลที่มีปะการังและหินกองอยู่มาก จะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำประเภทปลา เช่น ปลาเก๋า ปลาจาระเม็ด ปลากะพงแดงและหมึก บริเวณนี้จึงเหมาะกับการตกเบ็ดและทำไซหรือลอบหมึก การรู้ตำแหน่งที่ตั้งของบริเวณที่มีปะการังและหินกองนั้น ชาวประมงพื้นบ้านต้องอาศัยการสังเกตและจดจำบริเวณที่เคยจับปลาหรือตกหมึกได้ การจดจำบริเวณที่มีปะการังหรือหินกองนั้นส่วนใหญ่จะใช้วิธีการ “หมายเกาะ” คือ การวาดเส้นเชื่อมโยงในใจระหว่างแนวเกาะกับแนวเกาะหรือระหว่างแนวเกาะกับแนวภูเขา ผู้ที่หมายเกาะเก่งจะสามารถจดจำแนวปะการังได้ในบริเวณกว้าง นอกจากนั้นการรู้ตำแหน่งปะการังและหินกองใต้ทะเล ยังช่วยให้ชาวประมงทราบวา บริเวณใดไม่ควรวางอวน เพราะแนวปะการังหรือหินกองอาจเกี่ยวอวน ทำให้อวนฉีกขาดเสียหายได้

ความเชื่อเกี่ยวกับสัญญาณอันตราย ชาวประมงพื้นบ้านทำมาหากินอยู่กับท้องทะเล การสังเกตสัญญาณอันตรายของธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นลมหรือพายุเป็นสิ่งสำคัญ สำหรับชาวประมงในชุมชนปากน้ำปากพูนมีความเชื่อเกี่ยวกับสัญญาณอันตรายโดยทราบได้จากการสังเกตสิ่งต่าง ๆ ที่สำคัญดังนี้^{๑๙}

- การสังเกตปรากฏการณ์ฟ้าแลบ โดยปกติแล้วฟ้าแลบมักเกิดล่วงหน้าก่อนกระแสดมแรงจะมา ๑-๒ วัน และลมมักจะมาทางเดียวกับที่มีฟ้าแลบ หากสายฟ้าแลบลงเป็นเส้นแนวตั้ง แสดงว่าลมที่เกิดขึ้นนั้นอาจมีความแรงจัด หากสายฟ้าแลบลงเป็นทางขวางจะมีแต่ฝนตกไม่มีลมถ้าฟ้าแลบเฉียงผิวน้ำแสดงว่าลมจะมาถึงเร็ว แต่ถ้าแลบสูงจากผิวน้ำลมจะมาถึงช้า

- การสังเกตจากลักษณะของเมฆ ชาวประมงพื้นบ้านจะเชื่อว่าหากทิศใดมีเมฆสีดำหรือขาวหม่น มีรูปร่างเหมือนรากโสมแสดงว่าทางทิศนั้นกำลังมีพายุ ดังนั้นชาวประมงก็จะไม่ออกเรือไป ณ ทิศนั้นและจะรีบกลับเข้าฝั่ง และหากเมฆมีสีเหลืองแดงหรือที่เรียกกันว่า “อุกาฟ้าเหลือง” หมายถึง กำลังจะเกิดพายุที่รุนแรงมากแบบเดียวกับเหตุการณ์แหลมตะลุมพุกและพายุเกย์ จ.ชุมพร ชาวประมงก็จะรีบกลับเข้าฝั่งและบางคนก็จะไม่ออกไป ถ้าเมฆ ฝนดำเขียวติดกันเป็นพืดแสดงว่าลมไม่แรงมากนัก แต่หากมีเมฆฝนดำเขียวเป็นจุด ๆ แสดงว่าลมจะแรง และหากอยู่บนเรือท่ามกลางพายุก็ให้มองไปข้างหน้า ถ้าเห็นเมฆวางขวางอยู่ในทางใดแสดงว่าทางนั้นลมสงบ

- การสังเกตจากแสงดาว ชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนเชื่อว่าในตอนกลางคืนหากแสงดาวระยิบระยับอยู่ทางทิศหัวนอน (ทิศเหนือ) หมายความว่ากำลังจะเกิดลมแรงก็จะไม่ออกเรือ

^{๑๙} สัมภาษณ์กันเดียวกัน.

- การสังเกตจากพฤติกรรมของสัตว์ชนิดต่าง ๆ เช่น หากนกเหยี่ยวส่งเสียงร้องดังติด ๆ กัน หมายความว่าอีก ๕-๖ วันจะเกิดลมแรง แต่หากมีเสียงร้องขณะที่กำลังเกิดลมแสดงว่าลมกำลังจะหยุด หรือหากนกนางนวลบินเข้าฝั่งและร้องเสียงดังทั้งฝูงแสดงว่าพายุกำลังจะมา

- การสังเกตจากฝูงปลา หากฝูงปลาวายเข้าฝั่งแสดงว่ากำลังเกิดลมแรง

- การสังเกตจากเศษไม้เศษพืชที่ลอยอยู่กลางทะเล หากเศษไม้เศษพืชโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ผักปังกา” (ผักไม้โกงกาง) และหญ้าทะเลลอยขึ้นมา แสดงว่ากำลังเกิดลมแรงหรือพายุภายในช่วง ๓ วัน การสังเกตคาดการณ์กระแสลมด้วยเศษไม้ เศษพืช เป็นวิธีการที่ชาวบ้านในหลายพื้นที่ให้ความสำคัญและเชื่อถือในความแม่นยำมากที่สุด

- การสังเกตจากช่วงเวลาการเกิดกระแสลมและทิศทางการเคลื่อนที่ของลม เช่น หากมีลมหลังจากที่น้ำลงแสดงว่ากำลังเกิดคลื่นใหญ่ ชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่ทราบทิศทางการเคลื่อนที่ของลมจากทิศทางการเคลื่อนที่ของเมฆ หรือทิศทางการไหวของยอดต้นไม้ต่าง ๆ ทั้งนี้ การทราบทิศทางการเคลื่อนที่ของลมจะทำให้รู้วาลมที่กำลังพัดอยู่คือลมอะไร มีความรุนแรงมากน้อยเพียงใด หากคาดการณ์ได้ว่ารุนแรงก็อาจงดการออกทะเลเพื่อความปลอดภัย “ถ้าเราดูท้องฟ้า สังเกตเห็นว่าก้อนเมฆมีสีแดงเรือง ๆ ปนกับสีดำ แสดงว่าจะมีลมพายุเข้า หรือเมื่อก่อนเมฆสีดากลายเป็นแดง แสดงว่าอีกไม่เกิน ๑ ชั่วโมงจะมีลมพายุหรือฝนตกอย่างแน่นอน อีกอย่างหนึ่งเราสามารถสังเกตกิ่งไม้เล็ก ๆ ที่ลอยอยู่ในทะเล คือ เมื่อกิ่งไม้ลอยขนานกับพื้นแสดงว่าไม่มีอะไร แต่ถ้าเห็นกิ่งไม้ตั้งแต่ขึ้นแสดงว่าไม่เกิน ๔-๕ ชั่วโมงจะมีลมพายุและคลื่นใหญ่พัดเข้ามา นอกจากนี้ยังมีสัญญาณอีกหลายอย่างที่เตือนให้ชาวเลเกิดความระมัดระวังและไม่ประมาท เมื่อมีสัญญาณเกิดขึ้น ก็จะมีการส่งข่าวต่อ ๆ กันไป เพื่อไม่ให้ประมาท”

ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนปากน้ำปากพูน ประเพณี วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน ที่ชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูน ให้ความสำคัญมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นสิ่งที่สืบทอดเปรียบเสมือนคลังภูมิปัญญา แสดงถึงวิถีชีวิตที่โดดเด่นในแต่ละท้องถิ่นโดยถูกถ่ายทอดมาสู่รุ่นต่อรุ่นและยังคงกระทำพิธีกรรมหรือกิจกรรมดังกล่าวสืบไปชั่วลูกชั่วหลาน ซึ่งชุมชนปากน้ำปากพูนเป็นชุมชนหนึ่งที่สำคัญกับประเพณีวัฒนธรรมของไทย ซึ่งได้แก่

ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ เป็นประเพณีที่จะตรงกับวันที่ ๑ เดือนมกราคม ของทุกปี ชาวประมงพื้นบ้านก็จะนิยมให้มีการจัดบ้านเรือนให้ดูสะอาดจะคอยเก็บกวาด เช็ด ถู บ้านเรือนรวมไปถึงจะมีการทำความสะอาดเรือเพราะเกิดจากความเชื่อว่าเมื่อปีใหม่มาถึงความทุกข์โศกจะถูกร้างไว้กับปีเก่า วันขึ้นปีใหม่มาถึงจะรับแต่สิ่งดี ๆ มีความโชคดีและมีความสุข

ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ เป็นประเพณีที่ตรงกับ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ วันมาฆบูชา พร้อมกัน ๔ ประการ ที่เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต คือ พระภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป เป็นพระอรหันต์ที่ พระพุทธเจ้าประทานบวชให้ มาประชุมพร้อมกันโดยมิได้นัดหมาย ในวันเพ็ญเดือนมาฆะโดยในวันนั้นชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนก็จะนิยมไปเวียนเทียนและร่วมแห่ผ้าขึ้นธาตุที่วัดพระมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นประจำทุกปี โดยที่เชื่อกันว่า การนำผ้าไปบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ด้วยการโอมรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ถือเป็นกรบูชาที่ใกล้ชิดพระพุทธองค์ ปัจจุบันประเพณีนี้ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นประเพณีสำคัญของทางจังหวัดนครศรีธรรมราช ถือเป็นประเพณีที่สำคัญและเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่ง

วันสงกรานต์ รดน้ำผู้สูงอายุ ชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนจะนิยมทำบุญตักบาตร มีการนำอาหารหรือการหิวปั้นโตใส่อาหารไปให้คนที่เขานับถือเพื่อแสดงออกถึงเคารพนับถือซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ก็จะมีกรรดน้ำของพรจากผู้สูงอายุ เพราะเชื่อว่าจะเป็นสิริมงคลให้กับชีวิต จะเกิดขึ้นในระหว่างวันที่ ๑๓ - ๑๕ เดือนเมษายน ของทุกปี

วันวิสาขบูชา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ชาวประมงนิยมไปเวียนเทียนที่วัดใกล้ ๆ บ้าน

วันมหกรรมพัฒนาหมู่บ้าน ชาวประมงพื้นบ้านจะพัฒนาหมู่บ้านในช่วงวันที่ ๑๒ เดือนสิงหาคม และวันที่ ๕ เดือนธันวาคม ซึ่งตรงกับวันแม่ ละวันพ่อ โดยที่ชาวประมงจะร่วมมือร่วมแรงกันพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง เช่น การช่วยกันตัดหญ้าบริเวณริมถนน การเก็บขยะริมถนน หรือการปลูกป่าถวายในวันดังกล่าว

นอกจากนี้ชาวบ้านให้ความสำคัญกับประเพณีสารทเดือนสิบ ความสำคัญเป็นความเชื่อของพระพุทธศาสนิกชน ซึ่งเชื่อว่าบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว หากทำชั่วจะตกนรกจะกลายเป็นเปรตต้องอาศัยบุญจากลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์ ดังนั้นชาวประมงพื้นบ้านที่ยังมีชีวิตอยู่ก็จะนิยมไปวัดทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว^{๒๐}

๓.๗ ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ชุมชนผู้อพยพส่วนมากเป็นชาวประมงพื้นบ้าน ในตำบลปากพูนนั้นมีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ติดกับชายฝั่งคลองท่าแพหรือคลองปากพูน ต้นน้ำของคลองสายนี้เกิดจากเทือกเขานครศรีธรรมราช บริเวณเขาหลวงทางด้านตะวันออกของเทือกเขา ต้นน้ำอยู่ที่น้ำตกพรหมโลกในเขตอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราชไหลไปทางตะวันออกผ่านตำบลบ้านเกาะและบ้านท่าแพ ตำบลปากพูน แล้วไหลลงสู่อ่าวนครศรีธรรมราช ตอนต้นน้ำเรียกว่าคลองนอกท่า

^{๒๐} ผัวน รอดบุญชู. อายุ ๔๕ ปี หมู่ที่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์วันที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๕๓.

ใกล้ปากน้ำเรียกว่าคลองปากพูน เป็นคลองที่เคยมีความสำคัญทางเศรษฐกิจและมีชื่อปรากฏในประวัติศาสตร์มาก่อน

ในด้านเศรษฐกิจ ทำแพเป็นท่าเรือสำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราชมาเป็นเวลานาน ก่อนที่การคมนาคมทางบกจะมีความสะดวกอย่างไรในปัจจุบัน การเดินทางจากตัวจังหวัดไปยังอำเภอชายฝั่งทะเลด้านเหนือ คือ ไปอำเภอท่าศาลา อำเภอสิชล และทางใต้คืออำเภอปากพูน หัวไทร หรือเชียรใหญ่ นั้นจะต้องลงเรือที่ทำแพทั้งสิ้น ในพื้นที่เต็มไปด้วยป่าชายเลนเป็นแนวยาวต่อเนื่องกันโดยตลอด จากสภาพลักษณะของพื้นที่ติดกับชายฝั่งคลองที่ไหลออกสู่ทะเล และมีป่าชายเลน ทำให้ผู้คนที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณดังกล่าวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง พื้นบ้านเป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ พื้นที่ซึ่งผู้วิจัยเลือกศึกษาเชิงลึกนั้นเป็นชาวประมงในหมู่ที่ ๒ และ ๔ ตำบลปากพูน มีชื่อเรียกชุมชนทั้งสองหมู่บ้านนี้ว่าปากน้ำปากพูน

ดังที่กล่าวแล้วว่าชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำบ้านปากพูนเป็นกลุ่มชาวประมงที่อพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรีตั้งแต่ ทศวรรษ ๒๔๗๐ ช่วงแรกมีชาวประมงพื้นบ้านที่อพยพมาประมาณ ๓๐ ครัวเรือนได้เลือกตำบลปากพูนเป็นที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนเนื่องมาจากเป็นพื้นที่ชายฝั่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเล และหลังจากนั้นเป็นเวลา ๑ ปี ชาวประมงพื้นบ้านกลุ่มนี้ก็ได้ชักชวนเครือญาติให้เข้ามาอาศัยอยู่ในตำบลปากพูน โดยในช่วงนั้นมีชาวประมงพื้นบ้านจากจังหวัดเพชรบุรีอพยพเข้ามาในตำบลปากพูน จังหวัดนครศรีธรรมราชเพิ่มขึ้นอีกประมาณ ๔๕ ครัวเรือน โดยเลือกที่ตั้งหมู่บ้านบริเวณสองริมฝั่งคลองท่าแพที่น้ำจากคลองสายนี้ไหลลงสู่อ่าวนครศรีธรรมราชและทะเลอ่าวไทยในที่สุด ซึ่งคือชุมชนปากน้ำปากพูนในปัจจุบันนั่นเอง

วิถีประมงพื้นบ้านที่คงอยู่ในช่วงเวลานี้ที่โดดเด่นถือเป็นลักษณะเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชนได้แก่ การจับปลาตุกทะเลโดยการล้อมกร้า การวางโพงพางและการใช้แร้วตักปูดำ^{๒๑}

การจับปลาตุกทะเลโดยการล้อมกร้านับเป็นภูมิปัญญาในการจับปลาของชาวปากน้ำปากพูน กร้าเป็นเครื่องมือประมงพื้นบ้านชนิดหนึ่ง ที่ใช้จับปลาประจำที่มีลักษณะคล้ายกับการทำปะการังเทียมเพื่อให้อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ โดยการนำกิ่งไม้มาปักบริเวณร่องน้ำกว้างประมาณ ๒ เมตร ทิ้งไว้ประมาณ ๑ เดือน เพื่อให้สัตว์น้ำเข้ามาอยู่อาศัย เมื่อถึงเวลาจับปลาชาวประมงพื้นบ้านนำเอาฝือกที่ทำจากไม้ไผ่ไปล้อมรอบกร้าจากนั้นก็ทำการรื้อเอากิ่งไม้เหล่านั้นออกให้หมด แล้วก็ใช้คราด คราดเอากิ่งไม้เล็ก ๆ ออกให้หมด จากนั้นก็ทำการล้อมฝือกให้เล็กลง โดยการใช้ที่กลัดฝือกที่ทำจากไม้ไผ่มากลัดฝือกไว้จากนั้นก็ทำการตักปลาที่ล้อมไว้ด้วยสวิงตักปลา สัตว์น้ำที่ได้ส่วนใหญ่จะเป็นปลาตุกทะเล ปลากระบอก ปูดำ และกุ้ง

^{๒๑}จิต บานพับ. อายุ ๗๘ ปี หมู่ที่ ๒ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

เวลาในการรื้อกร้าที่ดีที่สุด คือ ตอนที่น้ำลดน้อยที่สุด การจับปลาด้วยวิธีนี้สามารถเลือกเอาแต่ปลาที่ตัวโต โดยการจับใส่ไว้ในไซซึ่งเป็นอุปกรณ์เครื่องมือสำหรับใส่ปลาของชาวประมง ส่วนตัวเล็กก็ปล่อยกลับลงสู่ทะเล เป็นการอนุรักษ์สัตว์น้ำให้สามารถมีกินมีใช้ได้ตลอดไป

ภาพประกอบ ๘ การนำกิ่งไม้มาปักบริเวณร่องน้ำ

ภาพประกอบ ๙ การจับปลาดุกทะเลในกร้า

การที่ชาวประมงใช้วิธีนี้ในการจับปลาส่งผลให้เกิดการรักษาทรัพยากรได้เป็นอย่างดี เพราะการนำกิ่งไม้ต่าง ๆ มาสุมไว้เป็นจุด ๆ ในบริเวณคลองท่าแพและคลองสาขานอกจากทำ

ให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ทะเลแล้วยังทำให้เรือประมงพาณิชย์ไม่เข้ามาหาปลาในบริเวณนี้ เพราะจะส่งผลกระทบต่อเครื่องมือประมง (แต่เรือประมงพาณิชย์ยังใช้เป็นเส้นทางเดินเรือเข้าออกจากท่าจอดเรือไปยังปากอ่าวอยู่)

ในการจับปลาตุกทะเลด้วยการล้อมกร้านั้นน่าจะมีผลดีต่อชาวประมงผู้อยู่อยู่มาก กล่าวคือวิธีการจับลักษณะนี้เป็นภูมิปัญญาที่ติดตัวผู้อยู่มาจากจังหวัดเพชรบุรี กลุ่มคนท้องถิ่นรอบอ่าวนครศรีธรรมราชชุมชนอื่น ๆ ไม่มีความรู้ดังกล่าว ทำให้ไม่เกิดการแย่งชิงทรัพยากรกัน เพราะคนดั้งเดิมมีวิธีการรูปแบบอื่น ๆ ในการจัดการกับทรัพยากรทางทะเล เมื่อวิธีการไม่เหมือนกันจึงไม่ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งนั่นเอง ในประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในประเด็นต่อไป

การวางโพงพวงเป็นวิธีการจับสัตว์ทะเลอีกรูปแบบหนึ่งในช่วงเวลานี้ โพงพวงเป็นเครื่องมือตักกุ้งในน้ำลึก การตักโพงพวงของชุมชนปากน้ำปากพูน นิยมตักในตอนน้ำขึ้น เพราะถือว่ากุ้งมากกับกระแสน้ำ วิธีตักโพงพวงใช้ไม้หลาโอน ไม้โกงกางหรือไม้คัลกที่มีลำต้นตรงขนาดเท่าขนาดความยาวเมื่อฝังดินแล้วให้โผล่เหนือน้ำอย่างน้อย ๑.๕ - ๒ เมตรปักเป็นเสา ๒ เสาให้ห่างพอ ๆ กับปากโพงพวงประมาณ ๕ - ๖ เมตร เรียกว่าหลักซั้งหรือหลักโพงพวงเพื่อผูกเชือกปลายเสาให้เป็นที่สังเกตของเรือที่ผ่านไปผ่านมาและมีการห้อยตะเกียงไว้ที่เสาไม้เพื่อป้องกันเรือประมงพาณิชย์วิ่งชนโพงพวงที่ตักไว้ให้มีแนวเฉียงออกไปเท่ากันทั้งสองข้างเป็นปีกโพงพวงบนสุดของแนวไม้ที่ค้ำไว้ด้วยไม้ไผ่หรือไม้อื่น ๆ แล้วผูกด้วยหวายมัดไว้ให้แน่น ป้องกันไม่ให้แนวปีกโพงพวงแยกออกจากกันเมื่อถูกกระแสน้ำพัดแรง ปีกโพงพวงหรือซั้งมีประโยชน์เพื่อช่วยกันกระแสน้ำให้ไหลรวมตัวเข้ามาในช่องหลักทั้งสอง เป็นการช่วยให้ฝูงกุ้งตามกระแสน้ำเข้ามาติดโพงพวงได้มาก หลังจากการวางโพงพวงเสร็จเรียบร้อยแล้วรอประมาณอีก ๔ ชั่วโมงก็สามารถมาจับสัตว์น้ำที่เข้ามาติดอยู่ได้ ส่วนใหญ่แล้วจะได้สัตว์จำพวกกุ้ง ปลาส่วนน้อยและนำเก็บไว้ในเรือและจำหน่ายต่อไป

นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่าชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลโดยการใช้เครื่องมือต่าง ๆ จับปูทะเลชนิดต่าง ๆ โดยเครื่องมือที่ใช้ในชุมชนสามารถแยกออกได้ ๒ ชนิดใหญ่ ๆ ดังนี้ คือการใช้ลอบในการดักปู มีการนำลอบแบบพับได้มาใช้ในการประกอบอาชีพซึ่งลอบดักปูจะมีโครงสร้างประกอบด้วยเหล็กเส้นขนาด ๒.๕ หุน ทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาด ๔๕x๖๐x๓๐ เซนติเมตร ทาด้วยสีกันสนิมและคลุมด้วยอวนโปลีขนาดตาอวน ๑ นิ้ว มีทางเข้า ๒ ทาง คือ ทางตอนหัว และท้าย เรียกว่า “งาแซง” ลักษณะพิเศษของลอบนี้ คือ สามารถพับเก็บได้ จากการศึกษาสามารถแบ่งวิธีการทำประมงออกเป็น ๒ วิธี คือ การวางลอบแบบเดี่ยว โดยใส่เหยื่อปลาสดแล้ววางลอบผูกทุ่นการวางลอบจะใช้เวลาประมาณ ๑-๒ ชั่วโมง ก็จะทำการกู้ชาวประมงรายหนึ่ง ๆ จะมีลอบประมาณ ๒๕

- ๕๐ ลูก อีกวิธีการหนึ่งเป็นการวางลอบแบบราว นำลอบมาผูกเชือกยาวประมาณ ๕ เมตร ผูกติดกับสายคร่าวให้ลอบแต่ละลูกห่างกันราว ๑๐ เมตร แหล่งทำการประมงด้วยเครื่องมือนี้จะเป็นบริเวณชายฝั่งทะเลทั่วไป โดยในการวางลอบปูแต่ละครั้งชาวประมงพื้นบ้านก็จะมีการใช้ทุ่นพลาสติก หรือมีการผูกผ้าไว้เพื่อเป็นเครื่องหมายในการจดจำตอนมาเก็บลอบต่อไป ปูที่ติดมาบางครั้งติดมาตัวเล็กก็ปล่อยคืนสู่ธรรมชาติ เลือกเฉพาะตัวโตมาจำหน่าย

การใช้แร้วตักปูดำ วิธีจับปูดำโดยใช้แร้วจับปูดำชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนจะใช้เรือบรรทุกคันแร้ว ซึ่งเสียบเหยื่อไว้เรียบร้อยแล้วและกางแร้วออกจากนั้นก็ปักทรายให้เป็นแถวห่างกันประมาณ ๕-๖ เมตร การปักแร้วจะทำการปักสองช่วง คือ ช่วงน้ำขึ้น – ลง โดยน้ำขึ้นเรียกว่า “หัวน้ำ” จะปักแร้วที่ริมตลิ่ง และช่วงน้ำลงจะปักบริเวณกลางลำคลอง หลังจากวางแร้วประมาณ ๑ ชั่วโมง ก็เริ่มต้นกู้แร้วขึ้นมาโดยจะเริ่มจากจุดแรกจนถึงจุดสุดท้ายตามลำดับ วิธีกู้แร้วจับปูดำ ชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนก็จะพายเรือไปหยุดตรงที่ปักแร้วไว้ จากนั้นคนหัวเรือก็จะถอดคันแร้วขึ้นมา แร้วคันใดที่ปูดำกินเหยื่ออยู่ก็จะรีบเทลงเรือ ถ้าเหยื่อหมดชาวประมงก็จะเกี่ยวเหยื่อใหม่แล้วปักแร้วลงที่เดิม ถ้าปูดำจะปล่อยเหยื่อออกมาจากปากตัวปูก็จะหลุดลงสู่ต๋ายจึงมีโอกาสที่จะหลุดลงสู่ทะเลได้ยาก เพราะต๋ายที่หย่อนจะตกท้องข้างลงรับไว้ ปูดำตัวผู้กับปูดำตัวเมียมักจะออกไปหากินเป็นคู่ เสมอ และมีอยู่บ่อยครั้งที่ปูดำกินเหยื่อพร้อมกันในขอเกี่ยวเหยื่ออันเดียวกันจึงจับปูดำได้ ๒ ตัวในคราวเดียวกัน ถ้าเป็นลักษณะนี้ชาวประมงจะบอกว่าปูดำตัวเมียจะมีไขอยู่เต็มกระดอง เพราะตัวเมื่อกำลังตั้งท้อง ตัวผู้จึงป้องกันตัวเมียแบบไปไหนไปด้วยกัน การจับปูดำด้วยแร้วปูดำนี้ชาวประมงบอกว่า บางครั้งจะได้ปูดำจำนวนมาก ในท้องเรือจะต้องมีกั้งไม้ใส่ไว้ด้วยเพื่อป้องกันไม่ให้ปูใช้ก้ามหนีกัน และจะเลือกปูดำที่มีขนาดโตพอสมควร และตัวเล็กก็จะปล่อยไปให้เจริญเติบโตต่อไปในธรรมชาติหรือจะนำมาปล่อยในบ่อกุ้งของตนเอง^{๒๒}

สามารถกล่าวได้ว่าการคงอยู่ของวิถีประมงพื้นบ้านของชุมชนปากพูนตามที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้น เกิดขึ้นจากวิธีการทำประมงที่ได้ใช้วิธีการแบบเดิมตามที่ชุมชนเคยมีความรู้มา ใช้วิธีการที่มีความเหมาะสมกับสภาพทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ นอกจากนี้วิธีการทำประมงของชาวประมงพื้นบ้านปากพูนยังมีความหลากหลายและแตกต่างจากชาวประมงพื้นบ้านกลุ่มอื่น ๆ ที่อยู่ในตำบลปากพูนและชุมชนรอบอ่าวนครศรีธรรมราช เมื่อเป็นเช่นนั้นนอกจากจะส่งผลถึงการได้มาซึ่งทรัพยากรทางทะเลที่ไม่เหมือนกับพื้นที่อื่น ๆ แล้ว ยังส่งผลถึงการดำรงอยู่ได้ของชุมชนที่มาจากพื้นที่อื่น เพราะไม่มีปรากฏการณ์ของความขัดแย้งเรื่องการแย่งชิงทรัพยากรเกิดขึ้น

^{๒๒} รื่น ชุนเชย. อายุ ๘๓ ปี หมู่ที่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์วันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๓.

๓.๘ สภาพปัญหาของชุมชน

กระแสการพัฒนาในช่วงสี่ทศวรรษที่ผ่านมาซึ่งให้ความสำคัญกับระบบมูลค่า รวมถึงกระบวนการรับวัฒนธรรมภายนอกที่อยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลถึงความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับแนวคิดและแนวปฏิบัติของคนในชุมชนต่าง ๆ ทั่วทั้งประเทศไทย ในแง่มุมหนึ่งกระแสการพัฒนาลักษณะนี้ส่งผลให้ชีวิตผู้คนดำรงอยู่ด้วยความสะดวกสบายมากขึ้น แต่ในอีกแง่มุมหนึ่งได้ส่งผลให้เกิดปัญหา โดยเฉพาะกับชุมชนชนบทที่ไม่สามารถเข้าร่วมการแข่งขันกับระบบทุนได้ กล่าวเฉพาะชุมชนประมงพื้นบ้านในชุมชนปากน้ำปากพูนได้พบกับสภาพปัญหาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพที่สำคัญซึ่งสรุปได้ดังนี้

การใช้เครื่องมือประมงที่มีประสิทธิภาพสูง ให้สามารถจับสัตว์น้ำได้ครั้งละมาก ๆ ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลงอย่างรวดเร็ว เช่น เรือคราดหอยแครง เครื่องมือที่สำคัญของเรือคราดหอยแครง คือ ตะแกรงเหล็กที่ใช้คราดหอย เมื่อเรือลากตะแกรง ๆ จะกกลงไปในพื้นโคลนลึกประมาณ ๑ ฟุต หอยแครงจะติดอยู่ในตะแกรง แต่หน้าดินจะถูกทำลายโดยตะแกรงเหล็กนั้นจะพลิกดินโคลนขึ้นมา ทำให้ลูกหอยวัยอ่อนหรือสัตว์น้ำอื่น ๆ ตายไป และเป็นอุปสรรคในการจับสัตว์น้ำของชาวบ้านที่ใช้เครื่องมือประเภทอื่น^{๒๓}

ภาพประกอบ ๑๐ เรือคราดหอยแครง

^{๒๓} จริญญา นายสุวรรณ. อายุ ๕๑ ปี ๔๑/๓ หมู่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์วันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๓, วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

การใช้ฉลอมและยาเบื่อเมา ชาวประมงบางรายยังมีการใช้ยาเบื่อเมาในการจับปลา เช่น สารที่เรียกว่า “ลูกยา” และ “กากซา” โดยใช้ลูกยาละลายน้ำในเรือแล้วค่อย ๆ วิตน้ำลงไปแหล่งน้ำ เมื่อสัตว์น้ำได้รับสารพิษก็จะลอยขึ้นมา และติดอวนที่ล้อมไว้ ทำให้ได้สัตว์น้ำจำนวนมาก เช่น ปลาทองเทียว ปลาเขือ บางรายก็ล้อมจับในลำคลองต่าง ๆ ทำให้สัตว์น้ำขนาดเล็กตายเป็นจำนวนมาก และต้องใช้เวลาอีกหลายวันกว่าตัวยาจะหมดสภาพ และมีสัตว์น้ำจากที่อื่นเข้ามาอาศัยอยู่ อาจนานนับเดือน^{๒๔}

อวนรุน อวนลากข้าง^{๒๕} เป็นเครื่องมือประมงที่ชาวบ้านนิยมใช้ เพราะสามารถจับปลาและกุ้งได้ครั้งละมาก ๆ แม้จะเป็นเครื่องมือที่ผิดกฎหมายแต่เมื่อขาดการดูแลจากเจ้าหน้าที่ ชาวบ้านก็ยังคงทำกันต่อไปอย่างไรก็ตามในสภาวะที่ราคาน้ำมันแพงขึ้น ประกอบกับทรัพยากรสัตว์น้ำในอ่าวลดน้อยลง บางครั้งการออกจับปลาดังกล่าวอาจไม่คุ้มทุน ชาวประมงบางรายจึงหยุดทำการประมงด้วยเรืออวนรุนและอวนลากข้าง แต่ก็ยังมีให้เห็นอยู่จำนวนมากไม่น้อย

ภาพประกอบ ๑๑ อวนลากข้าง และอวนลากคู่

แรวปูสองชั้น (ไชปูดำ)^{๒๖} ไชปูดำ ประกอบด้วยโครงเหล็ก ๒ ชั้น พบได้ ใช้น้ำอวนห่อหุ้ม เมื่อทางออกจะเป็นลักษณะกรงสี่เหลี่ยม ปูจะเข้าไปกินเหยื่อที่ผูกล่อไว้ภายใน แต่ออกมาไม่ได้ การดักด้วยไชชนิดนี้จะได้ปูทุกชนิด ปูตัวใหญ่จะแยกขายให้แพปลาไปจำหน่ายเพื่อบริโภค ส่วนตัวขนาดเล็กจะขายให้แก่ผู้เลี้ยงเพื่อนำไปปล่อยลงในบ่อเลี้ยงปูต่อไป

^{๒๔} สัมภาษณ์คนเดียวกัน.

^{๒๕} สัมภาษณ์คนเดียวกัน.

^{๒๖} รัน ชุนเซย. อายุ ๘๓ ปี หมู่ที่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์วันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๓.

การดักปูด้วยวิธีนี้ทำกันอย่างกว้างขวาง จนทำให้ขาดแคลนลูกปู เพราะเจริญเติบโตไม่ทัน และโอกาสที่แม่ปูจะวางไข่ก็มีน้อยลง

ภาพประกอบ ๑๒ แร้วปูสองชั้น

ปัญหาอ่าวตื้นเขิน – ดินเลนงอกใหม่^{๒๗} ในระยะประมาณ ๑๐ ปีมานี้ชาวบ้านในพื้นที่ให้ข้อมูลว่าอ่าวนครตื้นเขินขึ้นมาก จะสังเกตเห็นได้จากพื้นที่ดินเลนงอกใหม่ ตั้งแต่ปลายแหลมตะลุมพุกด้านตะวันออกของอ่าวจนถึงคลองปากนคร คลองท่าซัก คลองปากพูน ไปจนถึงชายฝั่งอำเภอท่าศาลา และพื้นที่โคลนเลนทั้งสองฝั่งของอ่าวก็ตื้นขึ้นเช่นเดียวกัน คลองต่าง ๆ ที่ไหลวกวนอยู่ในป่าชายเลนซึ่งแต่เดิมค่อนข้างลึก เรือวิ่งได้สะดวก แต่ในปัจจุบันตื้นขึ้นจนบางคลองเรือไม่สามารถผ่านเข้าไปได้ รวมทั้งร่องน้ำที่เข้าไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ ก็ตื้นเขินเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะร่องน้ำใหญ่ที่ผ่านจากทะเลเข้ามาในอ่าวไปยังอำเภอปากพนังที่เรือเดินทะเลเคยวิ่งเข้าออกได้สะดวก แต่ในปัจจุบันจะต้องทำการขุดลอกเกือบทุกปี เฉพาะที่ตำบลปากพูนนั้นมีดินเลนงอกออกจากชายฝั่งเป็นพื้นที่กว้าง ทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลปากพูนและหน่วยงานจากภายนอกเข้ามาดำเนินโครงการปลูกป่าชายเลนกันเป็นจำนวนมาก แต่พืชที่ใช้

^{๒๗} จรรย์ นายสุวรรณ. อายุ ๕๑ ปี ๔๑/๓ หมู่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์วันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๓, วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

ปลูกส่วนมากเป็นต้นโกงกาง เพราะปลูกง่ายเห็นผลเร็ว การรอกของดินเลนและโครงการปลูกป่าชายเลนลักษณะนี้กลายเป็นปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญของชุมชนซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

จากการตื่นเขินของอ่าวและกระแสน้ำไม่ไหลแรงทำให้เกิดปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ดอนหอยกะพง” แผ่กระจายในพื้นที่มากขึ้น ดอนหอยกะพงมีลักษณะคล้าย ๆ เกาะใต้ผิวน้ำ คือตัวหอยจะมากาะติดรวมกันอยู่เป็นกลุ่มหนาขึ้นตั้งแต่หน้าดินขึ้นมา ตัวเกิดใหม่จะเกาะอยู่ด้านบนจนปริ่ม ๆ น้ำ ชาวบ้านเรียกว่า “ขึ้นเป็นงัน” หมายความว่าหอยกะพงเกาะกลุ่มกันหนาแน่นจนดูคล้าย ๆ เป็นดอนหอยกะพง เมื่อนาน ๆ เข้าตัวที่อยู่ด้านล่างก็ได้น้ำก็จะตายทำให้ดินโคลนเน่าเหม็น ถ้ามีดอนหอยกะพงมาก ๆ แผ่กว้างออกไปในพื้นที่เลนงอกใหม่ก็จะทำให้เป็นอุปสรรคในการทำการประมงของชาวบ้าน

ภาพประกอบ ๑๓ ดินเลนงอกใหม่

ปัญหาจากการปลูกโกงกางในพื้นที่ดินเลนงอกใหม่^{๒๔} จากการที่มีดินเลนงอกใหม่ดังกล่าวจึงเกิดโครงการปลูกป่าโกงกางขึ้นบริเวณพื้นที่ตำบลปากพูน ชาวบ้านให้ความเห็นว่าการปลูกป่าโกงกางในพื้นที่ดินเลนงอกใหม่ทำให้พื้นที่อ่าวตื้นขึ้นและอ่าวจะแคบลงเรื่อย ๆ ซึ่งต่อไปอาจเหลือเพียงร่องน้ำลึกลับบริเวณกลางอ่าว ส่วนนอกนั้นจะตื้นหมดในอนาคตอันใกล้ นอกจากนี้การปลูกโกงกางไปใหญ่เกิดผลกระทบต่อชาวประมงพื้นบ้านหลายประการ กล่าวคือเป็นการปลูกโกงกางในรูปของการปลูกเชิงเดี่ยว จะต้องถางพืชอื่น ๆ ออกหมด ป่าชายเลน

^{๒๔} สัมภาษณ์คนเดียวกัน.

ธรรมชาติจะต้องประกอบด้วยพืชหลากหลายชนิด แต่ป่าปลูกเป็นโกงกางใบใหญ่ล้วน ทำให้ไม่ค่อยมีสัตว์น้ำเข้าไปอยู่อาศัย เช่น ปูดำ ปูแสม ไม่ชอบเข้าไปขุดรูในบริเวณนั้น ชาวบ้านกล่าวว่า เป็นเพราะใบของโกงกางแข็ง ย่อยสลายช้าและอาจเป็นพิษที่สัตว์ไม่สามารถกินเป็นอาหารได้

นอกจากนั้นในป่าโกงกางดังกล่าวชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปเดินหาหอยหรือสัตว์ต่าง ๆ ได้ เพราะรากโกงกางแผ่กระจายระเกะระกะ เป็นอุปสรรคในการเดินเป็นอย่างมาก และเมื่อน้ำขึ้นท่วมจะพัดพาเอาตะกอนเลนที่ปนเปื้อนกลายเป็นน้ำสีดำไหลลงสู่คลองเล็กคลองน้อย ทำให้น้ำในคลองเน่าเสีย

ภาพประกอบ ๑๔ การปลูกโกงกางในดินเลนงอกใหม่

ปัญหาเรื่องปูแสม (ปูเปี้ยว) ปูแสมเป็นสัตว์ที่คนบริโภคนกันมาก โดยเฉพาะการนำมาปรุงส้มตำ ทำให้มีรสชาติดีเป็นที่นิยมของคนไทยและคนในประเทศใกล้เคียง จึงมีการจับปูแสมมาขายกันเป็นปริมาณมากขึ้นจนไม่เพียงพอกับความต้องการ ปูแสมในป่าชายเลนเริ่มลดลงจนไม่พอจำหน่าย สาเหตุที่ทำให้ปูแสมลดจำนวนลง มีดังนี้ ที่อยู่อาศัยของปูแสมถูกบุกรุก ปูแสมชอบขุดรูอยู่ในดินในป่าชายเลนที่สูงขึ้นมาจากกระดับริมชายฝั่งเล็กน้อย โดยเฉพาะในป่าที่

ประกอบด้วยต้นแสม ต้นตาตุ่ม หรือบริเวณป่าเลนปากแม่น้ำลำคลอง ชาวบ้านกล่าวว่าต้นตาตุ่มคือวิถีชีวิตของปูแสม เมื่อน้ำทะเลขึ้นสูงปูแสมจะขึ้นมาเกาะอยู่บนต้นไม้ เมื่อป่าชายเลนถูกทำลายมาก ทำให้ปูแสมไม่มีที่อยู่อาศัย^{๒๔}

นอกจากนี้มีการจับปูแสมด้วยวิธีการที่ไม่เหมาะสม การจับปูแสมที่ทำกันมาตั้งแต่ดั้งเดิมคือการจับด้วยมือในเวลากลางคืน เตือนมิด และจับในขณะที่น้ำขึ้นสูง ปูแสมหนีน้ำขึ้นมาเกาะอยู่ตามกิ่งก้านของต้นไม้ แต่ในปัจจุบันได้พัฒนาวิธีการจับด้วยอุปกรณ์ เช่น การดักด้วยกระป๋อง รวมถึงการใช้ยาเบื่อเมาผสมในกากมะพร้าวแล้วเอาไปวางให้ปูแสมขึ้นมากิน ก็จะจับปูแสมได้อย่างง่ายดาย และได้ปริมาณมาก แต่ด้วยวิธีการดังกล่าวทำให้พันธุ์ปูแสมลดน้อยลงอย่างรวดเร็ว

อีกทั้งในปัจจุบันมีการจับปูแสมในฤดูวางไข่ ปูแสมจะวางไข่ (สลัดลูกออกจากกระดอง) ในวันข้างขึ้นหรือแรม ๑๔ ค่ำ จนถึง ๑ ค่ำ ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ชาวบ้านจะชอบออกไปจับปูแสมกันมาก เพราะปูแสมที่มีไข่นอกกระดองเป็นที่นิยมของผู้บริโภคนั่นเอง จึงนับเป็นการทำลายพันธุ์ปูแสม เพราะเมื่อไม่มีลูกปูแสมมาเพิ่มเติมในธรรมชาติก็จะขาดแคลนปูแสมตัวเต็มวัยที่จะบริโภคได้

ภาพประกอบ ๑๕ อุปกรณ์การจับปูแสมในปัจจุบันโดยใช้วิธีการดักด้วยกระป๋อง

^{๒๔}จิต บานพับ. อายุ ๗๘ ปี หมู่ที่ ๒ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

ที่กล่าวมาเกี่ยวกับบริบทชุมชนนั้นทำให้ได้เรียนรู้ว่า พื้นที่ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ตามแนวชายฝั่งอ่าวไทย มีคลองไหลผ่านหมู่บ้านออกสู่ทะเล มีป่าชายเลนผืนใหญ่ซึ่งเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของคนในรุ่นปัจจุบัน ลักษณะของที่ตั้งและทรัพยากรกลายเป็นสิ่งดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐาน หากนับเวลาย้อนหลังขึ้นไปราว ๗ ทศวรรษ จะพบว่าได้มีคนกลุ่มหนึ่งที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่ในชุมชนริมชายฝั่งที่ตำบลปากพูน เป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรี ปัจจุบันพวกเขาสามารถอยู่ร่วมกับคนท้องถิ่นปากพูนได้อย่างผสมกลมกลืน การอพยพในครั้งนี้เนื่องจากเงื่อนไขไต แล้วเมื่อเข้ามาอยู่ในปากพูนแล้วพวกเขามีการปรับตัวไปอย่างไร เป็นคำถามที่จะมีคำตอบซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงต่อไป

บทที่ ๔

ประวัติศาสตร์การตรวจและการปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับชุมชนดั้งเดิม

บทนี้เป็นการนำเสนอเกี่ยวกับการอพยพแบบตรวจของชุมชน เพื่อจะได้เห็นภาพวิถีชีวิตของผู้อพยพที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่ปากน้ำปากพูน อำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช มีประเด็นย่อย ได้แก่ การอพยพแบบตรวจ ประวัติศาสตร์ชุมชนผู้อพยพและการปรับตัวของผู้อพยพ รายละเอียดต่าง ๆ มีตามลำดับดังนี้

๔.๑ การอพยพแบบตรวจ

ลักษณะของการอพยพแบบตรวจ

การศึกษาพบว่าผู้อพยพแบบตรวจที่เข้ามาอยู่ในชุมชนปากน้ำปากพูนดั้งเดิมเป็นคนที่มาจากอำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี โดยมีทั้งที่มาจากตำบลบ้านแหลม ตำบลบางขุนไทร ตำบลปากทะเล ซึ่งพื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่ซึ่งมีลักษณะติดกับฝั่งทะเลอ่าวไทย

เห็นได้ว่าผู้ที่อพยพมาอยู่ปากน้ำปากพูนปัจจุบันในช่วงที่เข้ามาครั้งแรก ๆ นั้นไม่ได้เป็นกลุ่มคนที่มาจากพื้นที่เดียวกันทั้งหมด จึงไม่ได้มีความรู้สึกเป็นพรรคพวกเดียวกัน แต่ต่อมาเมื่อเข้ามาอยู่ในพื้นที่เดียวกันผู้ที่เดินทางมาใหม่ก็จะได้รับความช่วยเหลือจากคนที่เข้ามาอยู่ก่อน แม้ว่าไม่ได้รู้จักกันก็ตาม เช่น กรณีของยายเจเลียที่ยายเล่าว่า “ตอนที่มาครั้งแรกกับพ่อและแม่ ยายอายุ ๑๒ ปี เข้ามาอยู่กับยาย ล้อใจ ซึ่งเข้ามาอยู่ก่อนยายประมาณ ๑๐ ปี มาอยู่ด้วยกันก็ไม่ได้รู้จักกันมาก่อน แต่เป็นเพราะเราเป็นผู้ที่เข้ามาเหมือน ๆ กันก็เลยช่วยเหลือกัน ตอนแรกยายมาอยู่ที่ปากน้ำปากพูน แต่ตอนหลังก็ย้ายขึ้นมาข้างบนที่เป็นที่อยู่ปัจจุบันนี้”^๑

หลังจากที่มีการอพยพมาอยู่ที่ปากน้ำปากพูนผู้อพยพยังคงมีการไปมาหาสู่กับญาติที่อยู่ที่เพชรบุรีอยู่บ้าง แต่ก็ไม่บ่อยนัก (หลายปีถึงจะไปมาหาสู่กันสักครั้งหนึ่ง)

เกี่ยวกับประเด็นลักษณะการย้ายเข้ามาในพื้นที่ปากน้ำปากพูนพบว่า มีทั้งที่มาหมดทั้งครอบครัวในครั้งเดียวและทยอยตามกันมา ในกรณีของลักษณะหลังนั้นจะมีตัวแทนของครอบครัวมาสำรวจพื้นที่ในปากน้ำปากพูนก่อน เมื่อพบว่าพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์สามารถทำมาหากินได้สะดวกสมาชิกในครอบครัวคนอื่น ๆ จึงอพยพตามกันมาในภายหลัง ซึ่งเมื่อผู้อพยพเข้ามาในพื้นที่ปากน้ำปากพูนแล้วกลุ่มคนที่มาตั้งแต่ทศวรรษ ๒๔๗๐ ก็ได้เข้ามาจับจองที่ดินเพื่อทำการเกษตรและสร้างบ้านเรือน โดยการจับจองริมคลองปากพูนแล้วก็เป็นพื้นที่ที่อยู่ขึ้นไปข้างบน ส่วนคนที่เข้ามาหลังจากนั้นราวสิบปีเริ่มมีการซื้อขายที่ดินกัน การจับจองและซื้อขาย

^๑เจเลีย จันท์แก้ว. อายุ ๗๓ ปี ๓๐ หมู่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

ที่ดินนั้นชาวบ้านเพียงแต่ต้องการที่ดินเพื่อตั้งบ้านเรือนเท่านั้นเพราะการทำมาหากินอาศัยความสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลซึ่งไม่มีใครเป็นเจ้าของ แต่ต่อมาเมื่อมีคนเข้ามาอยู่กันมากขึ้น ชาวบ้านก็เริ่มเข้าไปทำมาหากินในพื้นที่ป่าชายเลนและจับจองเป็นเจ้าของกันมากขึ้น จนกระทั่งถึงปัจจุบันที่ดินที่ปลูกบ้านเรือนและที่ดินทำกินก็มีทั้งที่เป็นเอกสารสิทธิ์และเป็นของรัฐ โดยพื้นที่ในหมู่ ๔ ส่วนใหญ่มีเอกสารสิทธิ์แต่ที่หมู่ ๒ ยังเป็นของรัฐอยู่^๒

เส้นทางการอพยพ

ในช่วงแรกของการอพยพเกิดขึ้นเมื่อ ทศวรรษ ๒๔๗๐ เป็นต้นมา การมาในช่วงทศวรรษนี้มาโดยการนั่งเรือโดยสารแล้วเข้ามาจับจองพื้นที่บริเวณปากแม่น้ำในพื้นที่อำเภอนครศรีธรรมราช แต่พื้นที่ซึ่งมีคนเพชรบุรีมาตั้งหลักแหล่งมากที่สุดคือชุมชนปากน้ำปากพูนพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งมีผู้อพยพไม่มากนัก คือ ปากพญา ปากนคร ท่าแพ ปากพียงรวมถึงชุมชนแหลมตะลุมพุก^๓ หลังจากนั้นอีกหนึ่งทศวรรษก็มีคนอพยพตามมาเรื่อย ๆ แต่คนที่มาในช่วงหลังนี้จะมาโดยนั่งรถไฟ การเดินทางกว่าจะมาถึงปากน้ำปากพูนต้องใช้เวลาถึงสามวัน ตัวอย่างเช่นการเดินทางมาของยายเฉลียวและครอบครัวซึ่งมาในปี พ.ศ.๒๔๙๓ ที่เดินทางมาโดยรถไฟไอน้ำที่ยังคงใช้ไม้ฟันเป็นเชื้อเพลิง โดยออกจากสถานีเพชรบุรีมาพักที่ชุมชนหนึ่งคืน สุราษฎร์ธานีหนึ่งคืนจึงมาถึงนครศรีธรรมราช เมื่อมาถึงนครศรีธรรมราชแล้วพักที่ชุมชนท่าแพอีกหนึ่งคืน จึงเข้ามามายังพื้นที่ปากน้ำปากพูน^๔ ช่วงเวลาที่ผู้อพยพมาหลังจากนั้นคือในทศวรรษ ๒๕๒๐ เป็นต้นมาเป็นการอพยพมาโดยรถยนต์^๕

จำนวนผู้อพยพ

ผู้ที่อพยพเข้ามาในชุมชนปากน้ำปากพูนในยุคดั้งเดิมมีจำนวน ๔๐ ครัวเรือน แต่เมื่อเกิดวาทภัย ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้มีชาวบ้านบางส่วนอพยพกลับไปยังจังหวัดเพชรบุรี หลังจากนั้นได้อพยพกลับมายังปากน้ำปากพูนอีกครั้งหนึ่ง ปัจจุบันกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาในยุคแรกที่ยังมีชีวิตอยู่มี ๑๐ คน ส่วนที่เหลืออยู่โดยมากเป็นลูกหลานที่เกิดและเติบโตที่ปากน้ำปากพูน แต่ผู้

^๒วิชิต รอดบุญชู. อายุ ๖๑ ปี ๔๑/๒ หมู่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^๓อรุณ ชุนชัย. อายุ ๗๗ ปี หมู่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์วันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^๔เฉลียว จันทรแก้ว. อายุ ๗๓ ปี ๓๐ หมู่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^๕จรัญ หนายสุวรรณ. อายุ ๕๑ ปี ๔๑/๓ หมู่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

อพยพก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์สำคัญคือ การใช้ภาษาเพชรบุรีมาอย่างต่อเนื่อง ส่วนที่เป็นลูกหลานที่เกิดในพื้นที่และสร้างบ้านเรือนขึ้นใหม่ มีอยู่ ๕๐ ครัวเรือน จำนวนประมาณ ๑๕๐ คน คนรุ่นใหม่ที่เกิดและเติบโตในชุมชนปากน้ำปากพูนนี้ยังคงใช้ภาษาเพชรบุรีในการติดต่อสื่อสาร

สาเหตุของการอพยพ

ในประวัติศาสตร์การย้ายถิ่นแบบเทครัวที่เกิดขึ้นนั้นมีเหตุผลหลายประการ เช่น ถิ่นที่อยู่เดิมมีความเป็นอยู่ที่ลำบาก ฝืดเคือง ทรัพยากรธรรมชาติขาดแคลน ทำให้การทำมาหากินมีความยากลำบาก การประสพภัยธรรมชาติ เช่น ฝนแล้งหรือน้ำท่วม การอพยพหนีภัยจากโจรผู้ร้าย หนีภัยจากโรคระบาด รวมถึงหนีภัยสงครามและการถูกกวาดต้อนจากการทำสงคราม แต่สำหรับการอพยพของชาวบ้านแบบเทครัวจากจังหวัดเพชรบุรี มายังบ้านปากน้ำปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชนั้นก็มิใช่เหตุผลในด้านการทำมาหากินเป็นประเด็นหลัก สามารถจำแนกได้ดังนี้

๑. การมาแสวงหาที่ทำกินใหม่ เนื่องจากการมีที่ทำกินในพื้นที่อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรีมีน้อย สมาชิกในครอบครัวมีมาก ทรัพยากรในถิ่นเดิมขาดความสมบูรณ์ โดยเฉพาะการที่ชาวบ้านที่มาจากอำเภอบ้านแหลมซึ่งแต่เดิมชาวบ้านมีอาชีพประมงพื้นบ้านที่สำคัญคือการเก็บหอยแครงด้วยกระดานไม้ถีบซึ่งเมื่อมีประชากรในชุมชนริมชายฝั่งขยายตัวและใช้อาชีพนี้กันมากขึ้น ทรัพยากรหอยในพื้นที่ตำบลบ้านแหลมลดลงอย่างมาก ส่งผลถึงภาวะความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อน อีกทั้งในช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๐๐ เป็นต้นมานั้นเริ่มมีแนวทางการพัฒนาที่เป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งรัฐมองทรัพยากรต่าง ๆ ว่าจะมีคุณค่าขึ้นมาได้เมื่อนำมาใช้ประโยชน์ ซึ่งทรัพยากรทางทะเลก็เช่นเดียวกันในช่วงเวลาดังกล่าว จึงได้มีการนำทรัพยากรทางทะเลมาใช้อย่างมากโดยการพัฒนาเครื่องมือที่ทันสมัยส่งผลให้ทรัพยากรทางทะเลถูกนำมาใช้อย่างมากและส่งผลถึงความเสื่อมโทรม เมื่อความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่งเริ่มเข้ามาในพื้นที่อำเภอบ้านแหลม ผู้คนที่ประกอบอาชีพประมงชายฝั่งหรือประมงพื้นบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตชายฝั่งได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ผลกระทบโดยตรง คือ ทำมาหากินจากการจับสัตว์น้ำได้น้อยลงส่งผลถึงคุณภาพชีวิตต้องต่ำลง ชาวประมงพื้นบ้านจำต้องปรับเปลี่ยนตัวเองเพื่อความสอดคล้องของระบบสังคม บางครอบครัวผันตัวเองเข้าสู่อาชีพอย่างอื่น เช่น รับจ้าง ทำงานในโรงงาน บางครอบครัวต้องดำเนินอาชีพเดิมคือประมงพื้นบ้านด้วยการแข่งขัน เช่น การทำอวนรุนในเขตชายฝั่ง หรือการทำประมงประเภทที่ผิดกฎหมายอื่น ๆ เพื่อแย่งชิงทรัพยากรสัตว์น้ำ ในขณะที่บางครัวเรือนได้มีการอพยพเพื่อหาที่ทำกินใหม่และส่วนหนึ่งก็เข้ามาในพื้นที่ปากน้ำปากพูน จังหวัดนครศรีธรรมราชนั่นเอง

ในขณะที่พื้นที่แห่งใหม่ได้แก่ปากน้ำปากพูนที่เข้ามาอยู่นั้นเป็นพื้นที่ซึ่งมีความสมบูรณ์ โดยเฉพาะทรัพยากรทางทะเล ซึ่งในช่วงที่ผู้อพยพเข้ามาอยู่ตอนแรก ๆ ในช่วงทศวรรษ ๒๕๗๐

นั้นยังไม่มีใครจับหอยด้วยการใช้ไม้กระดานตามความรู้แบบดั้งเดิมที่อำเภอบ้านแหลมเลย พอผู้
อพยพนำวิธีการนี้มาใช้ในพื้นที่ก็สามารถจับหอยแครงได้เป็นจำนวนมาก นอกจากที่บริเวณ
ปากน้ำปากพูนที่มีทรัพยากรทางทะเลอยู่มากแล้ว ทรัพยากรในบริเวณอ่าวนครศรีธรรมราชก็มี
อยู่มากเช่นกัน ทั้งนี้เพราะภูมิศาสตร์ของพื้นที่ที่มีทั้งอ่าวใน (หมายถึงบริเวณอ่าว
นครศรีธรรมราช) และทะเลนอก (คือพื้นที่อ่าวไทย) ทำให้ทรัพยากรมีหลากหลายและปริมาณ
มาก^๖

๒. ผู้อพยพกลุ่มที่สองที่เข้ามาในพื้นที่ปากน้ำปากพูนเข้ามาเพราะอพยพตามคนอื่น
จากหมู่บ้านเดิมแต่กลุ่มนี้มีจำนวนน้อยกว่าในกลุ่มแรก ได้แก่ การอพยพตามพ่อแม่ ตามญาติพี่น้อง
น้อง การแต่งงาน โดยกลุ่มผู้อพยพแบบเทครัวที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบันที่มีอายุตั้งแต่ ๗๐ ปีขึ้นไป
เกือบทุกคนอพยพตามพ่อแม่เข้ามา

อาชีพของผู้อพยพ

ก่อนที่จะมีการอพยพแบบเทครัวมาอยู่ที่ชุมชนปากพูน ชาวบ้านที่มาจากอำเภอบ้าน
แหลม จังหวัดเพชรบุรีส่วนมากประกอบอาชีพประมง ที่สำคัญคือการเก็บหอยแครงโดยการใช้
ไม้กระดานถีบ เพราะที่อำเภอบ้านแหลม มีภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มติดชายฝั่งทะเลด้านอ่าวไทย
ทอดยาวจากตำบลบางตะบูน ถึงตำบลแหลมผักเบี้ย ระยะทางยาว 32 กิโลเมตร ชาวบ้านที่
ส่วนใหญ่ในปัจจุบันยังคงประกอบอาชีพประมง^๗

ภาพประกอบ ๑๖ แสดงลักษณะการเก็บหอยด้วยกระดานถีบ

ที่มาภาพ : <http://www.ilovetogo.com/Article> เข้าถึงเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๕๔

^๖อรุณ ชุนเชย. อายุ ๗๗ ปี หมู่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์
วันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^๗จิต บานพับ. อายุ ๗๘ ปี หมู่ที่ ๒ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
สัมภาษณ์ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

หลังจากมาอยู่ที่ปากน้ำปากพูนแล้วผู้อพยพแบบเทครัวยังคงประกอบอาชีพประมงแต่ลักษณะการทำปรับเปลี่ยนไปตามบริบทพื้นที่ ซึ่งรายละเอียดผู้วิจัยได้นำเสนอในประเด็นต่อไป เพื่อให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับลักษณะของอาชีพในแต่ละช่วงเวลา

๔.๒ ประวัติศาสตร์ชุมชนผู้อพยพ

จากการศึกษาถึงพลวัตการเปลี่ยนแปลงของชาวบ้านผู้อพยพซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน ผู้วิจัยได้แบ่งยุคสมัยของชุมชนผู้อพยพโดยการพิจารณาจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับการทำอาชีพประมงพื้นบ้านและการใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้าน ทั้งนี้ เพราะการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้นจำเป็นต้องดูถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบกับคนในวงกว้าง อีกทั้งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนนี้อาจไปมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายนอกได้ด้วย เช่น สัมพันธ์กับนโยบายรัฐบาล กับเหตุการณ์หรือสถานการณ์ทางการเมืองในระดับประเทศ ลักษณะการผลิตและการแลกเปลี่ยน โดยเมื่อได้ทำการพิจารณาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับชุมชนและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากภายนอกแล้วสามารถนำมาแบ่งเป็นยุคสมัยในการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนผู้อพยพได้เป็นสามช่วงเวลา ซึ่งผู้วิจัยได้เรียกช่วงเวลาว่า “ยุค” แบ่งเป็น ๓ ยุค คือ ๑. ยุคพึ่งพิงธรรมชาติและการทำประมงแบบดั้งเดิม (ก่อน พ.ศ.๒๕๐๐) ๒. ยุคการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีและความเชื่อมโยงของทรัพยากร (ทศวรรษ ๒๕๐๐ - ๒๕๓๐) และ ๓. ยุคฟื้นฟู (ทศวรรษ ๒๕๔๐ - ปัจจุบัน) โดยความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย มีรายละเอียดดังนี้

๑. ยุคพึ่งพิงธรรมชาติและการทำงานประมงแบบดั้งเดิม (ก่อน พ.ศ.๒๕๐๐)

ในช่วงเวลานี้มีผู้อพยพเข้ามาในชุมชนปากน้ำปากพูนจำนวน ๔๐ ครัวเรือน เป็นการอพยพเข้ามาโดยทางเรือ การเข้ามาในช่วงแรกเริ่มนี้ชุมชนผู้อพยพเข้ามาเพื่อแสวงหาทรัพยากรทางทะเลและได้เข้ามาทำอาชีพประมงพื้นบ้าน ซึ่งลักษณะของทรัพยากรทางทะเลในช่วงระยะเวลาก่อนปี พ.ศ.๒๕๐๐ ยังเป็นช่วงที่ระบบทรัพยากรทางทะเลของชุมชนปากพูนมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มากเนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติมีมากเกินความต้องการบริโภคทำให้ชาวประมงพื้นบ้านสามารถแบ่งปันทรัพยากรได้ในหลายรูปแบบ เช่น การแลกเปลี่ยนอาหาร การกิน การออกเรือหาปลาด้วยกัน แล้วแบ่งผลผลิต การช่วยเหลืองานประเพณีและงานชุมชน โดยการออกปากกินวานหรือการช่วยเหลือแรงงานกันโดยไม่คิดค่าแรง^๕

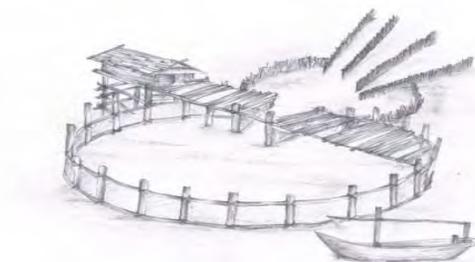
^๕อรุณ ชุนชัย. อายุ ๗๗ ปี หมู่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์ วันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

การทำมาหากินช่วงเวลานี้ชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำบ้านปากพูนมีทั้งกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ดั้งเดิม และกลุ่มชาวประมงที่อพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรี มีลักษณะการผลิตที่สามารถเรียกได้ว่าเป็นการผลิตแบบระบบปิด ซึ่งเป็นผลรวมจากการจับสัตว์น้ำของชาวประมงพื้นบ้านในแต่ละครัวเรือน ที่มุ่งผลิตเพื่อการยังชีพในครัวเรือน มิใช่มุ่งผลิตเพื่อขาย โดยใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นกำลังสำคัญในการทำการประมง แม้ว่าชุมชนผู้อพยพจะเข้ามาทำมาหากินร่วมกับกับกลุ่มคนดั้งเดิมแต่ไม่พบว่ามีปัญหาความขัดแย้งเรื่องของการแย่งชิงทรัพยากรประมง

การทำประมงใช้เครื่องมือประมงแบบง่าย ๆ โดยใช้ประสบการณ์และภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมา สร้างสรรค์เป็นเครื่องมือทำมาหากิน เครื่องมือที่ใช้เรียกได้ว่าประณีประนอมกับทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การจับกุ้ง หอย ปู ปลา แต่พอเพียง ในช่วงเวลาดังกล่าวการทำประมงของชาวบ้านมีข้อจำกัดหลายอย่าง การทำประมงในยุคแรก ใช้เครื่องมือประมงที่ไม่ทันสมัยเป็นแบบดั้งเดิม (ไม่ทำลายทรัพยากร) เช่น เรือพาย เรือแจว แห อวน เบ็ด ลอบ เครื่องมือประมงที่นิยมทำมากที่สุดในช่วงแรกได้แก่โป๊ะ^๕ นอกจากนี้ก็มีการทำประมงแบบง่าย ๆ ที่เป็นลักษณะเด่น เช่น การตกเคอยในระวะ ซึ่งในช่วงเวลานี้ทรัพยากรประมงมีมากทำให้การทำมาหากินเป็นไปได้อย่างคล่องตัว ชาวบ้านที่อพยพมาจะไปสร้างระวะของตัวเองได้แก่การไปหาพื้นที่ในบริเวณร่องน้ำในคลอง ใช้เสาปักไว้สองเสาห่างกันตามสภาพของร่องน้ำ เวลาที่ตัวเคอยเข้ามาชาวบ้านจะนำถูงอวนไปดักไว้ได้ตัวเคอยจำนวนมาก เอามาทำเป็นกะปิ ที่มีชื่อเสียงคือ เคอยตาดำและเคอยน้ำข้าว^๖ เป็นที่น่าสังเกตว่าการดักตัวเคอยในช่วงเวลานี้ชาวบ้านจะนำถูงอวนไปดักเป็นช่วงเวลาที่ตัวเคอยเข้ามาเท่านั้น ในช่วงเวลาอื่นหากจะดักปลาก็จะใช้ถูงอวนที่มีตาอวนขนาดใหญ่ เพื่อต้องการเลือกจับปลาขนาดใหญ่ ซึ่งทำให้สัตว์น้ำตัวเล็ก ๆ ไม่ติดอยู่ในอวนสามารถกล่าวได้ว่าช่วงเวลาตั้งแต่ชาวบ้านจากเพชรบุรีเข้ามาที่ปากน้ำปากพูนจนถึงราวทศวรรษ ๒๕๐๐ ชาวบ้านใช้เครื่องมือประมงแบบง่าย ๆ โดยใช้ประสบการณ์และภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมา สร้างสรรค์เป็นเครื่องมือทำมาหากิน เครื่องมือที่ใช้เรียกได้ว่าประณีประนอมกับธรรมชาติ ในอดีตการทำประมงของชาวบ้านมีข้อจำกัดหลายอย่างในการทำการประมง การทำประมงในยุคแรก ใช้เครื่องมือประมงที่ไม่ทันสมัยเป็นแบบดั้งเดิม (ไม่ทำลายทรัพยากร) เช่น เรือพาย เรือแจว แห อวน เบ็ด ลอบ ทรัพยากรช่วงนี้จึงมีความสมบูรณ์อย่างมาก

^๕โป๊ะเป็นเครื่องมือสำคัญของการจับสัตว์น้ำในเวลานั้นเป็นเครื่องมือประจำที่ดักจับ โดยมีลักษณะเป็นคอกกลม ๆ เพื่อดักจับปลา เช่นเดียวกับลอบ และโพงพางที่นิยมใช้กันมากในอดีตในช่วงแรก ๆ ของการอพยพเข้ามาของชาวเพชรบุรี ก็อาศัยการเป็นลูกจ้างของเจ้าแก่ในการทำโป๊ะ แต่ในปัจจุบันการทำโป๊ะไม่หลงเหลือให้เห็นในวิถีการทำประมงของชุมชนประมงในอ่าวปากพูนซึ่งเป็นพื้นที่ทำมาหากินของชาวปากพูนอีกแล้ว

^๖เฉลิว จันท์แก้ว. อายุ ๗๓ ปี ๓๐ หมู่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

ภาพประกอบ ๑๗ โปะการทำมาหากินของผู้อพยพในยุคแรก

สัตว์น้ำที่ชาวประมงจับได้ในช่วงเวลานี้ เช่น ปู กุ้ง ปลาชนิดต่างๆ รวมถึงสัตว์ที่หาได้ยากในสมัยนี้ เช่น โลมา ปลาฉลามหัวค้อน ปลากะเบนราหู ปลาหมอตะเล ดังที่ชาวบ้านสะท้อนภาพว่า “สมัยก่อนรายได้ดี สัตว์น้ำชุกชุมมากแต่ราคาถูก โดยการนำไปขายที่ตลาดท่าแพมีพ่อค้ามารับซื้อ ซึ่งราคาสินค้าในยุคนั้นถูกมากแต่การทำประมงในช่วงเวลานี้หากินได้ง่ายแม้ราคาจะถูกแต่ชาวประมงพื้นบ้านสามารถจับสัตว์ทะเลได้ครั้งละมากๆ เช่น ปูดำ ตัวละ ๓ สตางค์ สามารถหาได้วันละ ๑๕๐ - ๒๐๐ ตัว ปลาขายเป็นร้อยตัว ร้อยตัวละ ๔ บาท หาได้ประมาณวันละ ๑๕๐ - ๒๐๐ ตัว กุ้ง ขายเป็นร้อย ร้อยละ ๔ บาท หาได้ประมาณวันละ ๒๐๐ - ๓๐๐ ตัว ถือว่าเป็นรายได้ที่ดีมากในช่วงนี้ราคาสินค้าถูก เงินที่ได้นำไปซื้อข้าวสาร กระสอบปานละ ๔ บาท และอาหารประเภทอื่น เช่น เนื้อหมู ผักและผลไม้ทำให้มีเงินเหลือในการออม”^{๑๑} “...สมัยก่อนผมไปหาปลาตอนย่ำรุ่ง ไม่ทันถึงเที่ยงวันต้องหาปลากลับบ้านมาแล้ว ปลาทุ ปลาปลิง นึ่งหย่อนเบ็ดหน้าบ้านก็ได้ปลาแกงแล้ว กุ้ง ปู ก็เหมือนกัน จับได้วันหนึ่งก็หลายร้อยตัว เอาเฉพาะตัวใหญ่ ๆ ไปขาย ตัวเล็กๆ ก็ปล่อยกลับ เพราะจับไปขายก็ไม่ได้อะไรซ้ำยังโดนพ่อค้าในตลาดนับควบอีก คือตัวเล็ก ๆ ๒ ตัว นับเป็น ๑ ตัว ขายไปก็เสียดายปล่อยให้โตก่อนค่อยไปเอาทีหลัง ปลาโลมา ปลาฉลาม หรือปลาหมอตะเล ผมยังเคยจับได้... ค่าน้ำมัน ค่าไฟฟ้าก็ไม่ต้องจ่าย ค่าใช้จ่ายของชาวประมงในช่วงนี้เกี่ยวข้องกับ ค่าซื้อไม้สำหรับสร้างเรือ โปะ และบ้านเรือน โดยซื้อหาในเขตอำเภอพรหมคีรี ซึ่งชาวประมงเรียกพื้นที่นี้ว่า “บนเหนือ” แต่ราคาไม้มันไม่แพง บางครั้งไม่ต้องจ่ายเป็นเงินเพียงนำปลาแห้ง ปูเค็ม หรือปลาสดไปแลกมาก็ได้แล้ว ข้าวสารเป็น

^{๑๑}ริน ชุนเซย. อายุ ๘๓ ปี หมู่ที่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์ วันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สินค้าสำคัญที่ชาวประมงต้องซื้อ โดยซื้อจากพ่อค้าที่แล่นเรือมาจากปากพูนเข้ามาขายยังคลองปากพูน ทุกวันพ่อค้าจะมาขายให้ถึงหน้าบ้าน ในราคากระสอบละ ๔ บาท นอกจากนั้นชาวบ้านจะใช้จ่ายเกี่ยวกับ เสื้อผ้า เครื่องปรุงสำหรับทำอาหาร จำพวกพริก หัวหอม กระเทียม ผักชนิดต่างๆ และเนื้อสัตว์ที่ไม่ใช่สัตว์ทะเล...”^{๑๒}

เห็นได้ว่าในช่วงระยะเวลาก่อน พ.ศ.๒๕๐๐ ชาวประมงพื้นบ้านสามารถดำรงชีวิตอย่างปกติสุขด้วยการอยู่อาศัยอย่างพึ่งพิงธรรมชาติ หากินด้วยการจับสัตว์ทะเลโดยใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านแบบไม่ทำลายธรรมชาติ หากินด้วยการเคารพกฎธรรมชาติ ไม่มีการพึ่งพิงเศรษฐกิจทุน แม้ราคาสินค้าจะถูกลงก็ตามที่ อาศัยร่วมกันด้วยการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทั้งระหว่างชุมชนประมงด้วยกันทั้งที่เป็นชุมชนผู้อพยพแบบเทครัว ชุมชนประมงพื้นถิ่นและชุมชนภายนอก

ในส่วนของลักษณะทางสังคมของผู้อพยพในยุคแรกนี้ นับเป็นช่วงเวลาที่บ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับพลังเหนือธรรมชาติอย่างเหนียวแน่น รวมถึงความศรัทธาต่อศาสนา ความร่ำรวยของพิธีกรรม ความเคารพต่อกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ซึ่งสัมพันธ์อยู่กับวิถีการผลิตแบบดั้งเดิมที่ยังใช้แรงงานสัตว์ แรงงานคนเลี้ยงคนในครอบครัวเป็นหลักของพวกเขา พิธีกรรมประเพณี และวัฒนธรรมความเชื่อเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของลมหายใจ สัมพันธ์อยู่กับวิถีชีวิต และมีผลต่อความมั่นใจในวิถีการผลิตของชุมชนผู้อพยพ

๒. ยุคการทำประมงเข้มข้นของชุมชนผู้อพยพ (ทศวรรษ ๒๕๐๐ - ๒๕๓๐)

การอพยพของผู้คนจากเพชรบุรีในช่วงทศวรรษ ๒๕๐๐ เป็นต้นมานับเป็นความต่อเนื่องของการอพยพในยุคแรก แต่การมาของผู้คนในช่วงนี้มาโดยรถไฟในช่วงต้นยุค และมาโดยรถยนต์ในช่วงตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๑๐ โดยเข้ามาจากฐานที่รู้จักกับผู้อพยพที่เข้ามาก่อนในช่วงแรก ใน พ.ศ.๒๕๐๕ ได้เกิดवादภัยจากพายุโซนร้อนแฮเรียต หรือที่รู้จักกันในนามवादภัยที่แหลมตะลุมพุก พายุลูกนี้ได้สร้างความสูญเสียทั้งชีวิตและเครื่องมือประมงกับผู้อพยพ ในช่วงต้นของยุคนี้จึงมีผู้อพยพที่เข้ามาในยุคแรกย้ายกลับถิ่นฐานเดิมด้วย แต่หลังจาก ทศวรรษ ๒๕๑๐ ได้เริ่มมีผู้อพยพเข้ามาเพิ่มเติมอีกราว ๑๕ ครัวเรือน ซึ่งโดยมากเข้ามาหลังจากเกิดพายุโซนร้อนแฮเรียตแล้ว^{๑๓}

สำหรับสถานการณ์ด้านการผลิตในช่วงเวลานี้กล่าวได้ว่าในช่วงเวลานับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นช่วงเวลาที่ผู้อพยพได้เข้าสู่การทำอาชีพประมงอย่างสมบูรณ์เพราะเวลานี้ชุมชนประมงพื้นบ้านปากน้ำปากพูนทั้งที่เป็นกลุ่มคนผู้อพยพ กลุ่มคนดั้งเดิมและชุมชนประมงพาณิชย์

^{๑๒} สัมภาษณ์คนเดียวกัน.

^{๑๓} จิต บานพับ. อายุ ๗๘ ปี หมู่ที่ ๒ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

สัมภาษณ์ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

มีการทำประมงกันอย่างมากขึ้น ช่วง พ.ศ.๒๕๑๐ ประมงอวนลากเข้ามาทำการประมงบริเวณทะเลในอ่าวนครศรีธรรมราชและทะเลนอก

จุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาล ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่เน้นความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจ โดยเริ่มมีการนำทรัพยากรทางทะเลมาใช้อย่างเข้มข้น เพื่อนำไปเลี้ยงประชากรที่อื่น ๆ การพัฒนาตามระบบกลไกธรรมชาติไม่เพียงพอ มีการเพาะเลี้ยง พืชและสัตว์ มีการตัดตอนคลอง บางกรณีมีการสร้างคันกั้นน้ำในพื้นที่ต่าง ๆ การพัฒนาในสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง พื้นที่สูญเสียความอุดมสมบูรณ์ไปอย่างน่าเสียดาย เกิดอัตลักษณ์ใหม่ในการพัฒนา คือ ชุมชนปากน้ำปากพูนเปลี่ยนวิธีคิดใหม่เรื่องการพัฒนาและยอมรับกันว่าเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องทุ่มเงินงบประมาณ กลไก และอำนาจลงมาพัฒนาพื้นที่ทุกด้าน จึงจะทำให้สิ่งเหล่านี้ฟื้นคืนมาได้ ชุมชนหรือประชาชนไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะทำได้ เพราะเกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ ที่ซับซ้อนเกินที่อำนาจประชาชนจะแก้ไขได้ สิ่งที่ปรากฏเป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัดคือวิถีคิดของชาวบ้านที่เริ่มมองทรัพยากรทางทะเลที่เป็นของส่วนรวมว่าไม่ใช่เป็นของตนเองแต่เป็นของหลวง (ของทางการ) การดูแลรักษาจึงเป็นหน้าที่ของหน่วยงานราชการมิใช่ของชาวบ้านอีก วิธีคิดดังกล่าวทำให้ชาวบ้านค้นศักยภาพของทรัพยากรมาใช้อย่างเข้มข้นแบบใครนำมาได้มากเท่าไรยิ่งสร้างความเข้มแข็งในเรื่องเศรษฐกิจแก่ครัวเรือนของตนมากเท่านั้น

ในช่วงเวลาดังกล่าวรัฐส่งเสริมให้มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์อย่างมีศักยภาพมากขึ้น ทำให้การทำมาหากินแบบพื้นบ้านที่มีอยู่ พลังชุมชนที่เคยมีไม่สามารถให้ความคุ้มครองฐานทรัพยากรที่มีอยู่ได้ ประกอบกับรัฐมีการหนุนเสริมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรลักษณะดังกล่าวเข้มข้นมากขึ้น รัฐให้ความสำคัญคุ้มครองเจ้าของเทคโนโลยีและทุน ขณะเดียวกันใช้อำนาจผลักดันชาวชุมชนไม่ให้มายุ่งเกี่ยวกับ อัตลักษณ์ของชุมชนปัจจุบันในเรื่องนี้จึงเป็นคนนอก ไม่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทรัพยากรชุมชน

แนวคิดของรัฐบาล^{๑๔} (ยุคการพัฒนาที่เน้นเศรษฐกิจ) เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำตั้งอยู่บน ๒ แนวคิดสำคัญ ที่ทั้งนักวิชาการด้านการประมง นักเศรษฐศาสตร์การประมง ผู้ซึ่งมีส่วนต่อการกำหนดนโยบายด้านการประมงทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ นั่นคือในการจัดการทรัพยากรประมงเพื่อจับสัตว์น้ำให้ได้ศักยภาพการผลิตสูงสุด (Maximum Sustainable Yield - MSY) โดยถือว่าหากมีการจับสัตว์น้ำต่ำกว่าระดับสูงสุดแล้ว จะเป็นการสูญเสียทรัพยากรสัตว์น้ำโดยเปล่าประโยชน์ ถ้าไม่จับหรือจับน้อยเกินไป สัตว์น้ำก็จะตายไปเองตามธรรมชาติ แต่ถ้าจับมากเกินไปก็จะเป็นการทำลายสัตว์น้ำ ดังนั้นจึงต้องจับในระดับที่

^{๑๔}โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้. ข้อมูลพื้นฐานชุมชนประมงพื้นบ้าน, สงขลา : โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้, ม.ป.ป., ๕๙. (เอกสารอัดสำเนา)

เหมาะสม ในระดับ MSY เพื่อรักษาทรัพยากรสัตว์น้ำให้อยู่ในระดับที่จะแพร่ขยายพันธุ์อันจะทำให้ได้ผลผลิตสูงสุดต่อไป

แนวคิดที่สอง เป็นแนวคิดในการใช้มาตรการเพื่อให้ได้ผลผลิตสูงสุด (Maximum Economic Yield - MEY) แนวคิดนี้ไม่ได้คำนึงเฉพาะแต่การดำรงอยู่ของสัตว์น้ำอย่างเดียว แต่ยังคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรตามหลักเศรษฐศาสตร์ โดยจะต้องใช้แรงงาน ทุน อุปกรณ์การทำประมงต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ใช้ต้นทุนในการผลิตสัตว์น้ำที่ต่ำที่สุด นำเอาเทคนิคการทำประมงใหม่ ๆ มาใช้ เพื่อให้ชาวประมงได้รับผลตอบแทนที่เหมาะสม รักษาเสถียรภาพด้านการผลิต ราคาและรายได้ ทั้งนี้การที่จะได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจสูงสุดนั้น จะต้องลดปริมาณแรงงานการทำประมงให้เหมาะสมกับปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ เพราะถ้าแข่งขันกันทำประมงมากเกินไปจะทำให้ต้นทุนการทำประมงของเรือแต่ละลำเพิ่มขึ้น ในขณะที่จับสัตว์น้ำได้น้อยลง

แนวคิดทั้งสองแนวนี้เป็นแนวคิดหลักในข้อตกลงระหว่างประเทศว่าด้วยเขตทะเลแถบสำคัญคือ “อนุสัญญากฎหมายทะเลแห่งองค์การสหประชาชาติ ค.ศ.๑๙๘๒” มาตรา ๖๑,๖๒ กำหนดให้รัฐชายฝั่งต้องดำเนินการหาปริมาณการผลิตสัตว์น้ำสูงสุด (MSY) เพื่อธำรงรักษาปริมาณสัตว์น้ำและจะต้องส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างเต็มที่

แนวคิดดังกล่าวมักถูกนำไปใช้ในการเสนอทางออกให้แก่ธุรกิจการประมงภายในประเทศอยู่เสมอ ตัวอย่างเช่น การเสนอความเห็นของผู้เชี่ยวชาญด้านการประมงที่เสนอว่าประเทศไทยมีความชอบธรรมที่จะเข้าไปทำความตกลงร่วมมือในการใช้ประโยชน์จากสัตว์น้ำในเขตเศรษฐกิจจำเพาะของประเทศอื่น ที่ยังไม่สามารถใช้ประโยชน์จากสัตว์น้ำที่เขามีอยู่ได้เท่าถึงขีดความสามารถกำลังการผลิต^{๑๔}

นอกจากนั้นแล้วรัฐยังได้หันมาทำการพัฒนาการประมงชายฝั่งซึ่งเป็นพื้นที่ทำมาหากินของชาวประมงพื้นบ้านหรือชาวประมงขนาดเล็ก ซึ่งในที่นี้ก็คือพื้นที่ของชาวบ้านผู้อพยพ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการเพิ่มผลผลิตจากประมงชายฝั่งมาทดแทนผลผลิตจากการทำประมงนอกน่านน้ำที่ลดลงหลังจากการประกาศเขตเศรษฐกิจจำเพาะ ตัวอย่างของการดำเนินการ เช่น การสร้างปะการังเทียม การปรับปรุงเครื่องมือประมง การส่งเสริมการแปรรูปสัตว์น้ำ การจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น ท่าเทียบเรือ การปรับปรุงร่องน้ำเข้าหมู่บ้าน ฯลฯ ทั้งนี้เพราะหน่วยงานของรัฐมองว่าการทำประมงของชาวบ้านนั้นล้าสมัย ไม่มีประสิทธิภาพ ได้ผลผลิตน้อย จึงจำเป็นต้องพยายามส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสัตว์น้ำชายฝั่งให้ได้เต็มกำลังการผลิตมากยิ่งขึ้น ในช่วงการเร่งการขยายตัวทางเศรษฐกิจนี้รัฐยังได้สนับสนุนให้ชาวประมงพื้นบ้านหันมาทำการเพาะเลี้ยงชายฝั่งมากขึ้น ทั้งนี้อาจจะเกิดจากการที่รัฐเล็งเห็นแล้วว่า การ

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, ๕๙.

ทำประมงของชาวประมงพื้นบ้านไม่มีประสิทธิภาพแม้ว่ารัฐจะได้เข้าไปดำเนินการพัฒนาแล้วก็ตาม โดยที่รัฐมีความเชื่อว่าความสามารถและความรู้ในทางวิชาการของตนเองมีประสิทธิภาพมากพอที่จะส่งเสริมการเพาะเลี้ยงชายฝั่งให้ได้ประสิทธิผลสูงสุดตามหลักเศรษฐศาสตร์ ด้วยแนวคิดนี้ทำให้เกิดการเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนาในพื้นที่ปากน้ำปากพูนนั่นเอง

แนวคิดของรัฐบาลตามที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ส่งผลต่อชุมชนประมงพื้นบ้านทั่วประเทศ ในส่วนของชุมชนผู้อพยพปากน้ำปากพูนเองก็เช่นเดียวกันเกิดการขยายตัวในการทำอาชีพประมงเป็นอย่างมากจากแนวคิดดังกล่าว

นอกจากนี้เมื่อรัฐบาลประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ในต้นทศวรรษ ๒๕๐๐ ถือว่าเป็นการปรับโฉมการผลิตในภาคเกษตรเสียใหม่อย่างแท้จริงหลังจากก่อนหน้านี้ไปประมาณ ๑๐๐ ปี (พ.ศ.๒๓๘๙) รัฐบาลได้ทำสนธิสัญญาเบาริงและสนธิสัญญาอื่น ๆ กับประเทศตะวันตก ถือกันว่าช่วงเวลาดังกล่าวเป็นการเริ่มต้นของการเปิดการค้าเสรีในประเทศซึ่งส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงในช่วงต่อมาจนถึงปัจจุบันรวมถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกที่เกิดขึ้นด้วย

ตามแผนพัฒนาฯ นี้ รัฐบาลกำหนดยุทธศาสตร์ให้ภาคชนบทเป็นฐานรองรับความเติบโตของภาคอุตสาหกรรม โดยการเพิ่มผลผลิตภาคเกษตรอย่างเต็มที่เพื่อป้อนให้แก่แรงงานราคาถูกในภาคอุตสาหกรรม และเพื่อการสะสมทุนของนายทุนต่างชาติในการส่งสินค้าเกษตรออกสู่ตลาดโลก พร้อม ๆ กับให้ชนบทเป็นแหล่งป้อนแรงงานราคาถูกให้แก่ภาคอุตสาหกรรม ในขณะที่เดียวกันก็ให้ชนบทเป็นฐานรองรับสินค้าจากภาคอุตสาหกรรมด้วย

ในการเพิ่มผลผลิตของภาคเกษตรนั้นรัฐไม่ได้ลงทุนอะไรอย่างจริงจัง เพราะรัฐใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในลักษณะของการพัฒนาแบบไม่สมดุล นโยบายที่รัฐใช้ในการขยายผลผลิตของภาคเกษตรกรรมคือการรีดเอามูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เต็มที่ ภายใต้หลักการว่าหากปล่อยทรัพยากรไว้เฉย ๆ จะไม่มีมูลค่า ต้องทำให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ

กล่าวเฉพาะการทำประมง หลังการประกาศใช้แผนพัฒนาฯ ดังกล่าวการทำประมงก็ได้รับการกระตุ้นให้พัฒนาประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น การเปิดเสรีให้ชาวต่างชาติเข้ามาสาธิตและฝึกการใช้เครื่องมือประมงแบบใหม่ (อวนลาก) การสำรวจหาแหล่งทำประมงของกรมประมง การสร้างท่าเทียบเรือขนาดใหญ่ในหลายจังหวัด ส่งเสริมอุตสาหกรรมแปรรูปสัตว์น้ำ พร้อมกับการเปิดตลาดค้าขายกับต่างประเทศมากขึ้น เป็นต้น

ในช่วงเวลาเดียวกับที่รัฐสนับสนุนการทำประมงพาณิชย์อย่างจริงจังขึ้นนั้น ก็เกิดเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมเชิงนิเวศที่เปลี่ยนไปของทรัพยากรทางทะเลซึ่งมีผลต่อการสนับสนุนการเคลื่อนตัวออกจากการผลิตแบบเดิมของชาวบ้านที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการผลิตหลายอย่างโดยอาศัยฐานทรัพยากรหลายตัว

ในด้านกำลัเลียงผลผลิตจากชุมชนเข้าสู่ตลาดนั้น พบว่าเกิดความสะดวกในการเดินทางโดยเฉพาะทางรถยนต์ มีแม่ค้าหรือพ่อค้าคนกลางไปรับซื้อสัตว์น้ำที่ชาวบ้านจับได้ถึงชุมชน ซึ่งมีทั้งพ่อค้าแม่ค้าที่เป็นคนในหมู่บ้านเองและที่มาจากข้างนอก โดยในระยะแรกกลุ่มที่เป็นพ่อค้าคนกลางนี้จะได้แก่คนจีนทั้งที่ตลาดท่าแพ ตลาดเย็นซึ่งอยู่ในตัวเมืองนครศรีธรรมราช และพ่อค้าที่อยู่ในพื้นที่ปากพูนเอง คนจีนซึ่งมีความสันทัดในการค้าขายและสามารถเชื่อมต่อกับพ่อค้าแม่ค้าในเมืองได้อย่างสะดวก เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นชาวจีนด้วยกัน ซึ่งระยะแรกนี้ชุมชนปากน้ำปากพูนจะมีพ่อค้าแม่ค้าคนเดียวไปรับซื้อแต่ต่อมาก็เกิดพ่อค้าแม่ค้าขึ้นหลายราย รวมทั้งเ้าแก่ที่ให้เงินกู้ยืมด้วย

เ้าแก่ธุรกิจแพปลาจากเมืองนครศรีธรรมราชได้เข้ามาให้การสนับสนุนด้วยการลงทุนให้กับชาวประมงผู้อพยพทั้งด้านเงินทุน และอุปกรณ์ต่าง ๆ ตั้งแต่เรือ เครื่องยนต์ ไปจนถึงอวนชนิดต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอวนลอยกึ่ง ๓ ชั้น ชาวบ้านบอกว่าอวนชนิดนี้ต้องเปลี่ยนใหม่ทุก ๆ ปี จากนั้นเ้าแก่ธุรกิจแพปลา จึงเป็นตัวกลางที่สำคัญในการรวบรวมสัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ จากหมู่บ้านสู่ตลาดภายนอก ทั้งตลาดในจังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดใกล้เคียง ระบบความสัมพันธ์ในลักษณะเ้าแก่ธุรกิจแพปลา ซึ่งเป็นผู้ลงทุนเครื่องมือประมงต่าง ๆ ให้กับชาวประมงในชุมชนปากน้ำปากพูน ถือว่าเป็นระบบอุปถัมภ์ กล่าวคือ ชาวประมงจะถือว่าเ้าแก่แพปลา มีบุญคุณกับชาวบ้าน เมื่อตัวเองจับสัตว์น้ำได้ ก็จะขายให้กับเ้าแก่แพปลาคนนั้นแม้ว่าราคาจะถูกกว่าท้องตลาดก็ตาม ในระยะเวลาที่ชาวประมงไม่สามารถออกหากินในทะเลได้ ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์นี้ จะพัฒนาไปสู่พันธนาการที่ชาวประมงไม่สามารถดิ้นหลุดได้ โดยเฉพาะการกู้ยืมเงินเพื่อนำมาใช้จ่ายในครอบครัวช่วงที่ออกทะเลไม่ได้ ส่งผลถึงการขาดอำนาจในการต่อรองด้านราคา ทำให้ชาวประมงไม่มีโอกาสได้สะสมทุนในการผลิตต้องเป็นหนี้ซ้ำซากและขึ้นอยู่กับเ้าแก่ธุรกิจแพปลาคนนั้นอยู่เรื่อย ๆ^{๑๖}

เมื่อกุ้ง ปู ปลา ในทะเลกลายเป็นของมีค่ามาก ในขณะที่รายจ่ายของชาวบ้านมีมากขึ้นเรื่อย ๆ ประกอบกับแนวทางการพัฒนาและการสร้างคุณค่าแบบใหม่เน้นให้คนเข้าถึงและใช้ทรัพยากรในลักษณะที่เป็นส่วนตัวมากขึ้น ผลที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรทางทะเลโดยตรงก็คือมีคนลงไปหากินในทะเลเพิ่มขึ้นมาก ทั้งนี้เพราะตามปกติประชากรของชุมชนปากน้ำปากพูนก็เพิ่มขึ้นอยู่แล้วทำให้ประชากรชาวประมงเพิ่มขึ้นตลอดเวลา เพียงว่าแต่เดิมแรงงานในแต่ละครัวเรือนอาจหมุนเวียนกันไปทำงานหลายอย่าง การลงทะเลจึงเป็นเพียงหน้าที่ของบางคน แต่เมื่อทรัพยากรในทะเลกลายเป็นแหล่งเงินแหล่งทอง ในขณะที่การผลิตอย่างอื่นเริ่มหมดความสำคัญลงไปเรื่อย ๆ ทุกคนก็มุ่งหน้าลงทะเล แม้แต่คนที่ขลุกอยู่กับงานอื่น ก็ยังต้องแบ่งเวลาออกมาออกทะเลอย่างถ้วนหน้า

^{๑๖} จิต บานพับ. อายุ ๗๘ ปี หมู่ที่ ๒ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

ผลอีกประการหนึ่งที่เกิดตามมาในช่วงที่มีการพัฒนาการทำประมงคือการพัฒนาพลังการผลิต เนื่องจากแต่ละครัวเรือนก็มีความจำเป็นที่จะต้องจับปลาให้ได้มาก และจับได้อย่างต่อเนื่อง ไม่มีวัชระงักหรือเสียเวลาด้วยเหตุจากเงื่อนไขธรรมชาติบางอย่าง ประกอบกับความอุดมสมบูรณ์ของทะเลและประสิทธิภาพการฟื้นตัวของทะเลได้ลดลงจากเดิมด้วย ชาวประมงจึงพยายามพัฒนาพลังการผลิตของตนเพื่อเข้าถึงสัตว์น้ำให้มากขึ้นและให้ได้ปริมาณมากที่สุด

ผลพวงจากการทำประมงในช่วงทศวรรษ ๒๕๓๐ นำมาสู่ความเสื่อมโทรมทรัพยากรชายฝั่งทะเลทั่วทุกพื้นที่ สัตว์น้ำหลายชนิดลดลงหรือไม่ก็สูญหายไปจากทะเลหน้าบ้านปากน้ำปากพูน^{๑๓๗} เวลาดังกล่าวชาวประมงพื้นบ้านต้องตกอยู่ในภาวะอึดอัดขัดสน ปัญหาที่ไม่เคยมีกลับมีและก่อเกิดกับตัวเขา โดยเฉพาะปัญหาความยากจน ซึ่งชาวประมงบอกว่า ความยากจนของพวกเขา นั้นวัดได้จาก^{๑๓๘} “ไม่มีเงิน ไม่มีที่ดินเป็นของตัวเอง” “ค่าใช้จ่ายในการลงทุนประกอบอาชีพประมงต้องใช้มากขึ้น หรือรายได้ไม่พอเพียงต่อรายจ่าย” “ไม่มีความแน่นอนในการออกทะเล คือ ออกทะเลแล้วไม่อาจทราบได้ว่าจะได้ปลากลับบ้านหรือไม่” “ไม่มีงานทำที่แน่นอนและถาวร เพราะออกทะเลได้น้อยลง ฤดูมรสุมมีความยาวนานกว่าอดีต” “มีภาระหนี้สิน” “ปลามีน้อยต้องออกทะเลไปไกลและยาวนานกว่าในอดีต”

กล่าวโดยสรุปได้ว่าเมื่อเครื่องมือประมงที่เปลี่ยนแปลงไปมีการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจับสัตว์น้ำให้ได้ครั้งละมาก ๆ โดยใช้แรงงานคนเพียงไม่กี่คน เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ทรัพยากรเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านได้ปรับเปลี่ยนจากเรือใบและเรือแจวมาใช้เรือที่ติดเครื่องยนต์แทน เนื่องจากสัตว์น้ำในทะเลใกล้ๆ ชุมชนลดลงอย่างรวดเร็วจนจับได้ไม่เพียงพอ จึงจำเป็นต้องออกทะเลไปไกลขึ้น และในช่วงระยะเวลาี้ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเร็วมาก เช่น การเปลี่ยนจากอวนดำ มาเป็น “อวนเอ็น” หรือ “ไนลอน” การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ชาวบ้านต้องลงทุนเพิ่มมากขึ้นจึงต้องปรับรูปแบบและระยะเวลาในการจับสัตว์น้ำปลาเพื่อให้คุ้มค่ากับการลงทุน ชาวบ้านมองว่าการทำประมงในช่วงนี้ได้ผลตอบแทนดี เพราะสามารถจับสัตว์น้ำได้มากขึ้น ราคาปลาแพงขึ้นทำให้ชาวประมงสามารถสะสมทุนได้มากขึ้น และสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น สามารถลบค่าที่เคยถูกเรียกว่าเป็นกลุ่มชนที่ล้าหลัง เครื่องมือประมงพื้นบ้านบางอย่างถูกประยุกต์ใหม่จนมีลักษณะเป็นการทำลายล้าง เช่น โพงพาง ระวังรุนเคอย แร้วตักปู เพราะใช้อวนที่มีขนาดความกว้างของตาอวนไม่เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดให้ใช้ เพราะเครื่องมือประมงพื้นบ้านดังกล่าวสามารถจับสัตว์น้ำได้ทุกชนิด โดยไม่แยกแยะขนาดและ

^{๑๓๗}โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้. ข้อมูลพื้นฐานชุมชนประมงพื้นบ้าน, สงขลา : โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้, ม.ป.ป., ๑๐. (เอกสารอัดสำเนา)

^{๑๓๘}рін ชุนเซย. อายุ ๘๓ ปี หมู่ที่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์ วันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๓.

วัย สัตว์น้ำวัยอ่อนที่ติดเข้าไปชาวประมงบางส่วนขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์และนำมาขายและใช้ประโยชน์ทั้งหมด

นอกจากนี้ยุคสมัยนี้ยังมีการเจริญเติบโตของประมงพาณิชย์ โดยในช่วงเวลานี้มีการขยายตัวของการประมงพาณิชย์ในชุมชนปากน้ำปากพูนเกิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๒๐ เป็นต้นมา มีการใช้เครื่องมือที่ทำลายล้างในการทำประมง ทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำลดลงจำนวนมาก และสัตว์น้ำบางชนิดสูญพันธุ์ ส่งผลกระทบต่อเนื่องถึงการดำรงชีพและรายได้ของชาวประมงพื้นบ้านในชุมชน การรุกล้ำมาของประมงพาณิชย์ และการผลิตแบบทุนนิยม ทำให้การทำมาหากินของชาวประมงพื้นบ้านทำได้ยากขึ้น เพราะเกิดปัญหาความขัดแย้งและการแย่งชิงทรัพยากรที่เข้มข้นขึ้น การที่เรืออวนรุนและเรืออวนลากซึ่งเข้ามาจับสัตว์น้ำในคลองปากพูนโดยใช้เครื่องมือทำลายล้างทุกชนิดแบบไม่แยกแยะ และจับสัตว์น้ำในทุกฤดูกาล ชาวประมงพื้นบ้านมองว่า เรืออวนรุนและเรืออวนลาก เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ทรัพยากรเสื่อมโทรมลงมากที่สุด การเข้ามาทำประมงในเขต ๓,๐๐๐ เมตร อันเป็นแหล่งทำมาหากินของชาวประมงพื้นบ้านด้วยการใช้เครื่องมือแบบกวาดทะเล (รวมทั้งเครื่องมือประมงของชาวประมงพื้นบ้าน) ทั้งอวนลาก อวนรุน อวนลากแผ่นตะเฆ่ เรือคราดหอยลาย เพื่อจับสัตว์น้ำทุกชนิดในพื้นที่ดังกล่าว ตั้งแต่ กุ้งแชบ๊วย ปลาทุ ปลาลัง ปูม้า ปูดำ ซึ่งเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่ชาวประมงพื้นบ้านจับหาเลี้ยงชีพมาก่อนเป็นระยะเวลานานแล้ว ทำให้ช่วงระยะเวลาที่เต็มไปด้วยปัญหาความขัดแย้ง และความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ชาวประมงพื้นบ้านและนักวิชาการประมงมองว่า การใช้เครื่องมือทำลายล้างแบบกวาดทะเลเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้หน้าดิน และหญ้าทะเลซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำถูกทำลาย

ภาพประกอบ ๑๘ เรือประมงพาณิชย์ในชุมชนปากน้ำปากพูน

ภาพประกอบ ๑๙ การดักโพงพาง

นอกจากนี้ในช่วงปลายทศวรรษ ๒๕๒๐ เป็นต้นมา มีการขยายตัวของอุตสาหกรรม การเลี้ยงกุ้งกุลาดำเพื่อการค้า โดยในระยะแรกๆ บริษัทเอกชนเข้ามาแนะนำและส่งเสริมให้ ชาวประมงรู้จักวิธีการเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนาด้วยการเข้ามาเช่าที่ชาวบ้านในการขุดบ่อเลี้ยงกุ้ง หลังจากปี พ.ศ.๒๕๒๙ การเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว เนื่องจากกุ้งเป็นที่ ต้องการของตลาดต่างประเทศ และในปี พ.ศ.๒๕๓๓ การเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลบริเวณชุมชน ปากน้ำปากพูนต้องล่มสลายลง เนื่องจากมีการเพาะเลี้ยงอย่างหนาแน่นเกินไป ทำให้คุณภาพ น้ำไม่เหมาะสมต่อการเพาะเลี้ยง ทำให้เกิดปัญหาโรคระบาดในกุ้ง ราคากุ้งตกต่ำ ในช่วงเวลาที่ ชาวประมงเริ่มหันมานิยมทำนากุ้งกันมาก จนบางคนเลิกหาปลาในทะเลมาทำนากุ้งแทน แต่การ ทำนากุ้งนั้นต้องประสบกับปัญหานานาประการ ทั้งราคาตกต่ำ เกิดโรคระบาด จนต้องเลิก กิจการไปในที่สุด ถึงแม้การทำนากุ้งสมัยใหม่ของชาวบ้านในปากพูนจะมีน้อยเมื่อเทียบกับใน อำเภอปากพูน อำเภอยะใหญ่ และอำเภห้วยไทร แต่อย่างไรก็ดีการปล่อยน้ำเสียจากบ่อกุ้ง และการใช้สารเคมีในการเลี้ยงทำให้ทรัพยากรและระบบนิเวศรอบชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ เกิดน้ำเสียไหลลงสู่ลำคลอง ทรัพยากรสัตว์น้ำไม่สามารถปรับตัวให้ทนอยู่กับสภาพน้ำที่ เปลี่ยนแปลงได้ จึงมีปริมาณสัตว์น้ำลดลงอย่างเห็นได้ชัด จากการสัมภาษณ์นายจรูญ นาย สุวรรณ^{๑๙} ชาวประมงในชุมชนปากพูนที่เคยผันตัวเองไปทำนากุ้งแบบพัฒนาหรือการทำนากุ้ง สมัยใหม่ กล่าวว่า “ก่อนที่จะมีการปล่อยลูกพันธุ์กุ้งลงไปบ่อเลี้ยง ต้องใช้สารเคมีสำหรับฆ่าลูก ปลา หรือสัตว์ชนิดอื่นๆ ให้ตายหมดก่อน จากนั้นจึงปล่อยน้ำในบ่อทิ้ง ซึ่งน้ำที่ปล่อยทิ้งก็ใช้วิธี สูบน้ำที่ปนเปื้อนสารเคมีเหล่านั้นลงสู่คลองปากพูน” ซึ่งการกระทำเช่นนี้หลาย ๆ ครั้งส่งผลให้

^{๑๙} จรูญ นายสุวรรณ. อายุ ๕๑ ปี ๔๑/๓ หมู่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

สัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ในคลองปากพูนต้องตายลอยเกลื่อนกลาดเหนือผิวน้ำ สาเหตุดังกล่าวจึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่ทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำในปากน้ำปากพูนลดลงอย่างเห็นได้ชัด

ภาพประกอบ ๒๐ การทำนากุ้ง

ลักษณะทางสังคมของชุมชนผู้อพยพในยุคที่มีการค้นทรัพยากรอย่างเข้มข้นนี้ เกิดความเปลี่ยนแปลงจากยุคแรกของผู้อพยพซึ่งเริ่มต้นจากการเข้ามาของระบบราชการ ทั้งโดยรูปแบบของการปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียน สถานือนามัย ตลอดจนพัฒนากรแขนงต่างๆ ผลพวงของการเข้ามาของระบบราชการนี้ทำให้เกิดชนชั้นใหม่ขึ้นในโครงสร้างของชุมชนชนบท คนกลุ่มดังกล่าวได้แก่ ข้าราชการ เช่น ครู ตำรวจ เจ้าหน้าที่อนามัย นักพัฒนา ฯลฯ ได้กลายเป็นต้นแบบของวิถีชีวิตสมัยใหม่ของชาวชนบททั่วไปรวมถึงชุมชนผู้อพยพ อีกทั้งการเข้ามาของความทันสมัยต่าง ๆ ที่ทวีความเข้มข้นขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชนเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป ที่เห็นเป็นรูปธรรม เช่น เมื่อเรือติดเครื่องยนต์ความจำเป็นที่จะช่วยเหลือด้านแรงงานกันระหว่างผู้อพยพก็ลดลงไปด้วย เจ้าของเรือติดเครื่องยนต์ไม่จำเป็นต้องออกเรือไปกันหลายคนเหมือนดังยุคก่อน

ในส่วนของพิธีกรรม ความเชื่อ ที่เคยเป็นเครื่องมือดูแลชุมชนก็เริ่มมีบทบาทน้อยลงในช่วงนี้ เพราะข้อจำกัดของชาวประมงผู้อพยพที่ได้รับการแก้ไขโดยพิธีกรรม ความเชื่อในอดีตได้รับการแก้ไขใหม่ด้วยเทคโนโลยีทันสมัย และวิทยาศาสตร์ ดังนั้นชาวบ้านผู้อพยพที่เคยเชื่อเรื่องนอกเหนือกฎเกณฑ์ธรรมชาติ ความเคารพต่อธรรมชาติจึงลดลงไปในช่วงปลายของยุคนี้

๓. ยุคฟื้นฟูทรัพยากร (ทศวรรษ ๒๕๔๐ – ปัจจุบัน)

ในทศวรรษ ๒๕๔๐ เป็นต้นมาได้มีผู้อพยพจากเพชรบุรีมาเพิ่มเติมขึ้นเพราะการเดินทางในช่วงนี้เป็นไปอย่างสะดวก จำนวนผู้อพยพในช่วงนี้ราว ๕ ครั้วเรือน และเมื่อรวมจำนวนผู้อพยพทั้งหมดตั้งแต่ยุคแรกมาจนถึงยุคนี้จำนวนผู้อพยพมีอยู่ราว ๕๐ ครั้วเรือน

ในส่วนของระบบการผลิตในเวลานี้เป็นช่วงที่ชุมชนผู้อพยพผ่านช่วงเวลาที่ทรัพยากรทางทะเลเสื่อมโทรมอย่างหนักมาแล้ว ประกอบกับการทำนาทุ่งแบบพัฒนาประสบปัญหาและเข้าสู่ภาวะขาดทุน ทำให้ชาวบ้านผู้อพยพในชุมชนปากน้ำปากพูนเริ่มมองหาประสบการณ์การทำประมงของตนเองในอดีตและหันกลับมาทำประมงพื้นบ้านแบบประณีประนอมกับธรรมชาติอีกครั้งหนึ่ง อีกทั้งภาครัฐเองเริ่มให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูทรัพยากร ด้วยรูปแบบวิธีการต่าง ๆ เช่น การควบคุมเครื่องมือประมง การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำลงสู่ทะเล การฟื้นฟูป่าชายเลน ฯลฯ ในขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลปากพูนที่ให้ความสำคัญกับการดูแลทรัพยากรควบคู่กับการจัดระบบชุมชนให้เป็นชุมชนสุขภาวะ ทำให้เป็นช่วงเวลาที่ชาวประมงพื้นบ้านร่วมกันดูแลทรัพยากรของตนเอง แต่อย่างไรก็ตามปัญหาความขัดแย้งที่มีมาตั้งแต่ยุคก่อนไม่ได้หมดไปอย่างสิ้นเชิงเพราะยังมีการเข้ามาของเรือประมงพาณิชย์ที่เข้ามาคราดหอยในบริเวณอ่าวนครศรีธรรมราชและบริเวณชายทะเลในอำเภอท่าศาลาซึ่งเป็นที่ทำมาหากินของชาวประมงพื้นบ้านรอบทั้งอ่าวรวมถึงชาวปากน้ำปากพูนด้วย แต่ในช่วงเวลานี้ชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ปากพูนและท่าศาลาสามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนได้มากขึ้นทำให้สามารถผลักดันเรือประมงพาณิชย์เหล่านั้นออกไปได้

สภาพทั่วไปของชุมชนในช่วงนี้เป็นผลสืบเนื่องจากปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่งทั้งปริมาณสัตว์น้ำ และป่าชายเลนที่ลดลงจากการใช้ทรัพยากรที่เข้มข้นในยุคก่อนหน้า ทำให้ชุมชนผู้อพยพต้องมีการฟื้นฟูทรัพยากรให้กลับมาสู่ภาวะที่ทรัพยากรมีความอุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันป่าชายเลนได้รับการดูแลอย่างดีจากทั้งกรมป่าไม้และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในแต่ละปีองค์การบริหารส่วนตำบลปากพูนทุ่มงบประมาณหลายแสนบาทในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน โดยการจัดให้มีการปลูกป่าชายเลนเพิ่มเติมตลอดทั้งปี เพราะในตำบลปากพูนมีสภาพดินเลนงอกใหม่ ซึ่งเมื่อมีการปลูกป่าชายเลนเพิ่มมากขึ้นเท่าใดยิ่งทำให้ดินเลนขยายออกไปในทะเลมากขึ้นตามไปด้วย

เงื่อนไขสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ส่งผลให้เกิดการฟื้นฟูทรัพยากรคือการเกิดขึ้นของโครงการการจัดการสุขภาวะโดยชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลปากพูนในช่วงยุคนี้มีการจัดการสุขภาวะโดยชุมชนซึ่งเป็นแนวความคิดของผู้บริหารท้องถิ่น ที่มองสุขภาพว่าเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมในทุกเรื่อง ทำให้การบริหารจัดการดูแลสุขภาพในพื้นที่ไม่ยึดติดการมองสุขภาพว่าเป็นเรื่องของเจ็บป่วย และการหาทางรักษาเพียงอย่างเดียวแต่เป็นการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา สังคมและวัฒนธรรม “...มุมมองสาธารณสุขที่เป็นการบูรณาการต้องมองทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม การดูแลด้านสาธารณสุขเป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพ คุณหมอบริเวศให้คำนิยามค่อนข้างดี ว่าเรื่องสุขภาพเป็นเรื่องของกาย จิต สังคม จิตวิญญาณ สำหรับมุมมองของผมมันมันมากกว่านั้น มันเป็นเรื่องของ

สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสุขภาพ สุขภาวะไม่ได้เพียงแต่เป็นเรื่องของกาย จิต วิญญาณ สังคม แต่รวมถึงสวัสดิการสังคม สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ^{๒๐}

ความเข้าใจในเรื่องสุขภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลปากพูนนั้นเชื่อว่า สุขภาพกับคุณภาพชีวิตนั้นเป็นเรื่องเดียวกัน โดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในแง่พฤติกรรมของคน สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม การศึกษา ความเป็นอยู่ อาชีพ การเจ็บป่วยและอื่น ๆ แนวความคิดดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับการกิจขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ต้องให้การดูแลประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบให้เป็นผู้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังนั้นจึงปรากฏว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งเป็นไปตามแนวความคิดหลักที่ใช้เป็นแก่นของการพัฒนาสุขภาพ ขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ว่า “อยู่ดีกินดี อยู่เย็นเป็นสุข อยู่รอดปลอดภัย” โดยมีสำนักวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เข้ามาเป็นภาคีร่วมดูแลสุขภาพประชาชน โดยได้ร่วมปฏิบัติงานในพื้นที่ เรียกว่า “Faculty practice” และดำเนินศึกษาข้อมูลโดยใช้การวิจัยเป็นฐาน ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นระบบฐานข้อมูลพื้นที่ เรียกว่า FAP และมีแนวคิดที่จะนำระบบ GIS เข้ามาใช้เพื่อกำหนดตำแหน่งที่อยู่ของกลุ่มเป้าหมาย โดยการนำเสนอข้อมูลเป็นภาพแผนที่ผ่านทาง Google Earth

จากความโดดเด่นและการบริหารจัดการด้านสุขภาวะชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลปากพูน ซึ่งสร้างชื่อเสียงให้ชุมชนเป็นที่รู้จักของคนทั้งประเทศ มีหลายหน่วยงานเข้ามาศึกษาดูงานระบบการจัดการสุขภาวะของชุมชน อีกทั้งการบริหารจัดการที่ดีของระบบที่ให้บริการประชาชนทุกเพศทุกวัย และทุกกลุ่มอาชีพ ชาวประมงพื้นบ้านที่ถือเป็นผู้นอภพจึงได้รับการดูแลด้านสุขภาพอนามัย และสิ่งแวดล้อมจนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ป้าชายเลนได้รับการฟื้นฟูให้กลับมาเป็นสถานอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำในคลองปากพูนอุดมสมบูรณ์ และกลับมาชุกชุมมากขึ้น ชาวประมงพื้นบ้านได้รับประโยชน์โดยตรงจากการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและการฟื้นฟูป่าชายเลนขององค์การบริหารส่วนตำบลปากพูน

สำหรับอาชีพของผู้อพยพแบบเตล็ดตั้งแต่ว่างปี พ.ศ.๒๕๔๐ จนถึงปัจจุบัน ถือเป็นช่วงระยะเวลาการทำประมงแบบยั่งยืน เพราะช่วงเวลานี้ชาวบ้านได้ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการประกอบอาชีพอีกครั้งหนึ่ง ลักษณะของอาชีพสำคัญของผู้อพยพในช่วงนี้ได้แก่

การจับปลาดุกทะเลโดยการล้อมหมุ้ม (กร้า) ปลาดุกทะเลอาศัยอยู่ได้ทั้งน้ำเค็ม น้ำกร่อย และน้ำจืดบริเวณปากแม่น้ำ และชอบอยู่ตามซากไม้และหลักไม้ และขุดรูในดินเลน ดินเหนียวในบริเวณอ่าวนครศรีธรรมราช จะมีปลาดุกทะเลมากและชอบขุดรูลึกลงไปใต้ดิน มีรูพังเหยเข้าออกหลายรู ชาวประมงพื้นบ้านจึงได้คิดค้นวิธีการจับปลาดุกจากการศึกษาตาม

^{๒๐}วิจิตร ศรีสุพรรณและคณะ (บรรณาธิการ), แลปากพูนเมืองนคร ดู อบต.สร้างระบบการจัดการสุขภาวะโดยชุมชน, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), ๑๑๗.

ธรรมชาติ ถิ่นที่อยู่อาศัยของปลาตุ๊ก การจับปลาตุ๊กทะเลที่เป็นภูมิปัญญาของคนดั้งเดิมจะนิยมใช้วิธีจับโดยมือ ซึ่งแตกต่างจากการจับของผู้อพยพ

การจับปลาตุ๊กทะเลโดยคนท้องถิ่นจะจับโดยลงเรือไปยังจุดหมายที่จะหาปลา ในพื้นที่ที่มีน้ำลึกประมาณหลายหัวเข่าจนถึงระดับอก ชาวประมงจะเตรียมตัวเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย และเตรียมอุปกรณ์ให้พร้อมแล้วลงจากเรือ ออกค้นหาจนเจอรูปปลาตุ๊กทะเลแล้วจึงดึงไม้กระดานที่ผูกไว้ที่สะเอว มาปิดรูทางเข้าของปลาตุ๊ก โดยปักไม้กระดานลงไป แล้วค้นหารูสำรวจหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “รูพังเหย”^{๒๑} เมื่อพบรูชาวบ้านจะดำน้ำลงไปสำรวจโดยใช้มืออัดลงไปเบา ๆ สังเกตว่ามีแรงดันกลับมาหรือไม่ ถ้าไม่มีก็จะใช้สวิงครอบรูพังเหยไว้ กดขอบสวิงให้ปิดโดยทำแบบค่อย ๆ และค้นหารูพังเหยอีกรูที่บริเวณใกล้ ๆ เมื่อพบก็ใช้สวิงครอบไว้อีก แต่ถ้าหากสงสัยว่าน่าจะมีรูพังเหยอีกก็จะค้นหาให้แน่ใจ เมื่อแน่ใจว่าไม่มีรูแล้ว ก็จะกลับไปรูแรกที่ปิดไม้กระดานไว้ แล้วใช้เท้าถีบรูจากรูพังเหยที่ ๑ อย่างเบา ๆ ระวังอย่าใช้เท้าควานหาแพรงที่แยกไปยังรูพังเหยที่ ๒ เมื่อเจอก็จะใช้กระดานปิดแพรงไว้ และถีบแพรงของรูพังเหยที่ ๑ จนหมดจนแน่ใจว่าไม่มีปลาอยู่อีก และกลับไปสำรวจรูพังเหยที่ ๒ ใช้วิธีการแบบเดิม ถ้าน้ำยังมีแรงดันกลับมาแสดงว่ายังมีรูพังเหยอีกต้องค้นหาให้เจอแล้วใช้สวิงครอบไว้ก่อน แต่ถ้าน้ำมีแรงดันกลับมาแสดงว่าเป็นรูพังเหยสุดท้าย ก็จะถีบไม้กระดานไปยังรูพังเหยสุดท้ายอย่างระมัดระวัง เพราะปลาจะอยู่ในแพรงนี้ ใช้ไม้กระดานปิดรูสลัดกับการถีบไปเรื่อย ๆ ผู้ถีบจะได้ขึ้นผอนหายใจบ้าง จนปลาจะขึ้นสวิง สำรวจจนแน่ใจว่าปลาขึ้นสวิงหมดแล้ว จึงใช้มือด้านหนึ่งรวบถุงที่พันขอบสวิงขึ้นมา มืออีกข้างดึงหางสวิงให้ตั้ง แล้วค่อย ๆ ใช้มือที่รวบสวิงดึงสวิงขึ้นมา พยายามหย่อนถุงสวิงให้ปลากลับหัวมาทางปากสวิง เวลาเทปลาลงในไซจะง่าย ถ้าไม่กลับหัว เหยงปลาจะติดตาข่ายอวนหรือส่วนหัวยังติดอยู่กับงาเพราะเหยงปลากาง ทำให้ปลาดิ้นหนีไปได้ การเทปลาใส่ในไซจะต้องเอาขอบสวิงครอบปากไซไว้กันปลาลุดออกไปในบางครั้งถีบรูจนถึงตัวปลาแล้ว ปลายังไม่ขึ้นสวิง ก็ต้องจับปลาด้วยมืออย่างระมัดระวังที่สุด ใช้มือไต่หาส่วนหัวของปลาให้เจอ ใช้นิ้วชี้และนิ้วกลางสอดเข้าไปจับปลาที่ข้างโคนเงี่ยงของปลาทั้งสองข้าง แล้วกดจับให้แน่น ผู้จับปลาจึงไต่ขึ้นมาเหนือน้ำ แล้วใช้มืออีกข้างดึงไซ เข้ามานำปลาใส่ในไซ ซึ่งในกรณีที่บางรูจะมีแต่แพรงอับหรือแพรงจนไม่มีรูพังเหยขึ้น ก็จะใช้วิธีเอาไม้กระดานปิดรูแล้วถีบจนถึงตัวปลา และจับปลาด้วยมือ การจับปลาด้วยมือในแต่ละขั้นตอนจะต้องใช้ความรวดเร็ว และระมัดระวังเป็นพิเศษ ป้องกันไม่ให้ปลาทกใจออกจากรูไปเสียก่อน และไม่ให้เกิดอันตรายกับผู้จับเอง^{๒๒}

^{๒๑} ทางออกสำรวจที่สัตว์มักขุดไว้เวลาที่มันศัตรูเข้ามาบุกรุก

^{๒๒} ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ฐานข้อมูลทางวัฒนธรรมและ

สำหรับการจับปลาตุ๊กทะเลของชาวบ้านผู้อพยพที่มาจากจังหวัดเพชรบุรีก็จะมีวิธีการอีกรูปแบบหนึ่งที่เรียกว่าหมຼຽມ หรือ กรຳ เป็นภูมิปัญญาในการจับปลาของชาวบ้านผู้อพยพที่เข้ามาอยู่ที่ชุมชนปากน้ำปากพูน หมຼຽມ เป็นเครื่องมือประมงพื้นบ้านชนิดหนึ่ง ที่ใช้จับปลาประจำที่มีลักษณะคล้ายกับการทำปะการังเทียมเพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ โดยการนำกิ่งไม้มาปักบริเวณร่องน้ำ กว้างประมาณ ๒ เมตร หลังจากนั้นก็นำเอากิ่งไม้ต่างๆ เช่น กิ่งของไม้โกงกางมาวางสุมให้เต็ม กิ่งไม้ประมาณ ๑ เดือน เพื่อให้สัตว์น้ำเข้ามาอยู่อาศัย ภูมิปัญญาที่ชาวประมงพื้นบ้านสืบทอดกันมาในการสังเกตปลาว่าเข้ามาอาศัยในหมຼຽມ ที่ปักไว้แล้วหรือไม่นั้น โดยการสังเกตน้ำบริเวณนั้น ถ้าน้ำใสแสดงว่ายังมีปลา ถ้าน้ำขุ่นแสดงว่ามีปลา หรือโดยการใช้มือลูบคลำบริเวณท้องน้ำ ถ้าหากว่ามีปลามาอาศัยแล้วนั้นดินใต้ท้องน้ำจะมีลักษณะเป็นหลุมๆ เมื่อครบรอบ ๑ เดือน ชาวประมงพื้นบ้านก็จำหน่ายเอาโมริะ หรือ เผือกที่ทำจากไม้ไผ่ไปล้อมรอบหมຼຽມ จากนั้นก็ทำการรื้อเอากิ่งไม้เหล่านั้นออกให้หมดไปแล้วก็ใช้คราด คราดเอากิ่งไม้เล็กๆ ออกให้หมด จากนั้นก็ทำการล้อมเผือกให้เล็กลง โดยการใช้ที่กลัดเผือกซึ่งทำจากไม้ไผ่มากลัดเผือกไว้จากนั้นก็ทำการตักปลาที่ล้อมไว้ด้วยสวิงตักปลา สัตว์น้ำที่ได้ส่วนใหญ่จะเป็นปลาตุ๊กทะเล ปลากระบอก ปูดำ และกุ้งตามลำดับ เวลาในการรื้อหมຼຽມ ที่ดีที่สุด คือ ตอนที่น้ำลดน้อยที่สุด การจับปลาด้วยวิธีนี้สามารถเลือกเอาแต่ปลาที่ตัวโต โดยการจับใส่ไว้ในไซซึ่งเป็นอุปกรณ์เครื่องมือสำหรับใส่ปลาของชาวประมง ส่วนตัวเล็กก็ปล่อยกลับลงสู่ทะเล เป็นการอนุรักษ์สัตว์น้ำให้สามารถมีกินมีใช้ได้อย่างตลอดไป

ชาวบ้านในพื้นที่ปากน้ำปากพูนแต่ละคนมีการสร้างหมຼຽມ ไว้เป็นจำนวนมาก บางคนมีถึง ๑๐๐ หมຼຽມ เพราะฉะนั้นจึงสามารถจับปลาตุ๊กทะเลได้เกือบทุกวัน ปลาตุ๊กทะเลที่จับมาได้จะนำไปขายในราคา กิโลกรัมละ ๑๐๐ - ๑๒๐ บาท ซึ่งในแต่ละวันชาวบ้านสามารถจับได้ถึงวันละประมาณ ๑๐ กิโลกรัม แต่ไม่สามารถจับได้ในทุกฤดูกาล ในช่วงฤดูมรสุมหรือฤดูน้ำหลากไม่สามารถล้อมหมຼຽມ ได้ ดังนั้นในช่วงเวลานี้สัตว์ทะเลจึงมีโอกาสฟื้นตัว

ภาพประกอบ ๒๑ การวางหมุ้รมเป็นจุดในคลองท่าแพ

ภาพประกอบ ๒๒ การใช้ไม้ระหรือฝือกล้อมหมุ้รมเพื่อจับปลาตุกทะเล

การเลี้ยงกุ้งแบบวิถีธรรมชาติ การทำนากุ้งธรรมชาติในจังหวัดนครศรีธรรมราช เริ่มต้นทำราว พ.ศ.๒๕๐๘ ผู้ริเริ่มทำคนแรกคือ นายเริ่ม พานทอง ทำที่ตำบลท่าซึก นาทุ่งธรรมชาติเริ่มมาเจริญรุ่งเรืองในปี พ.ศ.๒๕๒๖ จนถึงปี พ.ศ.๒๕๓๙ จนกระทั่งมีการเลี้ยงแบบพัฒนาเข้ามามีการทำนาทุ่งแบบธรรมชาติจึงเริ่มซบเซา เนื่องจากจากชาวประมงหันมาเลี้ยงกุ้งกุลาดำในบ่อพัฒนา รายได้ในช่วงเริ่มแรกที่มีการเลี้ยงแบบพัฒนาหรือการเลี้ยงแนวใหม่ให้ผลตอบแทนมากจนชาวบ้านบอกกันว่าตั้งแต่ทำอาชีพประมงหรือทำนามาชั่วชีวิตก็ยังมีรายได้ไม่เท่ากับเลี้ยงกุ้งกุลาดำแค่สองปี การเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนาทำมาไม่เกิน ๑๐ ปีก็เริ่มขาดทุน เนื่องจากราคากุ้งตกต่ำ แต่ต้นทุนในการเลี้ยง เช่น อาหาร การให้ออกซิเจนของน้ำโดยอาศัยไฟฟ้า ทำให้รายได้ไม่พอกับรายจ่าย จึงทำให้การเลี้ยงกุ้งกุลาดำต้องหยุดไป ชาวประมงพื้นบ้านจึงหันมาปรับเปลี่ยนบ่อกุ้งที่ร้างแล้วโดยการเลี้ยงกุ้งแบบธรรมชาติ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง^{๒๓}

ขั้นตอนในการเลี้ยงกุ้งแบบธรรมชาติมีดังนี้ คือ การจับจองพื้นที่แล้วแต่กำลังคนและเงิน หลังจากนั้นก็ถางป่าให้เตียนโล่ง เริ่มขุดบ่อให้กว้าง ๔ เมตร ลึก ๑ เมตร เมื่อก่อนใช้แรงงานคน แต่ปัจจุบันใช้เรือดูดเลนออกจากพื้นที่ การขุดบ่อจะอยู่ใกล้กับป่าชายเลนที่มีน้ำขึ้นถึง แล้วก็สร้างประตูระบายน้ำกันน้ำไว้สำหรับการเปิดปิดน้ำเข้าออก ชาวบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนจะเปิดประตูให้น้ำเข้าภายในบ่อ เมื่อระดับน้ำภายในบ่อเท่ากับระดับน้ำที่ไหลเข้ามาจะหยุดการไหล ก็สามารถปิดประตูได้ โดยน้ำจะเต็มบ่อแต่ละครั้งใช้เวลาประมาณ ๒ – ๓ วัน เมื่อน้ำเข้าไปภายในบ่อสัตว์น้ำจำพวก กุ้งต่าง ๆ ก็เข้าไปด้วย บางครั้งถ้าในนาทุ่งธรรมชาติไม่พอหมายความว่า น้ำมีน้อยจนทำให้สัตว์ต่าง ๆ ตายได้ ก็จะใช้เครื่องสูบน้ำจากในคลองหรือเรียกว่า “บาง” สูบน้ำเข้าไป จากนั้นก็ปล่อยทิ้งไว้ประมาณ ๓ เดือน ขณะที่ปิดน้ำไว้ชาวบ้านก็จะไม่มีการให้อาหารกับกุ้ง จึงเป็นการเลี้ยงแบบธรรมชาติ เมื่อครบ ๓ เดือน ก็จะทำการเปิดน้ำออกจากนาทุ่งธรรมชาติ แล้วจับกุ้งที่มีอยู่ในบ่อมาจำหน่าย

ผลผลิตที่ได้ส่วนใหญ่จะเป็นสัตว์จำพวกกุ้ง กุ้งที่จับได้จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลนในบริเวณใกล้เคียง การจับกุ้งนั้นชาวประมงพื้นบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนก็จะนิยมเปิดน้ำและจับกุ้งในตอนกลางคืน การจับกุ้งก็จะเลือกจับเฉพาะกุ้งที่ตัวโตได้ขนาด ถ้าเป็นกุ้งที่ตัวเล็กก็จะปล่อยคืนสู่ธรรมชาติตามเดิม เมื่อเปิดน้ำและจับกุ้งแล้วชาวบ้านชุมชนปากน้ำปากพูนก็จะปิดประตูน้ำ จากนั้นก็จะทำการตากบ่อไว้ประมาณ ๑ สัปดาห์ หรือจนกว่าโคลนจะแห้งเพื่อเป็นการฆ่าเชื้อโรคจากนั้นก็ทำการเปิดน้ำเข้าบ่ออีกครั้ง

^{๒๓} ไตรรงค์ ชูจันทร์. (อายุ ๔๕ ปี) บ้านเลขที่ ๒๒๐/๑ หมู่ที่ ๑ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช. วันที่สัมภาษณ์ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๕๓.

ภาพประกอบ ๒๓ การทำนาทุ่งแบบธรรมชาติ

สภาพสังคมของชุมชนผู้อพยพในยุคนี้เป็นความต่อเนื่องและการเรียนรู้จากประสบการณ์ของยุคก่อน หมายความว่าระบบสังคมลักษณะเครือญาติยังเข้มข้นอยู่อย่างเดิม ขณะที่การไหลบ่าของโลกาภิวัตน์ส่งผลให้สังคมผู้อพยพจำเป็นต้องรวมตัวกันมากยิ่งขึ้นในฐานะที่เป็นคนนอก เพื่อรักษาความเป็นคนเพชรบุรีเอาไว้ ลักษณะของเศรษฐกิจชุมชนผู้อพยพในช่วงเวลานี้ได้หันกลับไปให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาดั้งเดิมเพราะชุมชนผู้อพยพเชื่อว่าเป็นการผลิตที่พออยู่ได้และมีความยั่งยืน แต่กระแสของการพัฒนาแบบใหม่ก็มีเข้ามาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะความพยายามเข้ามาทำมาหากินของประมงพาณิชย์ในเขตพื้นที่ประมงพื้นบ้าน หรือ กระทั่งการเข้ามาของเรือคราดหอยที่ถือเป็นการทำประมงแบบทำลายล้าง ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้ชาวประมงพื้นบ้านทั้งที่เป็นผู้อพยพและคนดั้งเดิมจำเป็นต้องรวมตัวกันเป็นกลุ่มที่เหนียวแน่นเพื่อเป็นพลังต่อสู้กับผู้เข้ามาแย่งชิงฐานทรัพยากรของชุมชน ในปัจจุบันแม้จะยังเห็นการรวมตัวนี้ไม่ชัดเจนนักแต่ในอนาคตเมื่อมีข้อจำกัดมากขึ้นความจำเป็นในการรวมตัวก็ต้องมีเพิ่มขึ้นแน่นอน ซึ่งหมายถึงว่าลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก็ย่อมจะเหนียวแน่นขึ้นนั่นเอง

๔.๓ การปรับตัวของชุมชนผู้อพยพแบบนครรัว

ด้านเศรษฐกิจ

จากการศึกษาพบว่าเมื่อผู้อพยพแบบนครรัวเข้ามาในพื้นที่ปากน้ำปากพูนแล้วคนกลุ่มนี้เลือกการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดและความมั่นคงของครัวเรือนด้วยการเลือกประกอบอาชีพที่หลากหลาย กล่าวคือการรับจ้างทำโป๊ะในช่วงแรกที่อพยพเข้ามาอยู่ การทำประมงพื้นบ้านในหลายลักษณะ โดยเฉพาะการเลือกวิธีการที่แตกต่างกับของคนท้องถิ่นเพื่อลดปัญหาความขัดแย้ง^{๒๔} โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ทรัพยากรทางทะเลมีน้อยลงตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๐๐ เป็นต้นมา โดยในช่วงเวลานี้ชาวบ้านต้องเผชิญกับปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรทางทะเล แต่ชาวบ้านผู้อพยพได้เลือกการเข้าถึงทรัพยากรทางทะเลนั้นด้วยการหาวิธีที่ไม่เหมือนคนกลุ่มชาวประมงกลุ่มอื่น ๆ ที่ทำมาหากินอยู่ในบริเวณอ่าวนครศรีธรรมราช เช่น การจับปลาตุกทะเลด้วยการล้อมกรำ ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวถึงวิธีการไว้แล้ว จะเห็นได้ว่าในพื้นที่อ่าวครานั้นไม่มีใครจับปลาตุกทะเลด้วยวิธีการลักษณะนี้เมื่อชาวบ้านผู้อพยพในวิธีการที่แตกต่างเช่นนี้จึงไม่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นจากการแย่งชิงทรัพยากร

สามารถกล่าวได้ว่าด้วยวิธีคิดที่ว่าทรัพยากรทางทะเลเป็นของส่วนรวม ทำให้ชาวบ้านผู้อพยพใช้วิธีการนำทรัพยากรทางทะเลที่ไม่ให้เหมือนกับกลุ่มคนดั้งเดิมเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งกับคนท้องถิ่น

ลักษณะสำคัญที่สมควรนำมาอภิปรายเพิ่มเติมในประเด็นการปรับตัวของชุมชนผู้อพยพในด้านเศรษฐกิจดังที่กล่าวมาแล้วคือการเลือกวิธีการนำทรัพยากรทางทะเลมาใช้ประโยชน์ในลักษณะที่ไม่เหมือนกับชุมชนท้องถิ่นนั้นนับเป็นประเด็นที่น่าสนใจ โดยเฉพาะวิธีการจับปลาด้วยการล้อมกรำ

การทำหม่อมหรือกรำเป็นภูมิปัญญาของคนในชุมชนบ้านปากน้ำปากพูนโดยเฉพาะกลุ่มคนอพยพที่สืบทอดมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งมาเป็นระยะเวลายาวนาน กล่าวอีกนัยหนึ่งกรำมีมาพร้อมกับคนในชุมชน^{๒๕} ทั้งนี้เพราะทะเลหน้าบ้านปากน้ำปากพูน รวมถึงทะเลที่ผู้อพยพอยู่มาก่อนในพื้นที่อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี เป็นท้องทะเลเรียบไม่มีแหล่งหญ้าทะเลและแนวปะการัง สภาพเช่นนี้จึงไม่มีความเหมาะสมที่สัตว์ทะเลจะเข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก ๆ ได้ บรรพบุรุษของชุมชนจึงคิดหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อเลียนแบบธรรมชาติให้บรรดาสัตว์ทะเลเข้ามาพักอาศัย และกรำก็ถือเป็นวิธีการที่เหมาะสม วิธีการทำกรำในอดีตเริ่มจากการนัดหมายของ

^{๒๔} รัน ชุนเซย. (อายุ ๘๓ ปี) หมู่ที่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช. วันที่สัมภาษณ์ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๒๕} จิต บานพับ. (อายุ ๗๘) ปี หมู่ที่ ๒ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช. วันที่สัมภาษณ์ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

เจ้าของเรือและลูกเรือที่ออกเรือกับตนเป็นประจำ เดินทางจากชุมชนไปหากิ่งไม้จากป่าชายเลน แล้วนำปักวางไว้ในบริเวณร่องน้ำใกล้ ๆ ชุมชน ในบริเวณทางเดินของเรือประมงพาณิชย์

หลังจากการวางกรำผ่านไปได้ระยะเวลาหนึ่งก็จะมีสัตว์ทะเลเข้ามาอาศัยหลบร้อนและหาอาหารบริเวณกรำ เพราะใบไม้เริ่มเน่าเปื่อยมีสารอาหาร คือ แผลงตอนและจุลินทรีย์ สัตว์ทะเลที่เข้ามาอาศัยในบริเวณกรำมักได้แก่ ปลาตุ๊กทะเล ปลาช่อนทะเล และกุ้ง เป็นต้น

กรำนับเป็นแหล่งที่พักพิงและแหล่งอาหารของปลา เป็นจุดหาปลาของชาวประมง และเป็นแหล่งที่มีปลาชุกชุม เนื่องจากกรำเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น จึงทำให้เกิดระบบกรรมสิทธิ์ในจุดหาปลาบริเวณกรำขึ้น ซึ่งกรรมสิทธิ์ในการหาปลาบริเวณกรำจะเป็นของผู้ที่ทำกรำ แต่กรรมสิทธิ์นี้ไม่ถือเป็นกรรมสิทธิ์สิทธิ์ขาด เพราะชาวบ้านยึดถือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมายาวนานว่าการหาปลาในบริเวณกรำนั้น คนที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันสามารถหาได้ แต่มีเงื่อนไขว่าต้องไม่ใช้วิธีการล้อมกรำแต่อาจใช้การตกปลา ระบบเช่นนี้ถือว่าเป็นลักษณะของความเกื้อกูลกัน ซึ่งมักพบได้ในสังคมหมู่บ้านทั่วไป

เนื่องจากกรำทำขึ้นจากวัสดุอุปกรณ์ที่ไม่คงทนถาวร ในช่วงฤดูมรสุมคลื่นลมในทะเลก็จะพัดทำลายกรำได้รับความเสียหาย เศษกิ่งไม้ก็จะถูกพัดพาขึ้นมาบริเวณป่าชายเลน เมื่อสิ้นสุดมรสุมชาวประมงก็ต้องสำรวจความเสียหายก่อนจะลงมือทำกรำใหม่ในทุก ๆ ปีซึ่งยังคงใช้พื้นที่เดิมที่ตนเองเคยทำ

จะเห็นได้ว่านอกจากกรำจะเป็นแหล่งอาชีพที่ชาวบ้านสามารถหากุ้ง ปลาได้แล้วการทำกรำยังเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลได้ในระดับหนึ่ง เพราะในช่วงฤดูประมงฤดูหนึ่ง ๆ ชาวบ้านเจ้าของกรำจะต้องคอยดูแลกรำของตนเป็นอย่างดี เพื่อให้ปลาเข้ามาอาศัย ปลาเล็ก ๆ ที่อยู่บริเวณกรำจะไม่มีกรำจับเด็ดขาด นอกจากนี้การทำกรำยังเป็นกำหนดเขตไม่ให้เรือประมงพาณิชย์รุกล้ำเข้ามาในเขต ๓,๐๐๐ เมตร หากเรือประมงพาณิชย์เข้ามาชาวประมงพื้นบ้านก็จะได้คอยเป็นหูเป็นตากระทั่งรวมตัวกันเพื่อกดดันให้เรือพาณิชย์ออกไปเพราะเกรงว่ากรำของตนจะถูกเรือประมงพาณิชย์เหล่านั้นทำลาย

ด้วยลักษณะการปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจตามที่กล่าวมานี้จึงสรุปได้ว่าชุมชนผู้อพยพได้ใช้ลักษณะพิเศษบางอย่างในการทำมาหากิน นั่นคือ การเลือกทำอาชีพที่ไม่เป็นการทำลายทรัพยากรและมีลักษณะที่แตกต่างกับอาชีพของชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ การปรับตัวเช่นนี้คนในพื้นที่จึงมองว่าผู้อพยพที่เข้ามาอยู่ใหม่ไม่ได้เข้ามาแย่งชิงทรัพยากร ดังนั้นจึงสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข

ด้านสังคม

ข้อค้นพบสำคัญเกี่ยวกับการปรับตัวทางด้านสังคมที่สำคัญของชุมชนผู้อพยพได้แก่การสร้างความสัมพันธ์กับคนท้องถิ่น ด้วยการเยี่ยมเยียน ไปมาหาสู่ ร่วมงานประเพณีท้องถิ่น เช่น การไปร่วมงานวันสารทเดือนสิบที่ชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี เมื่อถึงช่วงเวลาดังกล่าวชุมชนผู้อพยพก็จะไปทำบุญที่วัดแล้วนำขนมในงานเทศกาลพวกขนมพองขนมลา ไปร่วมทำบุญเพื่อรำลึกถึงบรรพบุรุษด้วย^{๒๖}

นอกจากนี้ยังมีการสร้างความกลมกลืนเกี่ยวกับความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางทะเล ระหว่างของท้องถิ่นกับของกลุ่มผู้อพยพ (ความเชื่อเรื่องแม่ย่านาง)

อีกทั้งผู้นำของผู้อพยพแบบนครวัดเป็นผู้มีความรู้เรื่องหมอยาสมุนไพร และเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านไสยศาสตร์ เป็นผู้นำด้านประกอบพิธีกรรม ซึ่งมีชาวบ้านในพื้นที่มาติดต่อเพื่อไปประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการขึ้นบ้านใหม่ การรักษาโรค การตั้งศาลพระภูมิ รวมถึงงานบุญต่าง ๆ ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้ชาวบ้านในตำบลปากพูนมีความเคารพตัวผู้นำของผู้อพยพ ผู้นำคนสำคัญในที่นี้คือลุงจืด บานพับ

การปรับตัวเพื่อเข้ากับชุมชนดั้งเดิมอีกอย่างหนึ่งคือการแต่งงานระหว่างชุมชนผู้อพยพกับคนท้องถิ่นพบว่าหลังจากชาวบ้านผู้อพยพได้เข้ามาในพื้นที่ปากน้ำปากพูนแล้ว ได้มีการแต่งงานระหว่างกลุ่มคนดั้งเดิมในนครศรีธรรมราชจำนวนหลายครัวเรือน จนปัจจุบันนี้ชุมชนผู้อพยพก็มีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่นที่นี่แล้ว^{๒๗}

โดยสรุปการเข้ามาของชุมชนผู้อพยพทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนปากน้ำปากพูนที่ขยายใหญ่ขึ้นที่สำคัญของการปรับตัวเป็นการปรับตัวด้วยการผสมผสานทางวัฒนธรรม โดยชุมชนผู้อพยพได้พยายามรับเอาวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมตนเอง ที่เห็นภาพชัดที่สุดคือการร่วมงานทำบุญวันสารทเดือนสิบ วัฒนธรรมบางอย่างผู้อพยพนำมาจากเพชรบุรีและยังคงรักษาเอกลักษณ์ไว้จนถึงปัจจุบันที่สำคัญคือวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับภาษา แต่บางอย่างก็เป็นความเชื่อร่วมกันทั้งคนท้องถิ่นและผู้อพยพอยู่แล้ว โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องแม่ย่านาง และวิญญูณบรรพบุรุษ

^{๒๖} จรรย์ หน่ายสุวรรณ. (อายุ ๕๑ ปี) ๔๑/๓ หมู่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์วันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๒๗} ไตรวงศ์ ชูจันทร์. อายุ ๔๕ ปี ๒๒๐/๑ หมู่ที่ ๑ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช. วันที่สัมภาษณ์ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๕๓.

บทที่ ๕

สรุปและอภิปรายผล

โครงการวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์การเทครัวของชุมชนปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชการ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์การอพยพแบบเทครัวจากชุมชนภายนอก มาอยู่ที่ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช และ เพื่อศึกษาถึงการปรับตัว การเปลี่ยนแปลงของชุมชนหลังจากที่อพยพแบบเทครัวเข้ามาอยู่ในตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชแล้ว มีวิธีการศึกษาโดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เอกสารที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน ทั้งที่เป็นบทความทางวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ รวมถึงเอกสารที่อยู่ในชุมชน เช่น เอกสารขององค์การบริหารส่วนตำบล เอกสารส่วนบุคคล เช่น หนังสืองานศพ ส่วนการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่ง คือการศึกษาภาคสนาม โดยการสังเกต สัมภาษณ์

โครงการวิจัยเรื่องนี้ได้เกิดขึ้นเพราะผู้วิจัยมีแนวคิดว่าระบบการศึกษาและแนวทางการพัฒนาประเทศที่เป็นอยู่ในปัจจุบันซึ่งมุ่งเน้นให้เกิดผลด้านมูลค่าได้ส่งผลกระทบต่อคนส่วนมากในประเทศ ชาวบ้านตามชนบทได้หันหน้าออกจากหมู่บ้านเพื่อเดินทางเข้าสู่เมือง ซึ่งเป็นไปตามกรอบคิดของระบบทุน

การพัฒนาแนวทางนี้ส่งผลถึงระบบคุณค่าของสังคมแบบเก่าของคนไทยลดบทบาทความสำคัญลง อีกทั้งทำให้ชุมชนเกิดความอ่อนแอตามลำดับ เพราะชุมชนส่วนใหญ่มักตามแนวทางการพัฒนาของระบบทุนไม่ทัน โดยเฉพาะชุมชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามแนวชายฝั่งทะเลนั้นเป็นกลุ่มคนที่ไม่มีความคิดเรื่องการสะสมและมองเรื่องทรัพยากรทางทะเลเป็นของส่วนรวมมาโดยตลอด อีกทั้งคนกลุ่มนี้ยังไม่ได้รับการเอาใจใส่จากภาครัฐมากนัก เพราะเป็นกลุ่มคนจำนวนน้อยไม่มีปากเสียงในสังคม บางครั้งถูกมองเป็นคนชายขอบของสังคม พวกเขาต้องต่อสู้อย่างยาวนานเพื่อให้สามารถลืมตาอ้าปากและมีที่ยืนในสังคม

สำหรับในตำบลปากพูนนั้นมีกลุ่มผู้อพยพแบบเทครัวได้เข้ามาตั้งชุมชนทำมาหากินอยู่ในแนวชายฝั่งและดำรงชีวิตตามแบบชาวบ้านตามแนวชายฝั่งทั่วไปคือการทำอาชีพประมงพื้นบ้าน กลุ่มคนอพยพกลุ่มนี้เข้ามาอยู่ที่ปากพูนได้อย่างไร เข้ามาแล้วมีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับกลุ่มคนดั้งเดิมได้อย่างไรเป็นคำถามที่ผู้วิจัยจะนำไปสู่คำตอบต่อไป

สรุป

เพื่อตอบคำถามดังกล่าวผู้วิจัยจึงได้นำเสนอผลการศึกษา พบว่าผู้อพยพแบบเทครัวที่อพยพเข้ามาในชุมชนปากพูนเป็นคนที่มิพินเพออยู่ในพื้นที่อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี เริ่มอพยพเข้ามาในทศวรรษ ๒๔๗๐ และหลังจากนั้นก็มีการอพยพเข้ามาอย่างต่อเนื่องจนถึง

ทศวรรษ ๒๕๒๐ ปัจจุบันมีครัวเรือนผู้อพยพและลูกหลานอยู่ในพื้นที่ประมาณ ๕๐ ครัวเรือน ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองท่าแพในหมู่ที่ ๒ และ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่เรียกรวมกันว่าชุมชนปากน้ำปากพูน ในปัจจุบันครัวเรือนผู้อพยพมีวิถีชีวิตที่ประสมกลมกลืนกับคนดั้งเดิมในชุมชนปากพูนอย่างเต็มรูปแบบบางครั้งการแยกแยะว่าใครคือผู้อพยพที่เข้ามาอยู่ใหม่จึงทำได้ยาก อาจมีบ้างที่แสดงให้เห็นว่าใครเป็นคนที่มาจากเพชรบุรีก็คือการใช้ภาษาพูดเท่านั้นเอง เงื่อนไขสำคัญของการอพยพมีสองประการคือ หนึ่งการมาแสวงหาที่ทำกินใหม่ การมีที่ทำกินในที่เดิมมีน้อย สมาชิกในครอบครัวมีมาก ทรัพยากรในถิ่นเดิมขาดความสมบูรณ์โดยเฉพาะการที่ชาวบ้านที่มาจากอำเภอบ้านแหลมซึ่งแต่เดิมชาวบ้านมีอาชีพประมงพื้นบ้านที่สำคัญคือการเก็บหอยแครงด้วยกระดานไม้ถีบซึ่งเมื่อมีประชากรในชุมชนริมชายฝั่งขยายตัวและใช้อาชีพนี้กันมากขึ้น ทรัพยากรหอยในพื้นที่ย่ำแย่ลงมากส่งผลกระทบต่อภาวะความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อน ในขณะที่พื้นที่แห่งใหม่ได้แก่ปากน้ำปากพูนที่เข้ามาอยู่นั้นเป็นพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์โดยเฉพาะทรัพยากรทางทะเลซึ่งในช่วงที่ผู้อพยพเข้ามาอยู่ตอนแรก ๆ ในช่วงทศวรรษ ๒๕๗๐ นั้นยังไม่มีใครจับหอยด้วยการใช้ไม้กระดานเลย พอผู้อพยพนำวิธีการนี้มาใช้ในพื้นที่ก็สามารถจับหอยแครงได้เป็นจำนวนมาก นอกจากที่บริเวณปากน้ำปากพูนที่มีทรัพยากรทางทะเลอยู่มากแล้ว ทรัพยากรในบริเวณอ่าวนครศรีธรรมราชก็มีอยู่อย่างมั่งคั่งเช่นกัน ทั้งนี้เพราะภูมิศาสตร์ของพื้นที่มีทั้งอ่าวใน (หมายถึงบริเวณอ่าวนครศรีธรรมราช) และทะเลนอก (คือพื้นที่อ่าวไทย) ทำให้ทรัพยากรมีหลากหลายและปริมาณมาก

สองผู้อพยพกลุ่มที่สองที่เข้ามาในพื้นที่ปากน้ำปากพูนเข้ามาเพราะอพยพตามคนอื่นจากหมู่บ้านเดิมแต่กลุ่มนี้มีจำนวนน้อยกว่าในกลุ่มแรก ได้แก่ การอพยพตามพ่อแม่ ตามญาติพี่น้อง การแต่งงาน โดยกลุ่มผู้อพยพแบบครอบครัวที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบันที่มีอายุตั้งแต่ ๗๐ ปีขึ้นไปเกือบทุกคนอพยพตามพ่อแม่เข้ามา

หลังจากที่ผู้อพยพได้เข้ามาทำมาหากินในพื้นที่ปากน้ำปากพูนแล้วก็ได้ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นสำคัญ ผู้วิจัยได้ค้นพบว่านับตั้งแต่ผู้อพยพเข้ามาในพื้นที่ปากน้ำปากพูนแล้วมีช่วงเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับลักษณะการผลิตสามารถแบ่งเป็นช่วงได้ ๓ ยุค ได้แก่

๑. ยุคพึ่งพิงธรรมชาติและการทำประมงแบบดั้งเดิม (ก่อน พ.ศ.๒๕๐๐)

เป็นลักษณะของชุมชนในช่วงระยะเวลาก่อนปี พ.ศ.๒๕๐๐ ซึ่งยังเป็นช่วงที่ระบบทรัพยากรทางทะเลของชุมชนปากพูนมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มากเนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติมีมากเกินความต้องการบริโภค ทำให้ชาวบ้านสามารถแบ่งปันทรัพยากรได้ในหลายรูปแบบ เช่น การแลกเปลี่ยนอาหารการกินการออกเรือหาปลาด้วยกัน แล้วแบ่งผลผลิตกันกิน การช่วยเหลืองานประเพณีและงานชุมชนโดยการออกปากกินวานหรือการช่วยเหลือแรงงานกันโดยไม่คิดค่าแรง

เวลานี้ชาวบ้านปากน้ำบ้านปากพูนมีทั้งกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ดั้งเดิม และกลุ่มชาวบ้านที่อพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรีและสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างลงตัว

๒. ยุคการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี และความเสื่อมโทรมของทรัพยากร

เงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำปากพูนและทำให้เข้าสู่ช่วงเวลานี้คือการเกิดขึ้นของวาทภัยแล้งมตะลุมพุก ปี พ.ศ.๒๕๐๕ และการเกิดขึ้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ ๑ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา การประมงไทยก็ได้เริ่มพัฒนาขึ้น มีการนำเอาเครื่องมืออวนลากหน้าดินแบบแผ่นตะเฒ่าเข้ามาทดลองใช้ในน่านน้ำไทย และได้ประสบความสำเร็จอย่างมาก รัฐจึงให้การสนับสนุนการทำประมงอวนลากแก่เอกชน กองเรือประมงไทยภายใต้ระบอบการทำประมงแบบเสรีและการใช้เครื่องมือสมัยใหม่ที่มีประสิทธิภาพในการจับสัตว์น้ำเพื่อการส่งออก และใช้วิธีการจับแบบ “กวาดทะเล” รวมทั้งในอ่าวนครศรีธรรมราชและทะเลนอก

นอกจากนี้ในปลายทศวรรษ ๒๕๒๐ มีการขยายตัวของอุตสาหกรรมการเลี้ยงกุ้งกุลาดำเข้ามาในชุมชนปากน้ำปากพูน ชาวบ้านบางส่วนที่ทำนากุ้งแบบธรรมชาติอยู่ได้เปลี่ยนพื้นที่ของตัวเองไปเลี้ยงกุ้งแบบสมัยใหม่ตามกระแสนิยมเพราะเห็นคนอื่นทำแล้วได้ผลตอบแทนในแง่ของตัวเงินเป็นจำนวนมาก ภายหลังจากการเลี้ยงกุ้งไปได้ประมาณ ๑๐ ปี การเลี้ยงกุ้งแบบสมัยใหม่เริ่มประสบภาวะขาดทุน เนื่องจากความผันผวนของราคากุ้ง ในตลาดโลก และปัญหาที่ยากต่อการควบคุมของการเลี้ยงกุ้งในระบบเปิดได้แก่โรคกุ้ง น้ำเสียซึ่งสร้างผลกระทบต่อระบบทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนอย่างมากทำให้มักเกิดโรคระบาดในกุ้ง ส่งผลให้การเลี้ยงกุ้งในพื้นที่ต้องประสบภาวะขาดทุน บางรายถึงกับมีหนี้สินติดตัว บางรายที่พอมีกำไรก็สามารถยกระดับตัวเองให้มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น

เงื่อนไขต่าง ๆ ตามที่กล่าวมานี้ส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากร และนำไปสู่ชีวิตที่ยากลำบากของชาวประมงพื้นบ้านทั้งคนท้องถิ่นและชาวบ้านผู้อพยพ

3. ยุคฟื้นฟู (ทศวรรษ 2540 – ปัจจุบัน)

หลังจากผ่านช่วงเวลาที่ทรัพยากรทางทะเลเสื่อมโทรมอย่างหนักประกอบกับการทำนากุ้งแบบใหม่ประสบปัญหาและเข้าสู่ภาวะขาดทุน ทำให้ชาวบ้านในชุมชนปากน้ำปากพูนเริ่มมองหาประสบการณ์การทำประมงของตนเองในอดีตและหันกลับมาทำประมงพื้นบ้านแบบประณีประนอมกับธรรมชาติอีกครั้งหนึ่ง อีกทั้งช่วงเวลานี้ภาครัฐเองเริ่มให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูทรัพยากร ด้วยรูปแบบวิธีการต่าง ๆ เช่น การควบคุมเครื่องมือประมง การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำลงสู่ทะเล การฟื้นฟูป่าชายเลน ฯลฯ

การทำประมงของผู้อพยพที่โดดเด่นในช่วงเวลานี้ได้แก่ การจับปลาตุกทะเลโดยการล้อมกร้า ซึ่งนับเป็นภูมิปัญญาในการจับปลาของชาวปากน้ำปากพูน กร้าเป็นเครื่องมือประมงพื้นบ้านชนิดหนึ่ง ที่ใช้จับปลาประจำที่มีลักษณะคล้ายกับการทำปะการังเทียมเพื่อให้เป็น

ที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ โดยการนำกิ่งไม้มาปักบริเวณร่องน้ำ เพื่อให้สัตว์น้ำเข้ามาอยู่อาศัย เมื่อถึงเวลาจับปลาชาวประมงพื้นบ้านนำเอาฝือกที่ทำจากไม้ไผ่ไปล้อมรอบกรำจากนั้นก็ทำการรื้อเอากิ่งไม้เหล่านั้นออกให้หมด แล้วก็ใช้คราด คราดเอากิ่งไม้เล็ก ๆ ออกให้หมด จากนั้นก็ทำการล้อมฝือกให้เล็กลง โดยการใช้ที่กีดฝือกที่ทำจากไม้ไผ่มากกีดฝือกไว้จากนั้นก็ทำการตักปลาที่ล้อมไว้ด้วยสวิงตักปลา สัตว์น้ำที่ได้ส่วนใหญ่จะเป็นปลาตุ๊กทะเล ปลากระบอก ปูดำ และกุ้ง เวลาในการรื้อกรำที่ดีที่สุด คือ ตอนที่น้ำลดน้อยที่สุด การจับปลาด้วยวิธีนี้สามารถเลือกเอาแต่ปลาที่ตัวโต โดยการจับใส่ไว้ในไซซึ่งเป็นอุปกรณ์เครื่องมือสำหรับใส่ปลาของชาวบ้าน ส่วนตัวเล็กก็ปล่อยกลับลงสู่ทะเล เป็นการอนุรักษ์สัตว์น้ำให้สามารถมีกินมีใช้ได้ตลอดไป

การที่ชาวบ้านใช้วิธีนี้ในการจับปลาส่งผลให้เกิดการรักษาทรัพยากรได้เป็นอย่างดี เพราะการนำกิ่งไม้ต่าง ๆ มาล้อมไว้เป็นจุด ๆ ในบริเวณคลองท่าแพและคลองสาขานอกจากทำให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ทะเลแล้วยังทำให้เรือประมงพาณิชย์ไม่เข้ามาหาปลาในบริเวณนี้ เพราะจะส่งผลต่อเครื่องมือประมง (แต่เรือประมงพาณิชย์ยังใช้เป็นเส้นทางเดินเรือเข้าออกจากท่าจอดเรือไปยังปากอ่าวอยู่)

สำหรับประเด็นการปรับตัวหลังจากผู้อพยพแบบเทรรัวเข้ามาในพื้นที่ปากน้ำปากพูนแล้ว พบว่ามีการปรับตัวเพื่อให้เกิดการผสมกลมกลืนในวิถีชีวิตกับคนท้องถิ่นหลายลักษณะที่สำคัญคือ การเลือกประกอบอาชีพที่หลากหลาย การเลือกวิธีการทำประมงที่แตกต่างกับของคนท้องถิ่นเพื่อลดปัญหาความขัดแย้ง โดยเฉพาะการจับปลาดุกทะเลด้วยการล้อมกรำ ทั้งนี้เพราะวิธีคิดที่ว่าทรัพยากรทางทะเลเป็นของส่วนรวม ทำให้ชาวบ้านผู้อพยพใช้วิธีการนำทรัพยากรทางทะเลที่ไม่ให้เหมือนกับกลุ่มคนดั้งเดิม นอกจากนี้มีวิธีการปรับตัวด้วยการการสร้างความสัมพันธ์กับคนท้องถิ่น ที่สำคัญคือการไปร่วมงานประเพณีของคนนครศรีธรรมราช การนำความเชื่อดั้งเดิมมาใช้ในพื้นที่ปากน้ำปากพูน รวมถึงการแต่งงานระหว่างผู้อพยพแบบเทรรัวกับชาวนครศรีธรรมราช

อภิปรายผล

การศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์การเทรรัวของชุมชนปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช การที่ใช้แนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นการทำความเข้าใจชุมชนผู้อพยพเข้ามาอยู่ในชุมชนปากพูน อำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช ในแง่มุมของประวัติศาสตร์ ซึ่งการทำความเข้าใจในแนวทางนี้จะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลต่อการเรียนรู้เรื่องราวของตนเองจนสามารถเข้าใจได้ว่า การที่ชุมชนผู้อพยพเข้ามาในพื้นที่ใหม่นั้นเป็นเพราะเงื่อนไขอะไรบ้าง เมื่อเข้ามาอยู่ในพื้นที่ใหม่แล้วกลุ่มคนเหล่านี้สามารถสร้างวิถีชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นได้จำเป็นต้องมีการสร้างการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่ใหม่และกลุ่มคนดั้งเดิม นอกจากนี้วิถีชีวิตที่ดีของผู้อพยพย่อมมีความสัมพันธ์อยู่กับความสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเล เพราะประสบการณ์ในอดีตได้สอนกลุ่มคนเหล่านี้ว่าเมื่อเราใช้ประโยชน์

จากทรัพยากรทางทะเลอย่างไม่มีข้อจำกัดมันได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตัวเอง ขณะเดียวกันหากมีการรักษาทรัพยากรทางทะเลไว้ให้สมบูรณ์ย่อมหมายถึงความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ของชาวบ้านนั่นเอง ซึ่งการรักษาความสมบูรณ์ของทรัพยากรให้มีใช้อย่างยั่งยืนนั้นสอดคล้อง กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเป็นแนวปฏิบัติตน ให้กับคนไทย โดยยึดหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผลและหลักการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ตั้งอยู่บนเงื่อนไขคุณธรรมและความรู้ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ รวมถึงผู้อพยพแบบเทครัว ที่ใช้แนวคิดเช่นนี้ จะส่งผลต่อความยั่งยืนของทรัพยากรในพื้นที่ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและ ทรัพยากรมนุษย์ ความสมบูรณ์และยั่งยืนของทรัพยากรย่อมส่งผลให้ผู้คนในพื้นที่สามารถใช้ ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ รวมทั้งการร่วมมือกันดูแลรักษาทรัพยากรเหล่านั้นไว้ให้ยาวนานจนถึง คนรุ่นหลัง ทรัพยากรที่มีความสมบูรณ์และยั่งยืนไม่ได้มีประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจที่มอง เฉพาะตัวเงินแต่เพียงอย่างเดียวแต่ยังมีประโยชน์เชื่อมโยงไปยังเรื่องอื่น ๆ เป็นลูกโซ่และโยงใย ต่อกัน เช่น การที่ชาวบ้านร่วมมือกันดูแลป่าชายเลนให้คงความสมบูรณ์ทำให้สัตว์ทะเลเข้ามา อยู่อาศัย มีสัตว์ทะเลจำนวนมากขึ้น มีปะการังสมบูรณ์ มีป่าชายเลนสมบูรณ์ มีนักท่องเที่ยวเข้ามา มาก ชาวบ้านอาศัยความสมบูรณ์ทางทะเลในการทำมาหากิน ในบางช่วงเวลาก็เข้ามามีส่วน ร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวเพิ่มมากขึ้น เป็นต้น

หากว่าชุมชนในพื้นที่ทั้งชาวบ้านผู้อพยพในปากพูนและชุมชนประมงพื้นบ้านรอบอ่าว นครศรีธรรมราช รวมถึงชุมชนต่าง ๆ ทั่วประเทศได้เรียนรู้ประสบการณ์ในอดีตของกลุ่มตนเอง ว่ามีที่มาที่ไปอย่างไร วิถีชีวิตของกลุ่มตนเองสัมพันธ์อยู่กับทรัพยากรในพื้นที่อย่างไร ชุมชน เหล่านี้ก็ย่อมที่จะเกิดความภูมิใจในตนเอง ชุมชนตนเอง ทรัพยากรในพื้นที่ตนเอง ความภูมิใจ เหล่านี้จะส่งผลต่อเนื่องให้เกิดความรัก ห่วงแหน ผูกพันกับชุมชน สมาชิกของชุมชนจะไม่หนี ออกจากชุมชนเพื่อทำงานในต่างพื้นที่ ความล่มสลายของชุมชนจะไม่เกิดขึ้นเหมือนที่เป็นอยู่ใน หลาย ๆ พื้นที่ในปัจจุบันนี้ หมายถึงว่าหากแต่ละชุมชนสามารถสร้างปรากฏการณ์ได้อย่างนี้ ย่อมจะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและความมั่นคงของสังคมไทย การศึกษาประวัติศาสตร์ก็ จะมีคุณประโยชน์อย่างแท้จริงในแง่นี้

บรรณานุกรม

- โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้. ข้อมูลพื้นฐานชุมชนประมงพื้นบ้าน, สงขลา: โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้, ม.ป.ป., 59. (เอกสารอัดสำเนา).
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพรพีไล เลิศวิชา. ๒๕๓๗. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิหมู่บ้าน.
- ชลิตา บัณฑุวงศ์. ๒๕๔๓. “หัวโอง” : พัฒนาการ ลักษณะและการปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้าน อันดามัน. กรุงเทพมหานคร : โครงการความร่วมมือเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ อันดามัน.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, มโนทัศน์การดำรงชีพ. เอกสารอัดสำเนา.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒. ๒๕๕๖. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชั่นส์.
- ยงยุทธ ชูแว่น. ๒๕๔๙. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการประมวลวิเคราะห์และสังเคราะห์ ความรู้เพื่อเขียนตำรา เรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ยงยุทธ ชูแว่น. รายงานสรุปภาพรวมโครงการวิจัยระยะที่ ๑ และเอกสารภาคผนวก “แนวคิดและ วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ ทะเลสาบในกระแสความเปลี่ยนแปลง: ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และกระบวนการพัฒนา ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ๑๙ - ๒๑ มิถุนายน ๒๕๕๖.
- ยงยุทธ ชูแว่นและประมวล มณีโรจน์, บทสังเคราะห์เศรษฐกิจหมู่บ้านบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ในมิติประวัติศาสตร์, เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ทะเลสาบใน กระแสความเปลี่ยนแปลง : ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและกระบวนการพัฒนา ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ๑๙ - ๒๑ มิถุนายน ๒๕๕๖.
- เลิศชาย ศิริชัย. ๒๕๓๘. “การสูญเสียที่ดินและการตอบสนองด้านอาชีพของชาวนา ศึกษากรณี หมู่บ้านภาคกลาง” วิทยานิพนธ์การศึกษาดุฎฎิบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิจิตร ศรีสุพรรณและคณะ (บรรณาธิการ), แลปากพูนเมืองนคร ดู อบต.สร้างระบบการจัดการสุขภาพโดยชุมชน, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
- ศรีศักร วัลลิโภดม.๒๕๓๗. “ชีวิตวัฒนธรรมกับความเชื่อในสังคมไทย.” ใน มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางการสังคมไทย ชุมทางความคิด ชุมมองอนาคต. หน้า ๑ - ๔๘. เอกวิทย์ ณ ถลาง, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. ฐานข้อมูลทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
<http://www.culture.nstru.ac.th/~culturedb/group.php?groupCode=4 &groupName>
 เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

สมภพ มานะรังสรรค์. ๒๕๓๔. “ทางเลือกของแรงงานในภาคเกษตร” ใน พลวัตไทย, โดย ผาสุก
 หงษ์ไพจิตร และ สังคิต พิริยะรังสรรค์, บรรณาธิการ, กรุงเทพมหานคร: คณะ
 เศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรุณี ปัดไธสง. ๒๕๔๕. “วัฒนธรรมชุมชน : เงื่อนไขความเข้มแข็งชุมชน/หมู่บ้าน”, วารสาร
พฤติกกรรมศาสตร์. ๘,๑ (กันยายน ๒๕๔๕), ๑๑ - ๒๐.

อานันท์ กาญจนพันธ์. ๒๕๔๒ “วัฒนธรรมกับการพัฒนา : มิติของพลังที่สร้างสรรค์” เอกสาร
ประกอบการสัมมนาคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อานันท์ กาญจนพันธ์. ๒๕๔๔. มิติชุมชน วิถีคิดท้องถิ่น ว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการ
ทรัพยากร. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อานันท์ กาญจนพันธ์. ๒๕๔๓. “หมู่บ้านในสังคมไทย : ข้อโต้แย้งทางความคิด”, ใน วิถีสังคมไทย
สารนิพนธ์ทางวิชาการเนื่องในวาระหนึ่งศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์. หน้า ๓๒๕ - ๓๖๘.
 จริฎ โฆษณานนท์, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเด็ก.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. ๒๕๔๔. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวบ้าน
ไทย ภูมิปัญญาทักษิณ. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์.

หลักฐานการสัมภาษณ์

จัญญ์ หน่ยสุวรรณ. อายุ ๕๑ ปี ๔๑/๓ หมู่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
 สัมภาษณ์วันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๓, วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

จเร นิมกลด. อายุ ๕๙ ปี ๔๒/๔ หมู่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
 สัมภาษณ์วันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

จี๊ด บานพับ. อายุ ๗๘ ปี หมู่ที่ ๒ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์
 ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

เฉลียว จันทร์แก้ว. อายุ ๗๓ ปี ๓๐ หมู่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
 สัมภาษณ์วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

ไทรวงศ์ ชูจันทร์. อายุ ๔๕ ปี ๒๒๐/๑ หมู่ที่ ๑ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัด
 นครศรีธรรมราช. วันที่สัมภาษณ์ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๕๓.

ทองใบ พานทอง. อายุ ๗๒ ปี ๖๑/๑ หมู่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
 สัมภาษณ์วันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๕๔.

ผ้วน รอดบุญชู. อายุ ๔๕ ปี หมู่ที่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
 สัมภาษณ์วันที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๕๓.

ริน ชุนเซย. อายุ ๘๓ ปี หมู่ที่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์
วันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๓.

วิจิต รอดบุญชู. อายุ ๖๑ ปี ๔๑/๒ หมู่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
สัมภาษณ์วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

สุนทร ธรรมรักษ์. อายุ ๕๓ ปี ๓๔/๑ หมู่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
สัมภาษณ์วันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๕๔.

สุรินทร์ ชูจันทร์. อายุ ๕๘ ปี ๔๒/๓ หมู่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
สัมภาษณ์วันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๕๔.

อนันต์ แดงเดช, ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์วันที่ ๑๐ ตุลาคม
๒๕๕๓.

อรุณ ชุนเซย. อายุ ๗๗ ปี หมู่ ๔ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สัมภาษณ์
วันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

ประวัตินักวิจัยและคณะ

ชื่อ	นายมานะ ชุนวีช่วย
เกิดวันที่	๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๙
ที่อยู่ปัจจุบัน	๕๙ หมู่ ๒ ตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช
ประวัติการทำงาน	พ.ศ.๒๕๔๘ – ๒๕๕๐ อาจารย์ประจำสำนักวิชาเศรษฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้ ปัจจุบันเป็นพนักงานมหาวิทยาลัยสายวิชาการ หลักสูตรสังคม ศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
ประวัติการศึกษา	พ.ศ.๒๕๔๒ จบระดับปริญญาตรีสาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี พ.ศ.๒๕๔๗ จบระดับปริญญาโทสาขาประวัติศาสตร์เอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวัง สนามจันทร์
ประสบการณ์การวิจัย	<ul style="list-style-type: none">- ความสามารถของเกษตรกรในการปรับเปลี่ยนระบบการ ผลิตภายใต้ผลกระทบของโครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง: ศึกษากรณีไร่นาสวนผสม, ๒๕๕๒ (ทุนสำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย) (หัวหน้าโครงการ)- ศักยภาพผลิตภัณฑ์และแนวทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ทางด้านเกาะและทะเล และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ๓ ทะเล: ทะเลอันดามัน ทะเลสาบสงขลาและทะเลอ่าวไทย, ๒๕๕๒ (ทุนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย) (ผู้ร่วมวิจัย)- การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชน: ศึกษากรณีการจัดทำ เขตอนุรักษ์ในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา. สงขลา : โครงการการ จัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้, ๒๕๔๘. (ผู้ร่วมวิจัย)- การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชน: ศึกษากรณีการจัดทำ ซั้งของชุมชนบ้านทอน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส. สงขลา : โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้, ๒๕๔๘. (ผู้ร่วม วิจัย)

- พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวนาบรีเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา. คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่, ๒๕๔๘. (ผู้ช่วยวิจัย)
- แหล่งท่องเที่ยวน้ำตกสอยดาว ตำบลละอาย อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช “ชุดโครงการเชื่อมโยงเครือข่ายภาคีผ่านการวิจัยการท่องเที่ยวระดับปริญญาตรี” ของสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวไทยโดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) (ที่ปรึกษาโครงการให้กับนักศึกษาระดับปริญญาตรี)
- การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชาวประมงพื้นบ้าน ชุมชนปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โครงการวิจัยร่วมกับการเรียนการสอนบูรณาการศาสตร์เพื่อการเรียนรู้พัฒนาพื้นที่สำหรับนักศึกษาปริญญาตรีและปริญญาโท (ABC-PUS/MAG) โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) (ที่ปรึกษาโครงการให้กับนักศึกษาระดับปริญญาตรี)
- ความรู้และการจัดการน้ำของคนนครศรีธรรมราช (ชุดโครงการ) ได้รับทุนจากเครือข่ายการวิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน (สกอ.) ภาคใต้ตอนบน ปีงบประมาณ ๒๕๕๒ (หัวหน้าชุดโครงการ)
- ความรู้และการจัดการน้ำของชุมชนในพื้นที่ราบลุ่ม: ศึกษาชุมชนบ้านบางหว้า ตำบลเชียรเขา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้รับทุนจากเครือข่ายการวิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน (สกอ.) ภาคใต้ตอนบน ปีงบประมาณ ๒๕๕๒ (หัวหน้าโครงการ)

ชื่อ	นางนฤมล ชุนวีช่วย
เกิดวันที่	๑ สิงหาคม ๒๕๒๑
ประวัติการทำงาน	พ.ศ.๒๕๔๓ - ๒๕๔๖ เจ้าหน้าที่ภาคสนามสมาคมขยายต่วน จังหวัดตรัง ปัจจุบันเป็นพนักงานมหาวิทยาลัยสายวิชาการ หลักสูตร วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม (เกียรตินิยม อันดับ ๒) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปริญญาโท วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการ สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ประสบการณ์การวิจัย	<ul style="list-style-type: none"> - ความสามารถของเกษตรกรในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตภายใต้ผลกระทบของโครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง: ศึกษากรณีไร่นาสวนผสม, ๒๕๕๒ (ทุนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย) (ผู้ร่วมวิจัย) - ความรู้และการจัดการน้ำของชุมชนในพื้นที่ป่าพรุ: ศึกษาชุมชนบ้านเนินธัมมัง อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้รับทุนจากเครือข่ายการวิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน (สกอ.) ภาคใต้ตอนบน ปีงบประมาณ ๒๕๕๒ (หัวหน้าโครงการ) - วัฒนธรรมชุมชนกับการจัดการป่าพรุ: กรณีศึกษา ป่าพรุคลองค้อ จังหวัดนครศรีธรรมราช ทุนมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช (หัวหน้าโครงการ)